<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

[૨૦૧૩] ૨ એસ.સી.આર. ૧૫૩

આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય

વિ.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય

(ઓરિજિનલ સ્યુટ નં. ૧/૨૦૦૬)

ફેબ્રુઆરી ૨૮, ૨૦૧૩.

[ન્યાયમૂર્તિ આર.એમ. લોઢા, ટી.એસ. ન્યાયમૂર્તિ ઠાકુર

અને ન્યાયમૂર્તિ અનિલ આર. દવે]

ભારતનું સંવિધાન, ૧૯૫૦:

સર્વોચ્ચ અદાલતના નિયમોના ઓર્ડર ૨૩, નિયમ ૧, ૨ અને ૩ સાથે વંચાણે લેતાં સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૧૩૧ – ગોદાવરી નદી પર પોચમપાદ ડેમના જળવિસ્તાર (વોટર સ્પ્રેડ એરિયા) ક્ષેત્રમાં બબલી બેરેજ બાંધવાથી અને પ્રસ્તાવિત બેરેજ દ્વારા પાણીનો ઉપયોગ કરવાથી પ્રતિવાદી મહારાષ્ટ્ર રાજ્યને

રોકવાની માગણી કરતો આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યનો દાવો – ઠરાવવામાં આવ્યું: મહારાષ્ટ્ર નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જેમાં મંજૂર થયેલ અથવા ક્લિયર કરાયેલ ઉપયોગ ઉપરાંતનો વધારાનો ઉપયોગ પણ સામેલ છે – કરારની કલમ II (i) નો મુખ્ય સાર મહારાષ્ટ્રના ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવાના અધિકાર પર, તેમાં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમની નીચેથી પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધીના વિસ્તારમાં નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી. સુધીની મર્યાદા મૂકવાનો છે અને કોઈ પણ સંજોગોમાં તે મર્યાદા વટાવવાની નથી – મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેવા પાણીનો ઉપયોગ વહેતા પાણીમાંથી જ હોવો જોઈએ તેવું કોઈ સીમાકન કરવામાં આવ્યું નથી – આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય દાવામાં માગ્યા મુજબની રાહતો મેળવવા માટે હકદાર નથી – જોકે, ચુકાદામાં વિગતવાર જણાવ્યા મુજબ ત્રણ સભ્યોની એક સુપરવાઈઝરી સમિતિની રચના કરવામાં આવે છે – સમિતિ ચુકાદો શરતો અનુસાર બબલી બેરેજ અને બાલેગાંવ બેરેજના સંચાલનની સુપરવિઝન કરશે.

અનુચ્છેદ ૧૩૧ હેઠળ એક રાજ્ય દ્વારા બીજા રાજ્ય સામે દાખલ કરવામાં આવેલો મનાઈહુકમ માટેનો દાવો – મનાઈહુકમ આપવા માટેના માર્ગદર્શક પરિબળો – સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી. પુરાવો – સાબિતીની જવાબદારી (બર્ડન ઓફ પ્રૂફ).

શબ્દો અને શબ્દપ્રયોગો: 'ડેમ', 'ડેમ સાઈટ સુધી', 'ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી' અને 'ગોદાવરી બેસિનના પાણીમાંથી' શબ્દપ્રયોગો – તેનો અર્થ અને ભાવાર્થ.

આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યે મુખ્યત્વે પ્રથમ પ્રતિવાદી મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય સામે વર્તમાન દાવો દાખલ કર્યો હતો. ભારત સંઘને પ્રતિવાદી નં. ૨ તરીકે અને કર્ણાટક, મધ્યપ્રદેશ, છત્તીસગઢ અને ઓરિસ્સા રાજ્યોને પ્રતિવાદી નં. ૩ થી ૬ તરીકે પક્ષકાર બનાવાયા હતા. વાદી–રાજ્યનો કેસ એવો હતો કે બંને રાજ્યો વચ્ચે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના રોજ થયેલા કરાર અને તેને અનુરૂપ ગોદાવરી જળવિવાદ

ટ્રિબ્યુનલ (**GWDT**) દ્વારા તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૭ ના રોજ આપવામાં આવેલા એવોર્ડના અનુસંધાને, વાદીએ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યની સરહદ નજીક ગોદાવરી નદી પર પોચમપાદ ડેમ પ્રોજેક્ટ પૂરો કર્યો હતો; મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પોચમપાદ ડેમના જળાશય ક્ષેત્રની અંદર બબલી બૅરેજનું ગેરકાયદેસર અને અનાધિકૃત રીતે નિર્માણ કરી રહ્યું હતું અને તેનો હેતુ બબલી બૅરેજના નિર્માણ દ્વારા જળાશયના પાણીના વિસ્તારમાં દખલ કરીને પોચમપાદ ડેમના પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો હતો અને પોતાના ખેડૂતોને બબલી પૉંડિજમાંથી પાણી ઉપાડીને સિંચાઈ માટે ઉપયોગ કરવા દેવાનો હતો, જે વાદી રાજ્યના લોકોને સિંચાઈ અને પીવાના હેતુ માટે પાણી મેળવવાથી વંચિત કરશે. પ્રતિવાદી નં. ૧–મહારાષ્ટ્ર રાજ્યનું વલણ એવું હતું કે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર દ્વારા એ સંમતિ થઈ હતી કે મહારાષ્ટ્ર ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટની નીચે અને પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે, તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની શરતો અનુસાર મંજૂર થયેલ ઉપયોગ ઉપરાંતના કોઈપણ વધારાના ઉપયોગ સહિત, ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે. દાવામાં ઘડવામાં આવેલા દસ મુદ્દાઓમાંથી, પક્ષકારોને લાગ્યું કે મુદ્દા નં. ૫, ૬, ૭ અને ૮ પરનો નિર્ણય નિર્ણાયક રહેશે. આ મુદ્દાઓને એકસાથે લેતાં, અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટેનો મહત્વપૂર્ણ મુદ્દો આ બાબત અંગેનો હતો: "પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના જળવિસ્તાર (વોટર સ્પ્રેડ એરિયા) ક્ષેત્રની અંદર કોઈપણ પ્રોજેક્ટ બનાવવાનો મહારાષ્ટ્રનો અધિકાર."

દાવાનો નિકાલ કરતાં, અદાલતે ઠરાવ્યું:

૧.૧ ગોદાવરી જળવિવાદ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અગાઉના વિવાદોની પેન્ડન્સી દરમિયાન, રીપેરિયન (કાંઠાના) રાજ્યોએ દ્વિપક્ષીય અને બહુપક્ષીય કરારો કર્યા હતા જેને ટ્રિબ્યુનલે તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૯ ના તેના એવોર્ડમાં માન્ય રાખ્યા હતા અને તેનો નિર્ણય આ કરારો પર આધારિત રાખ્યો હતો. વર્તમાન કેસના હેતુ માટે સંબંધિત કરારો તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ અને ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના કરારો છે. ટ્રિબ્યુનલે એવોર્ડના પ્રકરણ **IV** માં નોંધ્યું છે કે નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા

વહેતા સમગ્ર વિસ્તારને નદી બેસિન કહેવામાં આવે છે. એવોર્ડમાં "ગોદાવરી બેસિન", "ગોદાવરી નદી બેસિન" અને "ગોદાવરી ડ્રેનેજ બેસિન" શબ્દપ્રયોગોનો અર્થ ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતો સમગ્ર વિસ્તાર થાય છે તેમ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. એવોર્ડ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ટ્રિબ્યુનલે મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેના તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર અને કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, ઓરિસ્સા અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેના તારીખ ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના કરારને તેની મંજૂરીની મહોર લગાવી હતી અને સ્વીકાર્યો હતો અને એવો આદેશ આપ્યો હતો કે મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચે ગોદાવરી નદી અને ગોદાવરી નદી બેસિનમાં પાણીની ફાળવણી અને ગોદાવરી અને તેની ઉપનદીઓના પાણીના ઉપયોગ માટેના પ્રોજેક્ટ્સની મંજૂરી કરારો મુજબ પાળવામાં આવશે અને અમલમાં મૂકવામાં આવશે. [પરિચ્છેદ ૩૪, ૩૫ અને ૪૧]

૧.૨ તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૯ નો એવોર્ડ અને તારીખ ૦૭.૦૭.૧૯૮૦ નો આગળનો એવોર્ડ કોઈ શંકાને સ્થાન રાખતો નથી કે ટ્રિબ્યુનલે પક્ષકારોના કરારોના આધારે ગોદાવરી નદીમાં પાણીની વહેંચણી નક્કી કરી છે. આમ કરતી વખતે, ટ્રિબ્યુનલ એ સ્થિતિ પ્રત્યે સજાગ હતી કે આંતર-રાજ્ય નદીમાં જળવિવાદોનો નિર્ણય કરતી વખતે, નદીના લાભોની ન્યાયી વહેંચણીનો નિયમ લાગુ પડે છે જેથી દરેક રાજ્યને સામાન્ય નદીના પાણીનો યોગ્ય હિસ્સો મળે પરંતુ નદીના પાણીની ન્યાયી વહેંચણી માટે કોઈ કડક સૂત્ર નથી કારણ કે દરેક નદી પ્રણાલીની પોતાની વિશિષ્ટતાઓ હોય છે. તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની કલમ I ની શરતો અનુસાર, મહારાષ્ટ્રને ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટ સુધી, પૂર્ણા પરના સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટ સુધીના તમામ પાણીનો પોતાના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. [પરિચ્છેદ ૪૫]

૧.૩ કરારની કલમ II બે ભાગમાં છે. કલમ II (i) જોગવાઈ કરે છે કે ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટની નીચે અને પૂર્ણા પરના સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટની નીચે

અને મંજરા પરના નિઝામસાગર ડેમ સાઈટની નીચે અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધી 'ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી', મહારાષ્ટ્ર નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જેમાં પ્રસંગોપાત મંજૂર થયેલ અથવા ક્લિયર કરાયેલ ઉપયોગ ઉપરાંતનો વધારાનો ઉપયોગ પણ સામેલ છે. કલમ **II** (**ii**) આંધ્રપ્રદેશને **FRL**+૧૦૯૧ ફીટ અને **MWL**+૧૦૯૩ ફીટ સાથે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ બનાવવામાં સક્ષમ બનાવે છે. આ કલમ હેઠળ આંધ્રપ્રદેશને પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધીના બાકીના તમામ પાણીનો પોતાના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે તે યોગ્ય માને તે રીતે ઉપયોગ કરવાની છૂટ આપવામાં આવી છે. [પરિચ્છેદ ૪૬–૪૭]

૧.૪ કલમ **II** (**i**) માં "ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી" શબ્દોમાં બે મહત્વપૂર્ણ શબ્દપ્રયોગો છે, એક, 'ગોદાવરી બેસિન' અને બીજું, 'ના વિસ્તારમાં'. એવોર્ડમાં અન્ય બે શબ્દપ્રયોગો "ગોદાવરી નદી બેસિન" અને "ગોદાવરી ડ્રેનેજ બેસિન" સાથે "ગોદાવરી બેસિન" શબ્દપ્રયોગનો અર્થ ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતો સમગ્ર વિસ્તાર થાય છે તેમ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. "ગોદાવરી બેસિનના પાણીમાંથી" ના વિરોધાભાસમાં "ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી" શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને, પક્ષકારોનો આશય ગોદાવરી બેસિનના ભૌગોલિક વિસ્તારમાં રહેલા પાણીનો છે અને તે ગોદાવરી બેસિનના વહેતા પાણી સુધી સીમિત નથી. જો આંધ્રપ્રદેશનો આશય એવો હોત કે મહારાષ્ટ્ર તેના ક્ષેત્રમાં પોચમપાદ જળાશયના પાણીનો ઉપયોગ ન કરે, તો આવી મર્યાદા સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવી હોત. તારીખ ૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની કલમ **II** (**i**) માં મહારાષ્ટ્ર દ્વારા તેના ક્ષેત્રની અંદર પાણીના ઉપયોગ પર જથ્થા સિવાયની કોઈ સ્પષ્ટ મર્યાદાના અભાવે, બીજી કોઈ મર્યાદા વાંચી શકાય નહીં. [પરિચ્છેદ ૪૮–૪૯]

૧.૫ તદુપરાંત, ગોદાવરી નદીની વહેંચણી બંને રાજ્યો દ્વારા એક વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં સંમત થઈ હતી, કારણ કે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા **FRL**+૧૦૯૧ ફીટ

અને **MWL**+૧૦૯૩ ફીટ સાથે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના નિર્માણમાં મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના કેટલાક વિસ્તારો ડૂબમાં જતા હતા. પરંતુ તેના ક્ષેત્રના ડૂબાણ માટે મહારાષ્ટ્રની સંમતિ વિના, આંધ્રપ્રદેશ ૧૧૨ ટી.એમ.સી.ની ક્ષમતા ધરાવતો પોચમપાદ ડેમ બનાવી શક્યું ન હોત; બલ્કે તેની ક્ષમતા ૭૦ ટી.એમ.સી. સુધી મર્યાદિત રહી હોત. આમ, કોઈ સ્પષ્ટ કલમના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે મહારાષ્ટ્રને માત્ર ગોદાવરી બેસિનના વહેતા પાણીમાંથી જ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો. કલમ **II** (**ii**) ને ધ્યાનપૂર્વક વાંચતા, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આ કલમ આંધ્રપ્રદેશને પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના બાકીના તમામ પાણીનો તેના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે તે યોગ્ય માને તે રીતે ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપે છે. "પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીનું તમામ બાકીનું પાણી" શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ એ દર્શાવે છે કે પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા ગોદાવરી બેસિનના ભૌગોલિક વિસ્તારના પાણીમાંથી નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીના ઉપયોગ પછી, પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીનું તમામ બાકીનું પાણી આંધ્રપ્રદેશના તેના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે રહે છે. [પરિચ્છેદ ૫૦]

૨.૧ "ડેમ" શબ્દનો સામાન્ય અર્થ બાજુઓ પરના અબટમેન્ટ (ટેકા) સહિત પ્રવાહની આરપારનું માળખું થાય છે. ડેમ એ નદીના પાણીના કુદરતી પ્રવાહમાં એક અવરોધ અથવા વહેતા પાણીને રોકવા માટેનો એક બંધ છે. વહેતા પાણીને સીમિત રાખવા અને પાછળ રોકી રાખવા માટે જળમાર્ગ પર ડેમ બનાવવામાં આવે છે. [પરિચ્છેદ ૫૧] મોર્ટન વિ. ઑરેગોન શોર્ટ લાઇન રાય. કું. ૮૭ પી. ૧૫૧, ૧૫૩, ૪૮ ઓર. ૪૪૪; અને કોલવેલ વિ. મેઝ લેન્ડિંગ વોટર પાવર કું. ૧૯ એન.જે. ઇક્વિ. (૪ સી.ઈ.ગ્રીન) ૨૪૫, ૨૪૮ – નો સંદર્ભ લીધો. ઈન્ડિયન સ્ટાન્ડર્ડ ગ્લોસરી ઓફ ટર્મ્સ રિલેટિંગ ટુ રિવર વેલી પ્રોજેક્ટ્સ, પાર્ટ ૮; ડેમ્સ એન્ડ ડેમ સેક્શન્સ [પ્રથમ સુધારો], પેરાગ્રાફ ૨.૨૭; ગ્લોસરી ઓફ ઈરિગેશન એન્ડ હાઇડ્રો–ઈલેક્ટ્રિક ટર્મ્સ એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ નોટેશન્સ યુઝ્ડ ઇન ઈન્ડિયા, ત્રીજી આવૃત્તિ, સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ઈરિગેશન એન્ડ પાવર દ્વારા

પ્રકાશિત, "ઈન્ટ્રોડક્શન ટુ ડેમ્સ", પ્રકરણ "ડેમ સાઈટ્સ – લાર્જ ડેમ્સ" હેઠળ સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ઈરિગેશન એન્ડ પાવરનું પ્રકાશન નં. ૨૨૦ – નો સંદર્ભ લીધો.

૨.૨ અર્થઘટનનો એ સુદ્રઢ સિદ્ધાંત છે કે જો કોઈ એક શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરારમાં એક કરતા વધુ જગ્યાએ થયો હોય, તો જ્યાં સુધી અન્યથા વ્યક્ત ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી તે શબ્દપ્રયોગનો બધી જગ્યાએ સમાન અર્થ થવો જોઈએ. જ્યારે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારને ધ્યાનપૂર્વક વાંચવામાં આવે, ત્યારે જોઈ શકાશે કે કલમ **V** માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે પોચમપાદ 'ડેમ સાઈટ' ની નીચે પ્રત્યેક ૩૦૦ ટી.એમ.સી. પાણીના વધારાના જથ્થાનો ઉપયોગ કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે. કરારમાં 'ડેમ સાઈટ' નો અર્થ તમામ કલમોમાં સમાન છે અને તેનો અર્થ ડેમનું સિમેન્ટ–કોંક્રિટનું માળખું થાય છે. તેથી, કલમ **II** (**i**) કે જે જોગવાઈ કરે છે કે મહારાષ્ટ્ર તેમાં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમ સાઈટ્સની નીચે અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધીના ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, તે મહારાષ્ટ્રને પોચમપાદ સાઈટ સુધી ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપે છે જે કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતું પાણી અથવા જળવિસ્તાર ક્ષેત્ર હોઈ શકે છે. આવો ઉપયોગ કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણી સુધી સીમિત નથી. કલમ **II** (**i**) માં પક્ષકારોનો મુખ્ય આશય અને આ કલમનો સાર મહારાષ્ટ્રના ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવાના અધિકાર પર, તેમાં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમની નીચેથી પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધીના વિસ્તારમાં નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી. સુધીની મર્યાદા મૂકવાનો છે અને કોઈ પણ સંજોગોમાં તે મર્યાદા વટાવવાની નથી. મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેવા પાણીનો ઉપયોગ વહેતા પાણીમાંથી જ હોવો જોઈએ તેવું કોઈ સીમાકન કરવામાં આવ્યું નથી. કરાર પર પહોંચતી વખતે, બંને રાજ્યોએ બોજ અને લાભોને સમાન બનાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હોવો જોઈએ. [પરિચ્છેદ ૫૨ અને ૮૧ (**i**) અને (**ii**)]

૨.૩ વાસ્તવિક બાબત તરીકે, આંધ્રપ્રદેશ પોચમપાદ ડેમ સાઈટનું સ્થાન ચોક્કસ અક્ષાંશ અને રેખાંશ પર સમજતું હતું, જળાશય નહીં. આ પણ દર્શાવે છે કે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારમાં પોચમપાદ ડેમ સાઈટનો અર્થ માળખું છે, ન કે ફેલાયેલો વિસ્તાર. [પરિચ્છેદ ૫૩] ઓરિએન્ટ પેપર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. તહસીલદાર–કમ–ઈરિગેશન ઓફિસર અને અન્ય ૧૯૯૮ (૧) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૪૪૨ = ૧૯૯૮ (૭) એસ.સી.સી. ૩૦૩ – લાગુ પડતું નથી તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

૨.૪ વર્તમાન કેસમાં, અદાલતને બંને રાજ્યો વચ્ચેના કરારમાં આવતા "ડેમ સાઈટ સુધી" શબ્દોના અર્થઘટન સાથે સંબંધ છે, જે કરાર ત્યારે કરવામાં આવ્યો હતો જ્યારે વિવાદ અગાઉથી જ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પેન્ડિંગ હતો અને આંધ્રપ્રદેશ ૧૧૨ ટી.એમ.સી. સાથે પોચમપાદ ડેમ બનાવવાનો આશય ધરાવતું હતું જે મહારાષ્ટ્રના કેટલાક વિસ્તારોને ડૂબાડશે. તેથી, આ શબ્દોને કરાર અને તેની શરતોના સંદર્ભમાં સમજવાના રહેશે. સમગ્ર સંદર્ભમાં એવું માનવું ખૂબ મુશ્કેલ છે કે કરારમાં ડેમ સાઈટનો અર્થ ડેમનો ફેલાયેલો વિસ્તાર આપવામાં આવ્યો છે. [પરિચ્છેદ ૫૪.૧]

૨.૫ સામાન્ય રીતે, ડેમની અંદર ડેમ હોઈ શકે નહીં. એ પણ સત્ય છે કે સામાન્ય રીતે એક રાજ્યના પ્રોજેક્ટનું સરોવર/પૉંડિજ બીજા રાજ્યના પ્રોજેક્ટના સરોવર/પૉંડિજની અંદર હોઈ શકે નહીં. પરંતુ આ અદાલતને બંને રાજ્યો વચ્ચેના ચોક્કસ જળ વહેંચણી કરાર સાથે સંબંધ છે જેને ટ્રિબ્યુનલે મંજૂર કર્યો છે. અન્ય કોઈપણ કરારની જેમ, આંતર–રાજ્ય કરારની શરતો સામાન્ય રીતે તેમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા વાસ્તવિક શબ્દોમાંથી જ શોધી કાઢવી જોઈએ. કલમ **II** (**i**) માં, મહારાષ્ટ્ર પર તેના ક્ષેત્રમાં માત્ર કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણીમાંથી જ ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવા માટે કોઈ મર્યાદા લાદવામાં આવી નથી. મહારાષ્ટ્રે એ સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે તે તેના ક્ષેત્રમાં નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ ન કરે

અને તે પોચમપાદ જળાશયમાં પાણીના કુદરતી અને સતત પ્રવાહમાં દખલ ન કરે. [પરિચ્છેદ ૫૫]

૩.૧ એક રાજ્ય દ્વારા બીજા રાજ્ય સામે દાખલ કરવામાં આવેલા મનાઈહુકમના દાવામાં, ફરિયાદી રાજ્ય પરનો બોજ ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચેના દાવામાં મનાઈહુકમ માંગનારા દ્વારા સામાન્ય રીતે ઉઠાવવામાં આવતા બોજ કરતાં ઘણો વધારે હોય છે. ફરિયાદી રાજ્યે એ સ્થાપિત કરવું પડશે કે અધિકારો પર થનારું અતિક્રમણ નોંધપાત્ર અને ગંભીર માત્રાનું છે. રાજ્યો વચ્ચેની બાબતમાં, મનાઈહુકમ માત્ર એટલા માટે ન મળે કે ફરિયાદી રાજ્યના કોઈ અધિકારનો ભંગ થયો છે પરંતુ ઉચ્ચ સમાનતા (હાઈ ઈક્વિટી) નો કેસ બનવો જોઈએ જે મનાઈહુકમ આપવા માટે અદાલતના અંતરાત્માને ઢંઢોળે. [પરિચ્છેદ ૫૮] વોશિંગ્ટન રાજ્ય વિ. ઑરેગોન રાજ્ય ૨૯૭ યુ.એસ. ૫૧૭ – નો સંદર્ભ લીધો.

૩.૨ મહારાષ્ટ્રે તેના અધિકારો અને દલીલોને બાધ આવ્યા વિના એવી રજૂઆત કરી છે કે તે દર વર્ષે ૧ લી માર્ચે ૦.૬ ટી.એમ.સી. પાણી છોડીને આંધ્રપ્રદેશને તેની ભરપાઈ કરવા તૈયાર છે. મહારાષ્ટ્રે રજૂઆત કરી છે કે બબલી બૅરેજનું સંચાલન સેન્ટ્રલ વોટર કમિશન અને આંધ્રપ્રદેશ તથા મહારાષ્ટ્ર રાજ્યોના પ્રતિનિધિઓની બનેલી સમિતિ દ્વારા સુપરવાઇઝ કરી શકાય છે. આ સમિતિ સુપરવિઝન કરશે કે દર વર્ષે ૨૮ મી ઓક્ટોબરે દરવાજા નીચે મૂકવામાં આવે અને તે પછીના વર્ષના જૂનના અંત સુધી કાર્યરત રહે અને ૧ લી માર્ચે આંધ્રપ્રદેશને ૦.૬ ટી.એમ.સી. પાણીનો પ્રવાહ આપવા માટે દરવાજા ઊંચા કરવામાં આવે. આમ, ૦.૬ ટી.એમ.સી. નો ઉપયોગ પણ મહારાષ્ટ્ર દ્વારા કરવામાં આવશે નહીં. [પરિચ્છેદ ૬૨]

૩.૩ મહારાષ્ટ્રની આ પ્રતિબદ્ધતા કે બબલી બૅરેજ પ્રોજેક્ટ માટે કરાર હેઠળ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ફાળવવામાં આવેલા ૬૦ ટી.એમ.સી.માંથી ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. પાણીની જરૂર છે, જેમાંથી પોચમપાદ જળાશય અને બબલી બૅરેજના સામાન્ય ડૂબાણમાંથી માત્ર ૦.૬ ટી.એમ.સી. છે, જો તેને સ્વીકારવામાં આવે અને તેનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે, તો અનુકૂળ રીતે એવું ઠરાવી શકાય કે બબલી

બૅરેજ મહારાષ્ટ્રને પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના સંગ્રહમાંથી ૬૫ ટી.એમ.સી. પાણી ઉપાડવા અને ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવશે નહીં, જેમ કે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે. [પરિચ્છેદ ૮૧(**iii**)]

૩.૪ જો આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારનું મૂકવામાં આવેલું અર્થઘટન સ્વીકારવામાં આવે કે કલમ **II**(**i**) માં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમ સાઇટ્સની નીચેથી પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.ની મર્યાદા સુધી પાણીનો ઉપયોગ માત્ર કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણીમાંથી જ થઈ શકે છે અને પોચમપાદ ડેમના પૉંડિજ/જળવિસ્તાર ક્ષેત્રમાંથી નહીં, તો પણ રેકોર્ડ પર આવેલા તથ્યોના આધારે, ગંભીર માત્રાની નોંધપાત્ર ઈજા અને ઉચ્ચ સમાનતાનો એવો કેસ જે અદાલતના અંતરાત્માને ઢંઢોળે, તે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા મનાઈહુકમ આપવાને વ્યાજબી ઠેરવવા માટે સાબિત કરવામાં આવ્યો નથી. [પરિચ્છેદ ૮૧(**iv**)]

૩.૫ આ અદાલત, તેથી, ઠરાવે છે કે આંધ્રપ્રદેશ દાવામાં માગ્યા મુજબની રાહતો મેળવવા માટે હકદાર નથી. [પરિચ્છેદ ૮૨]

૩.૬ જોકે, ચુકાદામાં વિગતવાર જણાવ્યા મુજબ ત્રણ સભ્યોની એક સુપરવાઇઝરી સમિતિની રચના કરવામાં આવે છે. સમિતિ ચુકાદાની શરતો અનુસાર બબલી બૅરેજ અને બાલેગાંવ બૅરેજના સંચાલનની સુપરવિઝન કરશે. [પરિચ્છેદ ૮૩]

કેસ લો સંદર્ભ: ૧૯૯૮ (૧) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૪૪૨ – લાગુ પડતું નથી તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું – પરિચ્છેદ ૨૬ ૮૭ પી. ૧૫૧, ૧૫૩, ૪૮ ઓર. ૪૪૪ – નો સંદર્ભ લીધો – પરિચ્છેદ ૫૧.૧ ૧૯ એન.જે. ઈક્વિ. (૪ સી.ઈ.ગ્રીન) ૨૪૫, ૨૪૮ – નો સંદર્ભ લીધો – પરિચ્છેદ ૫૧.૨ ૨૯૭ યુ.એસ. ૫૧૭ – નો સંદર્ભ લીધો – પરિચ્છેદ ૫૮

દીવાની મૂળભૂત હકૂમત: ઓરિજિનલ સ્યુટ નં. ૧/૨૦૦૬

ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ.

સાથે રિટ પિટિશન નં. ૧૩૪, ૨૦૦૭ ની ૨૧૦ અને ૨૦૭ / ૨૦૦૬

ઓરિજિનલ સ્યુટ નં. ૧/૨૦૦૬ માં

કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન (સી) નં. ૧૪૨/૨૦૦૯

હાજર રહેલા પક્ષકારો માટે કે. પરાસરન, અલ્તાફ અહમદ, એ.કે. ગાંગુલી, ટી.આર. અંધિયારુજના, રવિંદર રાવ, ક્રાંતિ મૂર્તિ સ્વામી, પી. વેંકટ રેડ્ડી, અનિલ કુમાર તાંડેલે, એસ. ઉદય કુમાર સાગર, બીના માધવન, અનિંદિતા પુજારી (લોયર્સ નિટ અને કંપની માટે), ડી.એમ. નારગોલકર, સૌમિક ઘોષાલ, અમી નારગોલકર, આર.કે. રાઠોડ, રશ્મિ મલ્હોત્રા, ડી.એસ. માહરા, બી.એસ. બાંઠિયા, રાધા શ્યામ જેના, અનીથા શેનોય, વી.એન. રઘુપતિ, નરેશ કુમાર, સી.કે. સુચરિતા, રૂમી ચંદર, પારેખ અને કંપની, શકીલ અહમદ સૈયદ, આશા ગોપાલન નાયર, ગુંટુર પ્રભાકર, ડી. ભારતી રેડ્ડી.

અદાલતનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ આર.એમ. લોઢા દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યો.

ઓરિજિનલ સ્યુટ નં. ૧/૨૦૦૬

૧. આંતર-રાજ્ય ગોદાવરી નદીના બે રીપેરિયન (કાંઠાના) રાજ્યો - આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર, સર્વોચ્ચ અદાલતના નિયમો, ૧૯૬૬ ના ઓર્ડર XXIII નિયમ ૧, ૨ અને ૩ સાથે વંચાણે લેતાં ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩૧ હેઠળ દાખલ કરાયેલા દાવામાં મુખ્ય પક્ષકારો છે. આ દાવો આંધ્રપ્રદેશ (વાદી) દ્વારા

મહારાષ્ટ્ર (પ્રથમ પ્રતિવાદી) દ્વારા તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ અને ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના કરારોના ઉલ્લંઘનની ફરિયાદ કરતા દાખલ કરવામાં આવ્યો છે, જે કરારોને ગોદાવરી જળવિવાદ ટ્રિબ્યુનલ (ટૂંકમાં, 'ટ્રિબ્યુનલ') દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય અને આખરી આદેશ ધરાવતા તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૯ ના અહેવાલ (હવે પછી "એવોર્ડ" તરીકે ઉલ્લેખિત) અને તારીખ ૦૭.૦૭.૧૯૮૦ ના આગળના અહેવાલ (હવે પછી "આગળનો એવોર્ડ" તરીકે ઉલ્લેખિત) માં માન્ય રાખવામાં આવ્યા હતા. મહારાષ્ટ્ર સામે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા આક્ષેપ કરાયેલા ઉલ્લંઘનો પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના તેમના જળાશય/જળવિસ્તાર ક્ષેત્રમાં બબલી બૅરેજના નિર્માણ સંબંધિત છે. આંતર-રાજ્ય ગોદાવરી નદીના અન્ય ચાર રીપેરિયન રાજ્યો – કર્ણાટક, મધ્યપ્રદેશ, છત્તીસગઢ અને ઓરિસ્સાને અનુક્રમે ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા અને છઠ્ઠા પ્રતિવાદી તરીકે પક્ષકાર બનાવાયા છે. ભારત સંઘ દાવામાં બીજો પ્રતિવાદી છે.

૨. ગોદાવરી નદી દ્વીપકલ્પ ભારતમાં સૌથી મોટી અને ભારતીય સંઘમાં બીજા ક્રમની સૌથી મોટી નદી છે. તે મહારાષ્ટ્રના નાસિક જિલ્લામાં ત્ર્યંબકેશ્વર નજીક ૩૫૦૦ ફીટની ઊંચાઈએ સહ્યાદ્રી પર્વતમાળામાંથી નીકળે છે અને બંગાળની ખાડીમાં મળતા પહેલાં મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશમાંથી આશરે ૧૪૬૫ કિમી (૯૧૦ માઈલ) ની કુલ લંબાઈમાં વહે છે. નદીનો બેસિન વિસ્તાર કર્ણાટક, ઓરિસ્સા, છત્તીસગઢ અને મધ્યપ્રદેશ જેવા અન્ય રાજ્યોમાં ફેલાયેલો છે. સહ્યાદ્રીમાં ભારે વરસાદ વાળા વિસ્તારમાં, નદીને તેની જમણી અને ડાબી બાજુએ અનુક્રમે દરણા અને કડવા ઉપનદીઓ મળે છે. નીચાણવાળા વિસ્તારમાં

૨૧૭ કિમી (૧૩૫ માઇલ) ના અંતરે, પ્રવરા અને મુળા ઉપનદીઓનું સંયુક્ત પાણી નદીમાં મળે છે. પ્રવરા સંગમથી લગભગ ૪૫ કિમી (૨૮ માઇલ) નીચાણવાળા વિસ્તારમાં, મહારાષ્ટ્રે તે સાઇટ સુધી ઉપલબ્ધ પ્રવાહનો ઉપયોગ કરવા માટે પૈઠણ ડેમ (જાયકવાડી પ્રોજેક્ટ) નું નિર્માણ કર્યું. વધુ નીચાણવાળા વિસ્તારમાં, નદી જ્યારે મહારાષ્ટ્રમાં હોય છે, ત્યારે સિંધફણા, પૂર્ણા અને દૂધના ઉપનદીઓનું પાણી મેળવે છે. મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેની સરહદ પર, ગોદાવરી મંજરા (મંજીરા), મનાર અને લેંડી નદીઓનું સંયુક્ત પાણી મેળવે છે. તે આંધ્રપ્રદેશમાં પ્રવેશે છે તે પછી, તેના મૂળથી ૭૬૪ કિમી (૪૭૫ માઇલ) ના અંતરે, આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા પોચમપાદ ડેમ બનાવવામાં આવ્યો છે.

૩. નદી બેસિનને ૧૨ સબ–બેસિનમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યું છે. વર્તમાન દાવાનો વિષય જી–૧ અને જી–૫ સબ–બેસિનમાં આવે છે, જેની વિગતો નીચે મુજબ છે:

જી–૧ અપર ગોદાવરી:– આ સબ–બેસિનમાં ગોદાવરી નદીનો તેના મૂળથી લઈને મંજરા સાથેના તેના સંગમ સુધીનો વિસ્તાર શામેલ છે. આ સબ–બેસિનમાં પ્રવરા, પૂર્ણા અને મંજરાના કેચમેન્ટ એરિયા શામેલ નથી પરંતુ આ વિસ્તારમાં ગોદાવરીમાં મળતી અન્ય તમામ ઉપનદીઓના કેચમેન્ટ એરિયા શામેલ છે.

જી–૨ પ્રવરા:– આ સબ–બેસિનમાં મુળા અને પ્રવરાની અન્ય ઉપનદીઓના કેચમેન્ટ એરિયા સહિત મૂળથી લઈને ગોદાવરી સાથેના તેના સંગમ સુધીનો પ્રવરાનો સમગ્ર કેચમેન્ટ એરિયા શામેલ છે.

જી–૩ પૂર્ણા:– આ સબ–બેસિનમાં પૂર્ણા અને તેની તમામ ઉપનદીઓનો સમગ્ર કેચમેન્ટ એરિયા શામેલ છે.

જી–૪ મંજરા:– આ સબ–બેસિનમાં તિરના, કારંજા, હળદી, લેંડી, મનાર અને અન્ય ઉપનદીઓના કેચમેન્ટ એરિયા સહિત મૂળથી લઈને ગોદાવરી સાથેના તેના સંગમ સુધીનો મંજરાનો સમગ્ર કેચમેન્ટ એરિયા શામેલ છે.

જી–૫ મિડલ ગોદાવરી:– આ સબ–બેસિનમાં મંજરા સાથેના તેના સંગમથી લઈને પ્રાણહિત સાથેના તેના સંગમ સુધીની ગોદાવરી નદી શામેલ છે. આ સબ–બેસિનમાં આ વિસ્તારમાં ગોદાવરીનો સીધો કેચમેન્ટ એરિયા તેમજ માનેર અને પ્રાણહિત સિવાયની તેની ઉપનદીઓનો કેચમેન્ટ એરિયા શામેલ છે.

૪. ચોમાસાના મહિનાઓ (એટલે કે જૂન થી સપ્ટેમ્બર) દરમિયાનનો વરસાદ એ ગોદાવરી નદીના પ્રવાહમાં મુખ્ય યોગદાન આપે છે. ચોમાસું નદીના પ્રવાહમાં આશરે ૯૦% યોગદાન આપે છે. બિન–ચોમાસાની ઋતુ માત્ર ૧૦% જેટલા પ્રવાહનું યોગદાન આપે છે જે દક્ષિણ પશ્ચિમ ચોમાસાની જેમ યોગ્ય રીતે વ્યાખ્યાયિત અને ફેલાયેલું હોતું નથી.

૫. તારીખ ૧૦.૦૪.૧૯૬૯ ના રોજ, બીજા પ્રતિવાદીએ આંતર–રાજ્ય જળવિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ (ટૂંકમાં, "૧૯૫૬ અધિનિયમ") હેઠળ ટ્રિબ્યુનલની રચના કરી. તે જ દિવસે, આંતર–રાજ્ય ગોદાવરી નદી અને તેની

નદી ખીણ સંબંધિત રીપેરિયન રાજ્યો વચ્ચેના વિવાદો ન્યાયનિર્ણય માટે ટ્રિબ્યુનલને મોકલવામાં આવ્યા હતા. ટ્રિબ્યુનલે તેને મોકલવામાં આવેલી બાબતોની તપાસ કરી અને તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૯ ના રોજ તેના દ્વારા શોધાયેલા તથ્યો રજૂ કરતા અને તેને મોકલવામાં આવેલી બાબતો પર તેનો નિર્ણય આપતો એવોર્ડ આપ્યો. ટ્રિબ્યુનલે ૧૯૫૬ અધિનિયમની કલમ ૫(૩) હેઠળ તારીખ ૦૭.૦૭.૧૯૮૦ ના રોજ આગળનો એવોર્ડ આપ્યો. ગોદાવરી નદીના પાણીની વહેંચણી માટે ૧૯૭૫ થી ૧૯૮૦ ની મુદત દરમિયાન રીપેરિયન રાજ્યો દ્વારા કરવામાં આવેલા દ્વિપક્ષીય અને અન્ય આંતર-રાજ્ય કરારો એવોર્ડની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ બનાવે છે.

૬. પ્લેન્ટ (દાવા અરજી) માં આંધ્રપ્રદેશનો કેસ એવો છે કે આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્રની આંતર-રાજ્ય સરહદ નજીક આવેલા પોચમપાદ ખાતે તેની પૂર્ણ ક્ષમતા મુજબ સિંચાઈ પ્રોજેક્ટના નિર્માણમાં મહારાષ્ટ્રની અંદરનો વિસ્તાર ડૂબમાં જતો હતો. તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના રોજ, ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ વિવાદોની પેન્ડન્સી દરમિયાન, આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચે એક કરાર (જેને ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો) કરવામાં આવ્યો હતો જેના દ્વારા મહારાષ્ટ્ર સંમત થયું હતું કે આંધ્રપ્રદેશ પોચમપાદ ડેમ પ્રોજેક્ટ સાથે આગળ વધી શકે છે. કરાર પર કાર્ય કરતા, આંધ્રપ્રદેશ તેના નિઝામબાદ જિલ્લામાં પોચમપાદ ગામ નજીક (તેના મૂળથી) ૭૬૪ કિમીના અંતરે ગોદાવરી નદી પર પોચમપાદ ડેમ બનાવ્યો. આ ડેમ હૈદરાબાદ નાગપુર હાઈવે પર સોણ બ્રિજથી ૫ કિમી ઉપરના ભાગમાં આવેલો છે. પોચમપાદ ડેમ ૧૪૦ ફીટ ઊંચો ચણતર કામ ધરાવતો ડેમ

છે, જે પૂર્ણ જળાશય સપાટી (FRL) +૧૦૯૧ ફીટ અને મહત્તમ જળ સપાટી (MWL) +૧૦૯૩ ફીટ સાથેનું જળાશય બનાવે છે. FRL પર જળાશયની સંગ્રહ ક્ષમતા ૧૧૨ ટી.એમ.સી. છે અને મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં લંબાયેલી MWL પર તેનો જળવિસ્તાર આશરે ૧૭૫ ચોરસ માઈલનો છે. FRL પર, જળાશયનું પાણી તેના મૂળથી ગોદાવરી નદીના ૬૩૯ મા કિમી સુધી ઉપરના ભાગમાં ફેલાય છે. જ્યારે જળાશય FRL+૧૦૯૧ ફીટ પર હોય ત્યારે ગોદાવરી નદીના પટની કુલ ૧૨૫ કિમીની લંબાઈ ડૂબમાં જાય છે. ૧૨૫ કિમીની ડૂબમાં ગયેલી નદીના પટની લંબાઈમાંથી, ૫૫ કિમીની લંબાઈનો નદીનો પટ મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં આવેલો છે. ગોદાવરી નદી સાથેના તેના સંગમ પહેલાં મંજરા નદીના પટની ૧૬ કિમીની લંબાઈ પણ તેના કિનારાની અંદર ડૂબમાં જાય છે.

૭. આંધ્રપ્રદેશે જણાવ્યું છે કે પોચમપાદ ડેમ પ્રોજેક્ટ પર આશરે રૂ. ૨,૭૦૦ કરોડનો ખર્ચ થયો છે. પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ હેઠળ કુલ સિંચાઈ ક્ષમતા આશરે ૧૬ લાખ એકર છે અને તેલંગાણાના પછાત જિલ્લાઓની જરૂરિયાતોને પૂરી કરવા માટે પ્રોજેક્ટ હેઠળ કુલ ૧૯૬ ટી.એમ.સી. જથ્થાનો ઉપયોગ કરવાનું પ્રસ્તાવિત છે. આંધ્રપ્રદેશે ગોદાવરી નદી પર શિરાસખોડ, બબલી, ચિર્લી–ડિગ્રસ, બાલેગાંવ, બેલુર ખાતે પાંચ પુલો અને મંજરા નદી પર મછનૂર (નાગાણી) અને યસગી ખાતે બે પુલો તથા ગોદાવરી અને મંજરા નદીઓની બંને બાજુના ગામડોને જોડતી યોગ્ય વાહનવ્યવહાર સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે રસ્તાઓના નિર્માણ માટે મહારાષ્ટ્રને રૂ. ૫૫૧.૧૧ લાખની ભરપાઈ કરી હોવાનું કહેવાય છે.

૮. જે ખોટા કૃત્યો સામે રાહત માગવામાં આવી છે તે છે, પ્રથમ, મહારાષ્ટ્રનું એવોર્ડથી વિપરીત અને કોઈપણ અધિકાર કે હક વગર પોચમપાદ ડેમના જળાશયના પુલની અંદર બબલી બૅરેજ નિર્માણનું ગેરકાયદેસર અને અનાધિકૃત કૃત્ય; અને, બીજું, બબલી બૅરેજના નિર્માણ દ્વારા જળાશયના જળવિસ્તાર ક્ષેત્રમાં દખલ કરીને પોચમપાદના પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો મહારાષ્ટ્રનો આશય જે સામાન્ય રીતે આંધ્રપ્રદેશને અને ખાસ કરીને આદિલાબાદ, નિઝામબાદ, કરીમનગર, વારંગલ, નalgોંડા, ખમ્મમ અને મેદક જિલ્લાના તેના રહેવાસીઓને સિંચાઈ અને પીવાના હેતુઓ માટે પાણી મેળવવાથી વંચિત કરશે અને તેના ખેડૂતોને બબલી પૉંડિજમાંથી ઉપાડીને સિંચાઈ માટે પાણીનો ઉપયોગ કરવા દેશે.

૯. આંધ્રપ્રદેશ ફરિયાદ કરે છે કે બબલી બૅરેજનું નિર્માણ પોચમપાદ જળાશયમાં નવા પાણીના પ્રવાહને રોકીને પાણીના કુદરતી અને સતત પ્રવાહમાં દખલ કરશે જેના પરિણામે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટને માત્ર ત્યારે જ પાણી મળશે જ્યારે બબલી બૅરેજ ભરાઈ જશે અને વધારાનું પાણી વહેશે. આંધ્રપ્રદેશના જણાવ્યા અનુસાર, બબલી બૅરેજ મહારાષ્ટ્ર દ્વારા ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.ની સંગ્રહ ક્ષમતા સાથે બનાવવામાં આવી રહ્યો છે. દાવો દાખલ કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ કારણ કે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા બબલી બૅરેજનું નિર્માણ રોકવાના આંધ્રપ્રદેશના તમામ પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા અને આ અદાલત સમક્ષ જાહેર હિતની અરજીના સ્વરૂપમાં રિટ પિટિશન પેન્ડિંગ હોવા છતાં, મહારાષ્ટ્રે બબલી બૅરેજનું નિર્માણ ચાલુ રાખ્યું.

૧૦. મહારાષ્ટ્રે આંધ્રપ્રદેશના દાવાનો અસ્વીકાર કર્યો છે. જોકે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા તેના લિખિત નિવેદનમાં (જેમાં સુધારો પણ કરવામાં આવ્યો હતો) વિવિધ પ્રાથમિક વાંધાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા પરંતુ દલીલો દરમિયાન આ પ્રાથમિક વાંધાઓ પર ભાર મુકવામાં આવ્યો ન હતો અને, તેથી, અમે પ્રાથમિક વાંધાઓનો સંદર્ભ આપવો જરૂરી માનતા નથી. મહારાષ્ટ્રે જવાબ આપ્યો છે કે બંને રાજ્યો વચ્ચેના તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર દ્વારા, જે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો જેના આધારે એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો હતો, એ સંમતિ થઈ હતી કે મહારાષ્ટ્ર ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટની નીચે, અને પૂર્ણા પરના સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટની નીચે, અને મંજરા પરના નિઝામસાગર ડેમ સાઇટની નીચે અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના રોજ મંજૂર થયેલ અથવા ક્લિયર કરાયેલ ઉપયોગ ઉપરાંતના કોઈપણ વધારાના ઉપયોગ સહિત નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે. મહારાષ્ટ્ર કહે છે કે મુખ્ય ગોદાવરી નદી પર પૈઠણ ડેમ સાઇટ, સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટ, નિઝામસાગર ડેમ સાઇટ અને પોચમપાદ ડેમ સાઇટ વચ્ચે ગોદાવરી બેસિનમાં ગમે ત્યાં તેને આપવામાં આવેલો આ એકમથ્થે (એનબ્લોક) ઉપયોગ છે. મહારાષ્ટ્રના કોઈપણ પ્રોજેક્ટ્સ પર અથવા તે ક્યાં આવેલા હોવા જોઈએ તેના પર કોઈ મર્યાદા નથી. માત્ર એક જ મર્યાદા એ છે કે મહારાષ્ટ્ર ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ ઉપયોગ કરી શકે નહીં. બેસિનના આ વિસ્તારમાં સંગ્રહોના સ્થાન, સંગ્રહોની સંખ્યા અને આવા સંગ્રહોના કદ પર પણ કોઈ ઉલ્લેખ કે મર્યાદા નથી જે મહારાષ્ટ્ર

તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ પછી મંજૂર અથવા ક્લિયર થનાર નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે તેના ૬૦ ટી.એમ.સી.ના હિસ્સાનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનવા માટે બનાવી શકે છે.

૧૧. મહારાષ્ટ્ર દાવો કરે છે કે તેણે તેના પોતાના ક્ષેત્રના કોઈપણ ભાગમાંથી ગોદાવરીના પાણીનો તેનો હિસ્સો લેવાનો તેનો અધિકાર જતો કર્યો નથી કારણ કે તે તેને યોગ્ય લાગે છે. પોચમપાદના સંગ્રહ દ્વારા તેના પોતાના ક્ષેત્રના ડૂબમાં ગયેલા ભાગ સહિત તેની પોતાની જમીન પરના અધિકારો તેની પાસે જ રહે છે અને આંધ્રપ્રદેશ પાસે નહીં. પોચમપાદ સંગ્રહ માટે મહારાષ્ટ્રમાં આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા કોઈ જમીન સંપાદિત કરવામાં આવી નથી. તેના પાણીના હિસ્સાનો ઉપયોગ કરવા માટે પ્રોજેક્ટ્સનું નિર્માણ કરવાનો તેનો વિશિષ્ટ અધિકાર છે; માત્ર એક જ મર્યાદા એ છે કે ઉપયોગ ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધવો જોઈએ નહીં.

૧૨. મહારાષ્ટ્રે અસવીકાર કર્યો છે કે તેના દ્વારા કુલ પાણીનો ઉપયોગ ૬૩.૦૧૮ ટી.એમ.સી. છે. તેણે ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે કે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ પછી મંજૂર થયેલા પ્રોજેક્ટ્સનો આયોજિત કુલ ઉપયોગ ૬૦ ટી.એમ.સી.થી ઓછો રહેશે.

૧૩. મહારાષ્ટ્રનો કેસ એવો છે કે માત્ર તેલંગાણા પ્રદેશમાં જ નહીં પરંતુ મહારાષ્ટ્રના મરાઠવાડા વિસ્તારમાં પણ નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવા માટે સમગ્ર ગોદાવરી બેસિનમાં સંગ્રહ જળાશયો હોવાની આવશ્યકતા છે. મહારાષ્ટ્રના જણાવ્યા અનુસાર, આંધ્રપ્રદેશ ગોદાવરી બેસિનમાં તેલંગાણા પ્રદેશની અને નજીકના કૃષ્ણા બેસિનની પણ વ્યાજબી જરૂરિયાતોને પૂરી કરવા માટે

શ્રીરામસાગરની નીચે સંગ્રહો અને બૅરેજો બનાવીને સ્વીકૃત ઉપલબ્ધ પ્રવાહનો સરળતાથી ઉપયોગ કરી શકે છે.

૧૪. મહારાષ્ટ્રે બબલી બૅરેજની લાક્ષણિકતાઓ અને તેની જરૂરિયાત રજૂ કરી છે. મહારાષ્ટ્ર કહે છે કે બબલી બૅરેજ નાંદેડ જિલ્લામાં મુખ્ય ગોદાવરી નદી પર આવેલો છે; મહારાષ્ટ્ર – આંધ્રપ્રદેશ સરહદથી ૭.૦ કિમી ઉપરના ભાગમાં. ગોદાવરી નદી પરનો પોચમપાદ ડેમ બબલી બૅરેજથી ૮૧ કિમી નીચાણવાળા વિસ્તારમાં છે. પોચમપાદ સંગ્રહ મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં ૩૨ કિમીના અંતર સુધી લંબાય છે અને સ્થિર પરિસ્થિતિઓમાં તેના ક્ષેત્રમાં તેનો ડૂબાવ નદીના કિનારા સુધી જ સીમિત રહે છે. મહારાષ્ટ્રના જણાવ્યા અનુસાર, ૯૭ કિમીના વિસ્તારમાં ગોદાવરીના બંને કિનારે નાંદેડ જિલ્લાની વિશાળ જમીન અને વસ્તી માટે પાણીની તીવ્ર જરૂરિયાત છે અને અન્ય કોઈ વૈકલ્પિક સાધન ઉપલબ્ધ નથી. પીવાના પાણી અને શિયાળુ (રવિ) સિંચાઈ માટે મુખ્ય ગોદાવરી નદીમાંથી પાણી ઉપાડવા માટે તેના દ્વારા ૧૯૭૨ થી ૧૯૭૫ દરમિયાન ઉપાડ સિંચાઈ (લિફ્ટ ઈરિગેશન) યોજનાઓ બનાવવામાં આવી હતી. મહારાષ્ટ્રમાં પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના ડૂબાણમાંથી પાણી ઉપાડવામાં આવ્યું હોવા છતાં આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા આવી યોજનાઓ સામે કોઈ વાંધો લેવામાં આવ્યો ન હતો. થોડા સમય પછી, આ લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓમાંથી નિશ્ચિત રીતે જરૂરી પાણી પુરવઠો મેળવવામાં મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. ૫૮ ગામોના સ્થાનિક લોકો દ્વારા તેમની જરૂરિયાતો અનુસાર સિંચાઈ અને પીવાના પાણીનો નિશ્ચિત પુરવઠો મેળવવા માટે એક નિયમનકારી યોજના પૂરી પાડવા માટે તીવ્ર આંદોલન અને દબાણ હતું. આ જરૂરિયાતને સક્ષમ કરવા માટે,

૧૯૯૫ માં મહારાષ્ટ્રમાં ૬૦ ટી.એમ.સી.ના મંજૂર થયેલા હિસ્સામાંથી જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે શિયાળા અને ઉનાળા (ફેર–વેધર) દરમિયાન જરૂરી નાનું પોંડિજ બનાવવા અને નિયમિત કરવા માટે બબલી ખાતે નાનું પોંડિજ બનાવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. પોચમપાદ ડેમ બબલી બૅરેજથી ૮૧ કિમી નીચાણવાળા વિસ્તારમાં હોવાથી, પોચમપાદ ખાતે સંગ્રહિત પાણીની સપાટી ડિસેમ્બર આસપાસ મહારાષ્ટ્ર ક્ષેત્રમાં ૩૨ કિમી દૂર સંપૂર્ણપણે પાછી હટી જાય છે. તેથી, બબલી બૅરેજના દરવાજા ચોમાસાના સમયગાળા દરમિયાન ઓક્ટોબરના ઉત્તરાધ સુધી ખુલ્લા રાખવાનો પ્રસ્તાવ છે જાણે ત્યાં કોઈ બૅરેજ ન હોય અને ત્યારબાદ ૬૦ ટી.એમ.સી.ના મંજૂર હિસ્સામાંથી મહારાષ્ટ્રમાં જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે શિયાળા અને ઉનાળા દરમિયાન જરૂરી નાનું પોંડિજ બનાવવા માટે નીચે લાવવામાં આવે છે. બબલી ખાતે બૅરેજ ક્રેસ્ટ લેવલ નદીના પટની સપાટી પર છે અને ચોમાસાના સમયગાળા દરમિયાન પોચમપાદ ડેમ સુધી ગોદાવરી નદીના પ્રવાહમાં કોઈ અવરોધ રહેશે નહીં. શિયાળા અને ઉનાળા દરમિયાન ઉપયોગ માટે ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.ની ક્ષમતા ધરાવતું બબલી ખાતેનું નાનું પોંડિજ એ ૧૧૨ ટી.એમ.સી.ના પોચમપાદ સંગ્રહનો નગણ્ય અંશ છે, જેમાંથી માત્ર ૦.૬ ટી.એમ.સી. સામાન્ય સંગ્રહ છે. ડિસેમ્બરના મધ્ય સુધીમાં, પોચમપાદ સંગ્રહ મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રથી સંપૂર્ણપણે પાછો હટી જાય છે અને તેથી, સંચાલન દરમિયાન બબલી ખાતેનું પોંડિજ આંધ્રપ્રદેશના પોચમપાદ સંગ્રહમાં દખલ કરતું નથી. બબલી સંગ્રહ એ મહારાષ્ટ્ર માટે તેના ૬૦ ટી.એમ.સી.ના હિસ્સાનો એક

ભાગ જ્યાં સૌથી વધુ જરૂરિયાત હોય ત્યાં ઉપયોગ કરવા માટેનો એક અત્યંત મહત્વપૂર્ણ ઘટક છે.

૧૫. આંધ્રપ્રદેશે રિજોઈન્ડર (રિપ્લાય) દાખલ કર્યો અને મહારાષ્ટ્ર દ્વારા તેના લિખિત નિવેદનમાં જણાવવામાં આવેલા વિવિધ તથ્યો અને પાસાઓનો અસ્વીકાર કર્યો.

૧૬. પક્ષકારોના પ્લીડિંગ્સના આધારે, આ અદાલત દ્વારા તારીખ ૧૬.૦૩.૨૦૦૭ ના રોજ નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઘડવામાં આવ્યા હતા:

૧) ૧૯૫૬ ના આંતર–રાજ્ય જળવિવાદ અધિનિયમની કલમ ૧૧ સાથે વંચાણે લેતાં ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૬૨ હેઠળના વાંધાને ધ્યાનમાં લેતાં આ દાવો ટકે તેમ છે કે કેમ?

૨) વર્તમાન દાવામાં દાવો (લિસ) એ માત્ર તારીખ ૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારના અર્થઘટન સમાવિષ્ટ 'જળ વિવાદ' છે કે કેમ?

૩) શું તારીખ ૬.૧૦.૧૯૭૫ નો કરાર એવોર્ડમાં ભળી ગયો છે અને એવોર્ડનો એક અભિન્ન ભાગ બની ગયો છે?

૪) શું તારીખ ૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારના વિષય સંબંધિત બંને રાજ્યો વચ્ચેના વિવાદોનો ગોદાવરી જળવિવાદ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કોઈ ન્યાયનિર્ણય કરવામાં આવ્યો ન હતો, જોકે સદર કરાર પર ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને તેને એવોર્ડનો ભાગ બનાવવામાં આવ્યો હતો?

૫) શું ગોદાવરી નદી પર પોચમપાદ જળાશયના જળવિસ્તાર ક્ષેત્રની અંદર બબલી બૅરેજનું નિર્માણ હાથ ધરવાનું અને આગળ વધારવાનું અને સદર જળાશયમાંથી પાણીનો ઉપયોગ કરવાનું મહારાષ્ટ્ર રાજ્યનું કૃત્ય ગોદાવરી જળવિવાદ ટ્રિબ્યુનલના એવોર્ડથી વિપરીત છે?

૬) શું ગોદાવરી વિવાદ ટ્રિબ્યુનલનો એવોર્ડ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યને પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના જળવિસ્તાર ક્ષેત્રની અંદર બબલી બૅરેજનું નિર્માણ કરવા અથવા પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના પાણીનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે?

૭) શું મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વાદી દ્વારા ઊભા કરાયેલા પ્રોજેક્ટમાં પોતાનો પ્રોજેક્ટ મૂકવા અને તે પ્રોજેક્ટ દ્વારા ગોદાવરી નદીમાંથી પાણી ઉપાડવા માટે હકદાર છે?

૮) શું મહારાષ્ટ્ર દ્વારા પ્રસ્તાવિત બબલી બૅરેજ પ્રોજેક્ટ સદર રાજ્યને પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના સંગ્રહમાંથી ૬૫ ટી.એમ.સી. પાણી ઉપાડવા અને ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવશે?

૯) કોઈપણ સંજોગોમાં, શું દાવામાં સામેલ તથ્ય અને તકનીકી પ્રકૃતિના અસંખ્ય વિવાદિત પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં લેતાં, આ વિવાદ આંતર–રાજ્ય નદી જળવિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ ગઠિત ટ્રિબ્યુનલને મોકલવો જોઈએ?

૧૦) પક્ષકારો કઈ રાહત મેળવવા માટે હકદાર છે?

૧૭. આંધ્રપ્રદેશ કે મહારાષ્ટ્રમાંથી કોઈએ મૌખિક પુરાવા આપવાની ઈચ્છા દર્શાવી ન હતી જોકે તેમના દ્વારા દસ્તાવેજોની શ્રેણી રજૂ કરવામાં આવી હતી. તારીખ ૦૫.૦૮.૨૦૦૮ ના રોજ, અદાલતે નોંધ્યું કે બંને પક્ષના વકીલો સંમત થયા હતા કે દાવામાં કોઈ મૌખિક પુરાવા રહેશે નહીં. બંને પક્ષોએ દસ્તાવેજોની શ્રેણી દાખલ કરી હોવાથી, અદાલતે તે દિવસે અવલોકન કર્યું કે પક્ષકારો એવા દસ્તાવેજોની યાદી દાખલ કરી શકે છે જેના પર તેઓ આધાર રાખવા માંગે છે અને આ દસ્તાવેજો રજિસ્ટ્રાર (જુડિશિયલ) ની હાજરીમાં ચિહ્નિત (માર્ક) કરી શકાય છે.

૧૮. વાદીએ શરૂઆતમાં ૫૯ જેટલા દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હતા. આમાંના કેટલાક દસ્તાવેજો છે: ગોદાવરી નદીની ભૌગોલિક અને હાઇડ્રોલોજિકલ લાક્ષણિકતાઓ, આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચેનો તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ નો આંતર–રાજ્ય કરાર, ગોદાવરીના રીપેરિયન રાજ્યો વચ્ચેનો તારીખ ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ નો આંતર–રાજ્ય કરાર, ગોદાવરી જળવિવાદ ટ્રિબ્યુનલ એવોર્ડની નકલ, ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ રજૂ કરાયેલ પૈઠણની નીચે, સિદ્ધેશ્વરની નીચે અને નિઝામસાગરની નીચે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા ૯૧.૮૦ ટી.એમ.સી. ની માગણી દર્શાવતા હાલના/ક્લિયર થયેલા અને પ્રસ્તાવિત પ્રોજેક્ટ્સની યાદી, CWC દ્વારા પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ (શ્રી રામસાગર પ્રોજેક્ટ) સ્ટેજ–I ની મંજૂરી, CWC દ્વારા પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ (શ્રી રામસાગર પ્રોજેક્ટ) સ્ટેજ–II ની મંજૂરી, CWC ખાતે તારીખ ૧૧.૦૭.૨૦૦૫ ના રોજ યોજાયેલી બંને રાજ્યો વચ્ચેની આંતર–રાજ્ય બેઠકની ચર્ચાનો સંક્ષિપ્ત

રેકોર્ડ, CWC ખાતે તારીખ ૦૫.૧૦.૨૦૦૫ ના રોજ યોજાયેલી બંને રાજ્યો વચ્ચેની આંતર–રાજ્ય બેઠકની મિનિટ્સ, ભારત સરકારના જળ સંસાધન મંત્રી દ્વારા તારીખ ૦૪.૦૪.૨૦૦૬ ના રોજ બોલાવવામાં આવેલી બંને રાજ્યોના મુખ્યમંત્રીઓ વચ્ચેની આંતર–રાજ્ય બેઠકની ચર્ચાનો સંક્ષિપ્ત રેકોર્ડ, વર્ષ ૧૯૯૫–૯૬ થી ૨૦૦૬–૦૭ માટે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટની વાર્ષિક/માસિક જળાશય સપાટીની વિગતો દર્શાવતું પત્રક, CWC ખાતે તારીખ ૧૧.૦૭.૨૦૦૫ ના રોજ યોજાયેલી આંતર–રાજ્ય બેઠક દરમિયાન મહારાષ્ટ્ર દ્વારા રજૂ કરાયેલ ગોદાવરી નદી પર બબલી અને અન્ય ૧૦ બૅરેજ અંગેની નોંધ, ગોદાવરી બેસિન દર્શાવતો નકશો, નિયામક, IMD, પુણે તારીખ ૨૩.૦૮.૨૦૦૭ નો મુખ્ય ઈજનેર, IS & WR, આંધ્રપ્રદેશ સરકારને સંબોધાયેલ ગોદાવરી બેસિનનો વાર્ષિક સામાન્ય આઈસોહાઈટલ નકશો અને માસિક આવકની વિગતો દર્શાવતું પત્રક ૧૯૮૩–૮૪ થી ૨૦૦૪–૦૫.

૧૯. બીજી તરફ, મહારાષ્ટ્રે શરૂઆતમાં ૨૩ દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હતા, અન્ય બાબતોની સાથે, આ દસ્તાવેજો છે: તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ અગાઉ સબ–વેલી વાઈઝ પ્રોજેક્ટ્સના આયોજિત ઉપયોગ દર્શાવતા પત્રકોની નકલ, સ્કીમેટિક ડાયાગ્રામની નકલ, મહારાષ્ટ્રના મુખ્યમંત્રીના ભારત સરકારના જળ સંસાધન મંત્રીને લખેલા તારીખ ૧૬.૬.૨૦૦૬ ના પત્ર સહિત CWC દ્વારા બોલાવવામાં આવેલી તારીખ ૨૧.૦૯.૨૦૦૬ ની બેઠકની મિનિટ્સની નકલ, બબલી બૅરેજનો વિગતવાર પ્રોજેક્ટ અહેવાલ, CWC સમક્ષ તારીખ ૦૫.૧૦.૨૦૦૫ ના રોજ મહારાષ્ટ્ર દ્વારા રજૂ કરાયેલ વિતેલા ૧૨ વર્ષ માટે (૪૨+૬૦) ટી.એમ.સી.

વિસ્તારમાં પ્રોજેક્ટ્સનો વાસ્તવિક ઉપયોગ, તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ અગાઉ લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓની હયાતી દર્શાવતી સામગ્રી, મહારાષ્ટ્રને તેના ક્ષેત્રમાં ડૂબાણ માટે આપેલી મંજૂરીના કારણે પોચમપાદ ડેમના વધારાના સંગ્રહને દર્શાવતો સ્કીમેટિક ડાયાગ્રામ [Ex. D–22] અને તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની કલમ મુજબ મહારાષ્ટ્રને ૬૦ ટી.એમ.સી. પાણીનો ઉપયોગ કરવા દેતા નિયંત્રણ બિંદુઓને સીમાંકિત કરતો નકશો.

૨૦. બંને પક્ષોએ ત્યારબાદ પણ કેટલાક દસ્તાવેજો દાખલ કર્યા. દસ્તાવેજોની સ્વીકૃતિ અને અસ્વીકાર સંબંધિત આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં બંને પક્ષો દ્વારા રજૂ કરાયેલા કેટલાક દસ્તાવેજો સ્વીકારવામાં આવ્યા છે અને કેટલાક નો અસ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે.

૨૧. પક્ષકારોના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલો સંમત થયા કે મુદ્દા નં. ૫, ૬, ૭ અને ૮ નિર્ણાયક મુદ્દાઓ છે અને દાવાનો અંતિમ નિર્ણય આ મુદ્દાઓ પરના નિર્ણય પર આધારિત છે. યોગ્ય રહેશે કે આ ચારેય મુદ્દાઓને વિચારણા માટે એકસાથે લેવામાં આવે કારણ કે આ મુદ્દાઓ એકબીજા સાથે જોડાયેલા છે.

મુદ્દા નં. ૫, ૬, ૭ અને ૮

૨૨. વિચારણા માટેનો મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના જળવિસ્તાર ક્ષેત્રની અંદર કોઈપણ પ્રોજેક્ટ બનાવવાનો મહારાષ્ટ્રનો અધિકાર છે. આ પ્રશ્નનો જવાબ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા એવોર્ડ અને આગળના એવોર્ડના

પ્રકાશમાં આપવો જોઈએ જે બદલામાં ૧૬.૧૦.૧૯૭૫ ના રોજ આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચે થયેલા દ્વિપક્ષીય કરારના અર્થઘટન પર આધારિત છે.

૨૩. આંધ્રપ્રદેશ માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. પરાસરને તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની વિવિધ કલમો, ખાસ કરીને કલમ I, II(i), II(ii) અને V નો વ્યાપક સંદર્ભ આપ્યો. તેમણે એવોર્ડનો સંદર્ભ પણ આપ્યો અને રજૂઆત કરી કે એવોર્ડ એ એક સમગ્ર પેકેજ છે અને પક્ષકારો જે રાહતો માટે હકદાર હતા તે તમામ રાહતો પૂરી પાડે છે. મહારાષ્ટ્ર બબલી બૅરેજ બનાવવા માટે હકદાર નથી કારણ કે એવોર્ડ તમામ રાહતોને સમાપ્ત કરે છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે આંધ્રપ્રદેશે મહારાષ્ટ્રની બાજુમાં પૈઠણ અને સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટ્સ સુધીના ઉચ્ચ વરસાદ વાળા વિસ્તારમાં ૨૪૧.૫ ટી.એમ.સી. ની ક્ષમતા સુધીના સમગ્ર ઉત્પાદનનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર કોઈપણ અવરોધ વિના મંજૂર કર્યો હતો, જેને ધ્યાનમાં રાખીને મહારાષ્ટ્રે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ માટે તેની જમીન ડૂબાડવાની સંમતિ આપી હતી. પૈઠણ અને પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ્સ વચ્ચેના વ્યાખ્યાચિત વિસ્તારમાં માગણી અને જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે, મહારાષ્ટ્ર હયાત અને મંજૂર/ક્લિયર થયેલા પ્રોજેક્ટ્સ ઉપરાંત ૬૦ ટી.એમ.સી. સુધી તેના ઉપયોગ પર મર્યાદા મૂકવા સંમત થયું હતું. પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ દ્વારા મહારાષ્ટ્રમાં ડૂબાણ માટે મહારાષ્ટ્રે કેટલીક શરતોને આધીન સંમતિ આપી હતી જેમ કે આંધ્રપ્રદેશ સંપાદનનો ખર્ચ, વિસ્થાપિત કુટુંબોના પુનર્વસનનો ખર્ચ, રસ્તા અને પુલોનો ખર્ચ ભોગવે પરંતુ પોચમપાદ ડેમ સાઇટની અંદરના પાણી માટે ડૂબાણની શરત તરીકે મહારાષ્ટ્રની તરફેણમાં કોઈ અધિકારો બનાવવામાં આવ્યા ન હતા. જો

મહારાષ્ટ્રને તેના ક્ષેત્રની અંદર પોચમપાદ સંગ્રહમાં પાણીનો કોઈ અધિકાર હોત તો કરારમાં તેની એવી નોંધ લેવામાં આવી હોત પરંતુ આ અંગેનું મૌન કોઈ શંકાને સ્થાન આપતું નથી કે મહારાષ્ટ્રને પોચમપાદ સંગ્રહના પાણીમાં કોઈ અધિકાર નથી. આંધ્રપ્રદેશ માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલની એવી રજૂઆત છે કે એવોર્ડમાં સમાવિષ્ટ વહેંચણી આંધ્રપ્રદેશમાં ચોક્કસ બેસિન લાક્ષણિકતાના કારણે છે જેમાં પોચમપાદ ખાતેનું માત્ર એક જ સ્થાન સિંચાઈ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ માટે યોગ્ય હતું અને કેનાલો દ્વારા ગ્રેવિટી ફ્લો દ્વારા રાજ્યના તેલંગાણા પ્રદેશની પીવાના પાણી અને સિંચાઈની સમગ્ર જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે પાણી પહોંચાડવામાં સક્ષમ હતું. ઓછા વરસાદના કારણે, આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યનો તેલંગાણા પ્રદેશ, જેમાંથી નદીનો મોટો ભાગ વહે છે, વારંવાર દુષ્કાળ અને ભૂખમરાથી પ્રભાવિત થાય છે જેના કારણે સદર પ્રદેશને પીવાના હેતુઓ માટે અને બે પાક – ખરીફ અને રવિ માટે નિશ્ચિત પાણી પુરવઠાની જરૂરિયાત રહે છે.

૨૪. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. પરાસરને સ્પષ્ટપણે દલીલ કરી હતી કે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ નો કરાર, જે એવોર્ડમાં ભળી ગયો હતો, તે વહેતા પાણી અને જળાશયના પાણી વચ્ચેનું દ્વિભાજન (ડાઇકોટોમી) દર્શાવે છે. ગોદાવરી બેસિનમાં પાણીની ફાળવણી પાણીના સ્ત્રોતોના દ્વિભાજન પર કરવામાં આવી છે. એવોર્ડમાં વપરાયેલા શબ્દપ્રયોગો "ગોદાવરી બેસિન", "ડેમ સાઇટ", "ડેમ સાઇટની નીચે" અને "ડેમ સાઇટ સુધી" નું અર્થઘટન વહેતા પાણી અને જળવિસ્તાર ક્ષેત્રની અંદરના પાણી વચ્ચેના દ્વિભાજન, જળ કાયદામાં ખ્યાલો અને પક્ષકારો કેવી રીતે સમજ્યા હતા તેને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું જોઈએ. તેમણે

રજૂઆત કરી કે એવોર્ડનું અર્થઘટન એક ચુકાદા તરીકે કરવાનું રહેશે, કાયદા (સ્ટેચ્યુ) ની જેમ નહીં અને ઉપરના શબ્દપ્રયોગોનું અર્થઘટન આંતર–રાજ્ય નદીના પાણીમાં રાજ્યોના અધિકારોના સંદર્ભમાં કરવાનું રહેશે. એવોર્ડમાં વપરાયેલા "ગોદાવરી નદી બેસિન" અને "ગોદાવરી ડ્રેનેજ બેસિન" શબ્દપ્રયોગોનો અર્થ ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતો સમગ્ર વિસ્તાર થાય છે.

૨૫. આંધ્રપ્રદેશ માટેના વિદ્ધાન વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી હતી કે "સુધીનું પાણી" વાક્યનો અર્થ એવો થશે કે ત્યાં એક શરૂઆતનું બિંદુ અને અંતિમ બિંદુ છે જ્યાં સુધી તે જઈ શકે છે. કોઈ સ્થાનથી શરૂ કર્યા વિના અને "સુધી" આગળ વધ્યા વિના "સુધી" ની કલ્પના કરી શકાય નહીં. આમ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે "ડેમ સાઇટ" વાક્યનો અર્થ સિમેન્ટ–કોંક્રિટના ડેમ માળખાથી શરૂ કરીને સંગ્રહિત પાણીના વિસ્તાર સુધી સ્થળ પર રહેલું સમગ્ર પાણી થશે. તેઓ રજૂઆત કરશે કે કરારની કલમ I અને II(i) મહારાષ્ટ્રને ફાળવેલ ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણી સાથે સંબંધ ધરાવે છે. કલમ II(ii) આંધ્રપ્રદેશને ફાળવવામાં આવેલા પાણી સાથે સંબંધ ધરાવે છે. ગોદાવરી બેસિનમાંથી મહારાષ્ટ્રને ૬૦ ટી.એમ.સી. પાણી વાપરવાની છૂટ છે. ગોદાવરી બેસિન એ નદી બેસિન છે જેનો અર્થ મુખ્ય પ્રવાહ અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતો સમગ્ર વિસ્તાર થાય છે અને સમાવે છે – અને પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીનું ગોદાવરી બેસિનનું બાકીનું પાણી આંધ્રપ્રદેશ માટે બાકી રહે છે. "નદી બેસિન" શબ્દપ્રયોગના અર્થના હેતુ માટે, વિદ્ધાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. પરાસરને 'વર્ડ્સ

એન્ડ ફ્રેઝીસ'; પરમાનેન્ટ એડિશન [વોલ્યુમ-V]; પૃષ્ઠ ૨૯૨ અને ૨૯૩ નો સંદર્ભ આપ્યો. તેમણે રજૂઆત કરી કે એવોર્ડમાં, નદીના ઉત્પાદન (યીલ્ડ) નું નિર્ધારણ અને વહેંચણી કરવામાં આવી નથી. સંબંધિત રાજ્યોના વિવિધ પ્રોજેક્ટ્સમાં અધિકારો પર વિચારણા કર્યા પછી, ગોદાવરી બેસિનમાં બાકીનું પાણી મહારાષ્ટ્રને ૬૦ ટી.એમ.સી. સુધી અને આંધ્રપ્રદેશને પોચમપાદ સાઇટ સુધીનું બાકીનું તમામ પાણી ફાળવવામાં આવ્યું છે.

૨૬. શ્રી કે. પરાસરને દલીલ કરી હતી કે "ડેમ સાઇટ સુધી" શબ્દોનું મહારાષ્ટ્ર દ્વારા રજૂ કરાયેલ અર્થઘટન કે તેનો અર્થ સિમેન્ટ-કોંક્રિટનું માળખું થાય છે તે જળ કાયદાના ખ્યાલો અને ગોદાવરી બેસિનમાં પાણીની ફાળવણી માટેના મૂળભૂત સિદ્ધાંતથી વિપરીત છે જેની ફાળવણી પાણીના સ્ત્રોતોના દ્વિભાજન પર કરવામાં આવી છે. તેમના જણાવ્યા અનુસાર, "પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી" નો અર્થ પોચમપાદ પ્રોજેક્ટનો જળવિસ્તાર જ્યાં સુધી લંબાય છે ત્યાં સુધીના કેચમેન્ટમાંથી ઉપલબ્ધ ગોદાવરી બેસિનનું પાણી થાય છે કારણ કે પોચમપાદનો સંગ્રહ આંધ્રપ્રદેશનો છે. આ સંબંધમાં, તેમણે ઓરિએન્ટ પેપર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. તહસીલદાર-કમ-ઈરિગેશન ઓફિસર અને અન્ય માં આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો.

૨૭. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે કરારની કલમ II(ii) માં "પૈઠણ ડેમ સાઇટ અને સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટની નીચે" અને કલમ V માં "પોચમપાદ ડેમ સાઇટની નીચે" વાક્યો આવી કલમોમાં રાજ્યો દ્વારા ઉપયોગ પર લાદવામાં આવેલી મર્યાદાને અમલી બનાવવા માટે આવા ડેમોના સંગ્રહિત પાણીને બાદ

કરશે. કલમ I માં "પૈઠણ ડેમ સાઇટ સુધીનું તમામ પાણી" અને કલમ II(ii) માં "પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીનું બાકીનું પાણી" વાક્યો જે સંદર્ભમાં વપરાયા છે તે અનુક્રમે દરેક ડેમમાં વહેતા પાણી અને સંગ્રહિત પાણી વચ્ચે સ્પષ્ટ વિરોધાભાસ દર્શાવે છે. આ રીતે જોતાં, એમાં કોઈ શંકાને સ્થાન રહેતું નથી કે મહારાષ્ટ્ર કલમ II(i) માં દર્શાવેલ પાણી મેળવવા માટે હકદાર બનશે અને આંધ્રપ્રદેશ બાકીનું પાણી જેમાં FRL ૧૦૯૧ ફીટ સુધીના પોચમપાદના સંગ્રહનો સમાવેશ થાય છે.

૨૮. આંધ્રપ્રદેશ માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે એક રાજ્યના પ્રોજેક્ટનું સરોવર/પોંડિજ બીજા રાજ્યના પ્રોજેક્ટના સરોવર/પોંડિજની અંદર હોઈ શકે નહીં; ડેમની અંદર ડેમ હોઈ શકે નહીં. તેવી જ રીતે, ડેમની અંદર બેરેજ હોઈ શકે નહીં કારણ કે બેરેજ પણ પાણીના પ્રવાહને અવરોધે છે અને દરવાજા નીચે લાવવામાં આવે ત્યારે સંગ્રહ ઊભો કરે છે. તેમણે પુલો અને રસ્તાના નિર્માણ અંગે આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચે તારીખ ૨૧.૦૭.૧૯૭૮ ના રોજ યોજાયેલી આંતર-રાજ્ય બેઠકનો સંદર્ભ આપ્યો. તેમણે રજૂઆત કરી કે બબલીના ઉપરના ભાગમાં તત્કાલીન પ્રસ્તાવિત બાલેગાંવ પ્રોજેક્ટના નદીના પટની સપાટી અંગે અભિપ્રાયમાં તફાવત હતો અને સંયુક્ત તપાસ ટીમ બનાવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું પરંતુ મહારાષ્ટ્રે બાબતને આગળ ધપાવી ન હતી જે દર્શાવે છે કે આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર એવોર્ડની શરતોને એવી રીતે સમજ્યા હતા કે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના વોટર પ્રિઝમની અંદર કોઈ પ્રોજેક્ટ હોઈ શકે નહીં અને તે મુજબ વર્ત્યા હતા.

૨૯. બીજી તરફ, મહારાષ્ટ્ર માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ટી.આર. અંધિયારુજનાએ દલીલ કરી હતી કે આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચેનો તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ નો કરાર એ ગોદાવરી નદીના પાણીની ન્યાયી વહેંચણી માટેનો કરાર છે; જેના અભાવે ટ્રિબ્યુનલે ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓ પર દરેક રાજ્યના ન્યાયી હિસ્સા નક્કી કર્યા હોત. આંધ્રપ્રદેશે ૧૦૯૧ ફીટની FRL સાથે ૧૧૨ ટી.એમ.સી.ના સંગ્રહ સાથે પોચમપાદ ડેમના એક મુખ્ય નદી પ્રોજેક્ટનું આયોજન કર્યું હોવાથી, જેના દ્વારા મહારાષ્ટ્રનો ક્ષેત્ર ડૂબમાં જતો હતો, તે મહારાષ્ટ્રની સંમતિ વિના આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા કરી શકાયું ન હોત. ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર દ્વારા, મહારાષ્ટ્ર આંધ્રપ્રદેશને પોચમપાદ ડેમની FRL ૧૦૯૧ ફીટ સુધી રાખવા અને મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં નદીના પટમાં પરિણામી ડૂબાણ માટે સંમત થયું. બદલામાં અને મહારાષ્ટ્ર દ્વારા આપવામાં આવેલી આ છૂટછાટના બદલામાં, આંધ્રપ્રદેશ સંમત થયું કે મહારાષ્ટ્રને ગોદાવરી નદી પર ૬૦ ટી.એમ.સી. પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર રહેશે અને બાકીનું આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા વાપરવામાં આવશે. કલમ II(i) હેઠળ, કરારે જોગવાઈ કરી છે કે મહારાષ્ટ્ર નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધી ગોદાવરી નદીના પાણીનો ૬૦ ટી.એમ.સી. ની મર્યાદાથી વધુ નહીં તેટલો ઉપયોગ વર્તમાન મંજૂર અથવા ક્લિયર થયેલા ઉપયોગ ઉપરાંત કરી શકે છે. કરારની કલમ II(i) મહારાષ્ટ્રમાં આવતા પોચમપાદ જળાશયના પાણીમાંથી કોઈપણ પાણીનો ઉપયોગ કરવા માટે મહારાષ્ટ્ર પર કોઈ મર્યાદા મૂકતી નથી. જો આંધ્રપ્રદેશનો આશય એવો હોત કે મહારાષ્ટ્ર તેના ક્ષેત્રમાં પોચમપાદ જળાશયના પાણીનો ઉપયોગ ન કરે, તો આવી

મર્યાદા સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવી હોત. મહારાષ્ટ્ર માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે આ સંબંધમાં ટ્રિબ્યુનલના એવોર્ડની કલમ VII પર પણ આધાર રાખ્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે આ કલમે તેના પ્રદેશોમાં પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો રાજ્યનો સામાન્ય અધિકાર સ્વીકાર્યો હતો અને આ કલમ સાથે સુસંગત રહીને નવા પ્રોજેક્ટ્સ વગેરે માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.ના ઉપયોગ પરની મર્યાદા સિવાય મહારાષ્ટ્ર પર કોઈ મર્યાદા લાદવામાં આવી ન હતી. મહારાષ્ટ્ર દ્વારા પાણીના ઉપયોગ પર કોઈ ગર્ભિત મર્યાદા હોઈ શકે નહીં અને મહારાષ્ટ્ર દ્વારા તેના ક્ષેત્રની અંદર પાણીના ઉપયોગ પરની કોઈપણ મર્યાદા સ્પષ્ટપણે દર્શાવવાની રહે છે.

૩૦. કલમ II(i) માં "પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી" શબ્દોના કારણે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા પાણીના ઉપયોગ પર મર્યાદા છે તેવી આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલના જવાબમાં, મહારાષ્ટ્ર માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે "ડેમ સાઇટ" શબ્દપ્રયોગને એવોર્ડની તમામ જગ્યાઓ જ્યાં તે મળી આવે છે, એટલે કે કલમ II(i), II(ii) અને V માં સમાન અર્થ આપવો જોઈએ. તેમના જણાવ્યા અનુસાર, "ડેમ સાઇટ સુધી" નો અર્થ "ડેમના કોંક્રિટ માળખા સુધી" થાય છે. અન્ય કોઈપણ અર્થ અનિષ્ટ (અબ્સર્ડિટી) માં પરિણમશે અને અન્ય કલમોને અકાર્યક્ષમ બનાવશે. તેમણે રજૂઆત કરી કે આંધ્રપ્રદેશે પોતે પોચમપાદ ડેમ સાઇટનું સ્થાન ચોક્કસ અક્ષાંશ અને રેખાંશ પર સમજ્યું હતું, જળાશય નહીં.

૩૧. તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર પહેલાં બંને રાજ્યોના મુખ્યમંત્રીઓ વચ્ચે પૂર્ણ ચર્ચાઓ થઈ હતી. અમે કરારને જેવો છે તેમ પુનઃઉત્પાદિત કરીએ છીએ જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"I. મહારાષ્ટ્ર ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટ સુધી અને પૂર્ણા પરના સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટ સુધીના તમામ પાણીનો પોતાના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે ઉપયોગ કરી શકે છે.

II. (i) ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટની નીચે અને પૂર્ણા પરના સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટની નીચે અને મંજરા પરના નિઝામસાગર ડેમ સાઇટની નીચે અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી, મહારાષ્ટ્ર નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જેમાં પ્રસંગોપાત વર્તમાન મંજૂર અથવા ક્લિયર કરાયેલ ઉપયોગ ઉપરાંતના કોઈપણ વધારાના ઉપયોગનો પણ સમાવેશ થાય છે.

(ii) આંધ્રપ્રદેશ F.R.L.+૧૦૯૧' અને M.W.L.+૧૦૯૩' સાથે તેના પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ સાથે આગળ વધી શકે છે અને પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના બાકીના તમામ પાણીનો પોતાના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે તે યોગ્ય માને તે રીતે ઉપયોગ કરવા માટે મુક્ત છે. મહારાષ્ટ્ર પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ હેઠળ ડૂબમાં જઈ શકે તેવી કોઈપણ જમીન કે માળખાં સંપાદિત કરવા માટે જરૂરી કાર્યવાહી કરશે અને આંધ્રપ્રદેશ સંપાદનનો ખર્ચ, વિસ્થાપિત કુટુંબોના પુનર્વસનનો ખર્ચ અને જરૂરી બની શકે તેવા કેટલાક પુલો અને રસ્તાના નિર્માણનો ખર્ચ ભોગવવા સંમત થાય છે. મહારાષ્ટ્ર નદી અને નાળાના પટના ડૂબાણ માટે પણ સંમત થાય છે.

III.

(i) નિઝામસાગર ડેમ સાઇટના ઉપરના ભાગમાં મંજરા સબ–બેસિનમાં, મહારાષ્ટ્ર નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૨૨ ટી.એમ.સી.થી વધુ

નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જેમાં પ્રસંગોપાત વર્તમાન મંજૂર અથવા ક્લિયર કરાયેલ ઉપયોગ ઉપરાંતના કોઈપણ વધારાના ઉપયોગનો પણ સમાવેશ થાય છે.

(ii) આંધ્રપ્રદેશ મંજરા પરના તેના પ્રસ્તાવિત સિંગુર પ્રોજેક્ટમાંથી હૈદરાબાદ શહેરને પીવાના પાણી પુરવઠા માટે ૪ ટી.એમ.સી. ઉપાડી શકે છે.

(iii) આંધ્રપ્રદેશ ૩૦ ટી.એમ.સી. ની સંગ્રહ ક્ષમતા સાથે સિંગુર પ્રોજેક્ટનું નિર્માણ કરી શકે છે. આંધ્રપ્રદેશ નિઝામસાગર પ્રોજેક્ટ હેઠળ ૫૮ ટી.એમ.સી. નો ઉપયોગ પણ કરી શકે છે.

(IV) નિઝામસાગર ડેમ સાઇટના ઉપરના ભાગમાં મંજરા સબ–બેસિનમાં કર્ણાટક દ્વારા પ્રસ્તાવિત ઉપયોગ સંબંધમાં આંધ્રપ્રદેશ અને કર્ણાટક રાજ્યો વચ્ચે થયેલા કરાર સાથે મહારાષ્ટ્ર સંમતિ આપે છે.

V. મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે પોચમપાદ ડેમ સાઇટની નીચે પ્રત્યેક ૩૦૦ ટી.એમ.સી. પાણીના વધારાના જથ્થાનો ઉપયોગ કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે.

VI. મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ રસ ધરાવતા રાજ્યો, એટલે કે મહારાષ્ટ્ર, આંધ્રપ્રદેશ અને મધ્યપ્રદેશ દ્વારા સામાન્ય રીતે સંમત થયા મુજબ F.R.L. સાથે ઇંચમપલ્લી પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવા માટે સૈદ્ધાંતિક રીતે સંમત થાય છે.

VII. મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ સંમત થાય છે કે યોગ્ય સમયે સંમત ઉપયોગો સાથે નીચેના સંયુક્ત પ્રોજેક્ટ્સ હાથ ધરવામાં આવશે: a). લેંડી પ્રોજેક્ટ b). લોઅર પેનગંગા પ્રોજેક્ટ. c). પ્રાણહિત પ્રોજેક્ટ અને આ હેતુ માટે સંયુક્ત સમિતિઓની રચના કરવા સંમત થાય છે.

VIII. મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યો સંમત થાય છે કે આ કરાર ભારત સરકારને પૂરો પાડવામાં આવશે અને યોગ્ય સમયે ગોદાવરી જળવિવાદ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પણ દાખલ કરવામાં આવશે."

૩૨. ઉપરના કરાર પછી તારીખ ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના રોજ બીજો કરાર કરવામાં આવ્યો હતો જે આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર સહિતના પાંચેય રીપેરિયન રાજ્યો વચ્ચે થયો હતો. બંને કરારો ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ જળ વિવાદોની પેન્ડન્સી દરમિયાન કરવામાં આવ્યા હતા. વિવાદની યોગ્ય સમજના હેતુ માટે, ન્યાયનિર્ણય માટે ટ્રિબ્યુનલને મોકલવામાં આવેલા જળ વિવાદોની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે. ૧૯૫૧ માં, તત્કાલીન મુંબઈ, હૈદરાબાદ, મદ્રાસ અને મધ્યપ્રદેશ રાજ્યો વચ્ચે નદી બેસિનના પ્રવાહોની વહેંચણી કરતો કરારનો મેમોરેન્ડમ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. સમય જતાં, મુંબઈ રાજ્ય મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય બન્યું અને હૈદરાબાદ રાજ્ય આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય બન્યું. ૧૯૫૬ સુધીમાં ગોદાવરી બેસિનમાં વ્યાપક પ્રદેશિક ફેરફારો થયા. મહારાષ્ટ્ર, મૈસૂર, મધ્યપ્રદેશ અને આંધ્રપ્રદેશ રીપેરિયન રાજ્યો બન્યા. ઓરિસ્સા રાજ્ય અગાઉની જેમ જ રીપેરિયન રાજ્ય તરીકે ચાલુ રહ્યું. ઓરિસ્સા રાજ્ય રીપેરિયન રાજ્યોમાંથી એક હોવા છતાં, તે ૧૯૫૧ ના કરારનો ભાગ ન હતું. ૧૯૬૦ સુધીમાં, પાંચ રીપેરિયન રાજ્યો, એટલે કે મહારાષ્ટ્ર, મૈસૂર, મધ્યપ્રદેશ, આંધ્રપ્રદેશ અને ઓરિસ્સા રાજ્યોએ જળ સંસાધનોના વિકાસ માટે મહત્વપૂર્ણ યોજનાઓ પ્રસ્તાવિત કરી અને ગોદાવરી નદી પ્રણાલીના પાણીના ઉપયોગ અંગે તેમની વચ્ચે વિવાદો ઊભા થયા. ૦૧.૦૫.૧૯૬૧ ના રોજ, કેન્દ્ર સરકારે કૃષ્ણા-ગોદાવરી કમિશન ("કમિશન") ની નિમણૂક કરી. કમિશને શોધી કાઢ્યું કે વધુ ડેટા વિના ચોક્કસપણે નિર્ભર પ્રવાહ નક્કી કરવો શક્ય ન હતો. કમિશને, અન્ય બાબતોની સાથે, અવલોકન કર્યું કે ગોદાવરી બેસિનના ઉપરના ભાગમાં (જી-૧

થી જી–૫ સબ–બેસિન) ઉપલબ્ધ પુરવઠો રાજ્ય સરકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલા પ્રોજેક્ટ્સની માંગને પૂરી કરવા માટે અપૂરતો હતો. જોકે, ગોદાવરી બેસિનના નીચાણવાળા ભાગમાં (જી–૭ થી જી–૧૨ સબ–બેસિન) ઉપલબ્ધ પુરવઠો માગણીઓ કરતાં વધુ હતો અને, તદનુસાર, કમિશને ગોદાવરી નદીના વધારાના પાણીને કૃષ્ણા નદીમાં વાળવાનું સૂચન કર્યું. જાન્યુઆરી ૧૯૬૨ માં, મૈસૂર સરકારે જળ વિવાદને ટ્રિબ્યુનલને મોકલવા માટે કેન્દ્ર સરકારને અરજી કરી. માર્ચ ૧૯૬૩ માં, કેન્દ્રીય સિંચાઈ અને પાવર મંત્રીએ લોકસભામાં ૧૯૫૧ ના કરારની વૈધતા વિશે શંકા વ્યક્ત કરતા કેટલાક રીપેરિયન રાજ્યોની લાગણીઓનો પડઘો પાડ્યો. કમિશનની ભલામણો પર કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી પરંતુ કેન્દ્ર સરકારે વાટાઘાટો દ્વારા વિવાદ ઉકેલવાનો પ્રયાસ કર્યો હોવા છતાં કોઈ સંમતિ સાધી શકાઈ ન હતી. કેટલીક આંતર–રાજ્ય પરિષદો યોજાઈ હતી પરંતુ કોઈ ઉકેલ ફળીભૂત થઈ શક્યો ન હતો. ૧૯૬૮ માં મહારાષ્ટ્ર, મૈસૂર, ઓરિસ્સા અને મધ્યપ્રદેશ દ્વારા વિવાદોને મોકલવા માટે નવી અરજીઓ કરવામાં આવી હતી. અંતે ૧૦.૦૪.૧૯૬૯ ના રોજ, કેન્દ્ર સરકારે ટ્રિબ્યુનલની રચના કરી અને આંતર–રાજ્ય ગોદાવરી નદી અને તેની નદી ખીણ સંબંધિત જળ વિવાદ ન્યાયનિર્ણય માટે ટ્રિબ્યુનલને મોકલ્યો. ૧૮.૦૭.૧૯૭૦ ના રોજ, કેન્દ્ર સરકારે મહારાષ્ટ્રની વિનંતીથી આંધ્રપ્રદેશના પોચમપાદ, ઇંચમપલ્લી, સ્વર્ણા અને સુદ્ધાવાગુ પ્રોજેક્ટ્સ દ્વારા તેના પ્રદેશોના ડૂબાણ સંબંધિત વિવાદ ટ્રિબ્યુનલને મોકલ્યો.

૩૩. ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ, મહારાષ્ટ્રે, અન્ય બાબતોની સાથે, ૧૯૫૧ નો કરાર શરૂઆતથી જ રદબાતલ (વોઇડ એબ ઇનિશિયો) છે અને/અથવા અમલમાં રહેતો બંધ થયો છે તેવી જાહેરાત અને ગોદાવરી બેસિનના નિર્ભર પ્રવાહમાં રાજ્યોના ન્યાયી હિસ્સાની વહેંચણી માટે પ્રાર્થના કરી. આંધ્રપ્રદેશે ૧૯૫૧ નો કરાર માન્ય અને પક્ષકાર રાજ્યો પર બંધનકર્તા છે તેવી જાહેરાત અને કરારના અમલીકરણ માટે યોગ્ય દિશાનિર્દેશો માટે પ્રાર્થના કરી. જો ૧૯૫૧ નો કરાર બંધનકર્તા ન હોવાનું ઠરાવવામાં આવે, તો આંધ્રપ્રદેશે, અન્ય બાબતોની સાથે, એવી સૂચના માટે પ્રાર્થના કરી કે તત્કાલીન હૈદરાબાદ સરકાર દ્વારા પરિકલ્પિત પૂર્ણ ગોદાવરી (પોચમપાદ) પ્રોજેક્ટને કોઈપણ અવરોધ વિના આગળ વધારવા દેવામાં આવે અને મહારાષ્ટ્રને પોચમપાદના ઉપરના ભાગમાં જાયકવાડી કે અન્ય કોઈ સ્થળે ઉપરોક્ત પ્રોજેક્ટના પૂર્ણ વ્યાપને નુકસાન થાય તે રીતે ગોદાવરીના પાણીનો ઉપયોગ કરવાથી રોકતો મનાઈહુકમ અને મહારાષ્ટ્ર તથા મૈસૂરને નિંઝામસાગરના ઉપરના ભાગમા મંજરામાં કોઈપણ નવી યોજનાઓ હાથ ધરવાથી રોકતો મનાઈહુકમ આપવા પ્રાર્થના કરી.

૩૪. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ વિવાદોની પેન્ડન્સી દરમિયાન, રીપેરિયન રાજ્યોએ દ્વિપક્ષીય અને બહુપક્ષીય કરારો કર્યા જેને ટ્રિબ્યુનલે તેના એવોર્ડમાં માન્ય રાખ્યા અને તેનો નિર્ણય આ કરારો પર આધારિત રાખ્યો. વર્તમાન હેતુ માટે સંબંધિત કરારો તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ અને ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના કરારો છે.

૩૫. ટ્રિબ્યુનલે એવોર્ડના પ્રકરણ IV માં નોંધ્યું છે કે નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતા સમગ્ર વિસ્તારને નદી બેસિન કહેવામાં આવે છે. એવોર્ડમાં "ગોદાવરી બેસિન", "ગોદાવરી નદી બેસિન" અને "ગોદાવરી ડ્રેનેજ બેસિન" શબ્દપ્રયોગોનો અર્થ ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતો સમગ્ર વિસ્તાર થાય છે તેમ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. ટ્રિબ્યુનલે મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેના તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર અને કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, ઓરિસ્સા અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેના તારીખ ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના કરાર સહિત રીપેરિયન રાજ્યો વચ્ચે થયેલા વિવિધ કરારો નોંધ્યા, તેમને પુરાવા તરીકે લીધા અને ઠરાવ્યું કે આ કરારો દ્વારા રાજ્યોએ ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓના પાણીના ઉપયોગ અંગેના તેમના દાવાઓ સરખા કર્યા છે અને ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓના પાણીના ઉપયોગ માટેના પ્રોજેક્ટ્સની મંજૂરી અને ક્લિયરન્સ માટે સંમતિ આપી છે. તારીખ ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના કરાર, જેમાં પાંચેય રાજ્યો પક્ષકાર હતા, અને તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારના સંદર્ભ સાથે, ટ્રિબ્યુનલે અવલોકન કર્યું કે સબ-બેસિન જી-૨ નું સમગ્ર પાણી અને પૈઠણ ડેમ સાઇટ સુધીના સબ-બેસિન જી-૧ નું પાણી અને સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટ સુધીના સબ-બેસિન જી-૩ નું પાણી મહારાષ્ટ્રને ફાળવવામાં આવ્યું હતું અને મહારાષ્ટ્રને ગોદાવરી નદી પર પૈઠણ ડેમ સાઇટની નીચે અને પૂર્ણા નદી પર સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટની નીચે અને મંજરા નદી પર નિઝામસાગર ડેમ સાઇટની નીચે અને ગોદાવરી નદી પર પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી ગોદાવરી બેસિનના ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીના ઉપયોગની વધુ મંજૂરી આપવામાં

આવી હતી. ગોદાવરી નદી અને નદી બેસિનની વિશિષ્ટતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, ટ્રિબ્યુનલને વ્યાખ્યાયિત બિંદુઓ અથવા પ્રોજેક્ટ સાઇટ્સ સુધી અથવા ચોક્કસ સબ–બેસિન અથવા નદીના વિસ્તારોની અંદર એક કે વધુ રાજ્ય કે રાજ્યોને પાણી ફાળવવામાં કોઈ વાંધો જણાયો ન હતો. ટ્રિબ્યુનલે નોંધ્યું કે દરેક કરારે નદી અને નદી બેસિનના તમામ પાણીની વહેંચણી કે ફાળવણી કરવાની જરૂર નથી.

૩૬. એવું જણાય છે કે ૧૬.૦૭.૧૯૭૯ ના રોજ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની કાર્યવાહીના અંતિમ તબક્કે, મહારાષ્ટ્ર માટેના વકીલે દલીલ કરી હતી કે તમામ પક્ષકારો દ્વારા વ્યાપક કરાર પર હસ્તાક્ષર ન થાય ત્યાં સુધી ગોદાવરી નદીના સમગ્ર પાણીની પૂર્ણ ફાળવણી થઈ નથી અને ટ્રિબ્યુનલ તેનો નિર્ણય આપવા આગળ વધે તે સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. જોકે, મહારાષ્ટ્ર માટેના વકીલે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ સ્વીકાર્યું કે જે કરારોમાં મહારાષ્ટ્ર પક્ષકાર છે તે તેના પર બંધનકર્તા રહેશે. તદનુસાર, ટ્રિબ્યુનલે અવલોકન કર્યું કે તેમાં કોઈ વિવાદ નથી કે મહારાષ્ટ્ર જે કરારોમાં પક્ષકાર છે તેનાથી બંધાયેલું છે, એટલે કે તારીખ ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ નો કરાર અને મહારાષ્ટ્ર તથા આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેનો તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ નો દ્વિપક્ષીય કરાર.

૩૭. ટ્રિબ્યુનલે એવોર્ડમાં સંપૂર્ણ સ્પષ્ટ કર્યું કે તે પક્ષકાર રાજ્યો વચ્ચે અગાઉથી જ થયેલા કરારોના આધારે ગોદાવરી નદીના પાણીની વહેંચણી કરી રહ્યું છે, પક્ષકારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા કરારોએ તેમની વચ્ચે ગોદાવરી નદીના પાણીની વહેંચણી કરી છે.

૩૮. અન્ય બાબતોની સાથે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ દ્વારા મહારાષ્ટ્રના પ્રદેશોના ડૂબાણ સંબંધિત મુદ્દા નં. IV(b) પર નિર્ણય આપતી વખતે, ટ્રિબ્યુનલે ઠરાવ્યું કે રાજ્યો વચ્ચેના કરારોએ તમામ પ્રશ્નો અને વિવાદોનો નિકાલ કર્યો છે. મુદ્દા નં. IV(c) સંબંધમાં, કે શું આંધ્રપ્રદેશ માટે અન્ય રાજ્યોની અગાઉની સંમતિ વિના તેમના પ્રદેશોને ડૂબાડે તેવા પ્રોજેક્ટનું અમલીકરણ કરવું કાયદેસર છે, ટ્રિબ્યુનલે કહ્યું કે સામાન્ય રીતે અન્ય રાજ્યોના પ્રદેશના ડૂબાણ સમાવિષ્ટ આંધ્રપ્રદેશનો કોઈપણ પ્રોજેક્ટ અસરગ્રસ્ત રાજ્યોની અગાઉની સંમતિ વિના મંજૂર ન હતો. મુદ્દા નં. VI, "પક્ષકારો કઈ રાહત મેળવવા માટે હકદાર છે?" અંગે, ટ્રિબ્યુનલે ઠરાવ્યું કે પક્ષકારો દ્વારા દાખલ કરાયેલા કરારો અને તેનો આખરી આદેશ તે તમામ રાહતો પૂરી પાડે છે જેના માટે પક્ષકારો હકદાર છે.

૩૯. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આખરી આદેશ (એવોર્ડમાં) ની કલમ V નીચે મુજબ વંચાય છે:

> "નીચેના કરારો ગોદાવરી નદી અને ગોદાવરી નદી બેસિનને સંબંધિત છે ત્યાં સુધી પાળવામાં આવશે અને અમલમાં મૂકવામાં આવશે:- A. કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, ઓરિસ્સા અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યો વચ્ચે તારીખ ૧૯ મી ડિસેમ્બર, ૧૯૭૫ નો કરાર જે આ સાથે જોડેલ છે અને એનેક્ચર "A" તરીકે ચિહ્નિત થયેલ છે જે નીચે મુજબની શરતો અનુસાર ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓના પાણીના ઉપયોગ માટેના પ્રોજેક્ટ્સની મંજૂરી માટે સંમત થાય છે:-
>
> (a) xxx xxx xxx
>
> (b) મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યો વચ્ચે ૬ ઠ્ઠી ઓક્ટોબર, ૧૯૭૫ નો કરાર-એનેક્ચર II.

(c) xxx xxx xxx

(d) xxx xxx xxx"

૪૦. આખરી આદેશ (એવોર્ડમાં) ની કલમ VII જોગવાઈ કરે છે કે પોતાની સરહદોની અંદર પાણીના ઉપયોગને નિયંત્રિત કરવાનો, અથવા ટ્રિબ્યુનલના આદેશ સાથે અસંગત ન હોય તે રીતે તે રાજ્યની અંદર પાણીના લાભો મેળવવાનો કોઈપણ રાજ્યનો અધિકાર કે સત્તા કે ક્ષમતા ઓછી થશે નહીં.

૪૧. આમ, એવોર્ડ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ટ્રિબ્યુનલે મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેના તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર અને કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, ઓરિસ્સા અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચેના તારીખ ૧૯.૧૨.૧૯૭૫ ના કરારને તેની મંજૂરીની મહોર લગાવી હતી અને સ્વીકાર્યો હતો અને એવો આદેશ આપ્યો હતો કે મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચે ગોદાવરી નદી અને ગોદાવરી નદી બેસિનમાં પાણીની ફાળવણી અને ગોદાવરી અને તેની ઉપનદીઓના પાણીના ઉપયોગ માટેના પ્રોજેક્ટ્સની મંજૂરી કરારો મુજબ પાળવામાં આવશે અને અમલમાં મૂકવામાં આવશે.

૪૨. ૧૯૫૬ અધિનિયમની કલમ ૫(૨) હેઠળ તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૯ ના રોજ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા એવોર્ડ આપ્યા પછી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તારીખ ૨૫.૦૨.૧૯૮૦ ના રોજ કેટલાક પાસાઓ પર સ્પષ્ટતા અને માર્ગદર્શન માગતી સંદર્ભ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેમાંનું એક એ હતું કે હયાત/મંજૂર કે ક્લિયર થયેલી યોજનાઓની વિગતો આપવામાં આવી ન હતી કે તેના દ્વારા થતા ઉપયોગોને આખરી આદેશમાં ક્યાંય પરિમાણિત કરવામાં આવ્યા ન હતા, જે કરારોનો સંદર્ભ

આપતા હતા તે હયાત/મંજૂર કે ક્લિયર થયેલી યોજનાઓ દ્વારા થતા ઉપયોગોનો સંદર્ભ આપતા હતા. કેન્દ્ર સરકારે ટ્રિબ્યુનલને તેના આખરી આદેશમાં જરૂરી વિગતો સમાવવાની ઇચ્છનીયતા પર વિચારણા કરવા વિનંતી કરી. આંધ્રપ્રદેશ અને કર્ણાટકે કેન્દ્ર સરકારની સંદર્ભ અરજીને ટેકો આપ્યો પરંતુ મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ અને ઓરિસ્સાએ તેનો વિરોધ કર્યો. ટ્રિબ્યુનલે ૧૯૫૬ અધિનિયમની કલમ ૫(૩) હેઠળ તારીખ ૦૭.૦૭.૧૯૮૦ ના આગળના એવોર્ડમાં સ્પષ્ટતા કરી કે તેનો નિર્ણય તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૯ ના આખરી આદેશ (એવોર્ડ) સાથે જોડેલા પક્ષકારોના કરારો પર આધારિત હતો. ટ્રિબ્યુનલે નોંધ્યું કે પક્ષકારોમાંથી કોઈએ તેની સમક્ષ એવી રજૂઆત કરી ન હતી કે આ કરારોમાં એવો ફેરફાર કરવો જોઈએ જેથી હયાત/મંજૂર કે ક્લિયર થયેલી યોજનાઓની વિગતો અને તેના હેઠળના ઉપયોગોનો સમાવેશ થાય. ટ્રિબ્યુનલે તદનુસાર ઠરાવ્યું કે નિર્ણય માટે આ વિગતો સમાવવી જરૂરી ન હતી.

૪૩. કેન્દ્ર સરકારે જે અન્ય પાસા પર સ્પષ્ટતા માગી હતી તે એ હતું કે, "રાજ્યો, મુખ્યત્વે ઉપરના રાજ્યો, નિયત ફાળવણી કરતાં વધારી ન દે તે સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુથી દર વર્ષે એકબીજા પાસેથી સંગ્રહ અને ઉપયોગ સંબંધિત ડેટા મેળવવો જરૂરી બની શકે છે. ઉપરાંત એક બેસિન રાજ્ય દ્વારા બીજા બેસિન રાજ્યમાં સ્થળોની તપાસ માટે જોગવાઈ કરવી ઇચ્છનીય રહેશે. ટ્રિબ્યુનલ કૃપા કરીને તેમના આખરી આદેશમાં આ અસરમાં સક્ષમ બનાવતી કલમ પૂરી પાડવાની ઇચ્છનીયતા પર વિચારણા કરી શકે છે જેથી પછીના તબક્કે જ્યારે

કોઈ રાજ્ય ડેટા આપવા માટે અનિચ્છા દર્શાવે ત્યારે બીજા રાજ્ય માટે ડેટા મેળવવામાં કોઈ મુશ્કેલી ન પડે".

૪૪. મહારાષ્ટ્રે ઉપરોક્ત મુદ્દા પર કોઈ સ્પષ્ટતાનો વિરોધ કર્યો જ્યારે આંધ્રપ્રદેશે તેને ટેકો આપ્યો. ટ્રિબ્યુનલે અવલોકન કર્યું કે એક રાજ્ય દ્વારા બીજા રાજ્યને આવો ડેટા આપવો કરારોમાં સમાવિષ્ટ ન હોવાથી, આ તબક્કે તે કરી શકાય નહીં. ટ્રિબ્યુનલે અપેક્ષા રાખી હતી કે રાજ્યો વચ્ચે પરસ્પર સહયોગ રહેશે અને દરેક રાજ્ય જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે બીજા રાજ્યને આવો ડેટા પૂરો પાડશે.

૪૫. તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૭૯ નો એવોર્ડ અને તારીખ ૦૭.૦૭.૧૯૮૦ નો આગળનો એવોર્ડ કોઈ શંકાને સ્થાન રાખતો નથી કે ટ્રિબ્યુનલે પક્ષકારોના કરારોના આધારે ગોદાવરી નદીમાં પાણીની વહેંચણી નક્કી કરી છે. આમ કરતી વખતે, ટ્રિબ્યુનલ એ સ્થિતિ પ્રત્યે સજાગ હતી કે આંતર-રાજ્ય નદીમાં જળવિવાદોનો નિર્ણય કરતી વખતે, નદીના લાભોની ન્યાયી વહેંચણીનો નિયમ લાગુ પડે છે જેથી દરેક રાજ્યને સામાન્ય નદીના પાણીનો યોગ્ય હિસ્સો મળે પરંતુ નદીના પાણીની ન્યાયી વહેંચણી માટે કોઈ કડક સૂત્ર નથી કારણ કે દરેક નદી પ્રણાલીની પોતાની વિશિષ્ટતાઓ હોય છે. જોકે ટ્રિબ્યુનલે એવોર્ડમાં ગોદાવરી નદીના ઉત્પાદન (યીલ્ડ) નું નિર્ધારણ કર્યું ન હતું, પરંતુ તે બિનજરૂરી બની ગયું હતું કારણ કે રાજ્યો સંમત થયા હતા કે ટ્રિબ્યુનલે તેનો નિર્ણય પક્ષકારોના કરારો પર આધારિત રાખવો જોઈએ. એવોર્ડમાં ગોદાવરી નદીના ઉત્પાદનના નિર્ધારણના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે ટ્રિબ્યુનલે રીપેરિયન રાજ્યો વચ્ચે ગોદાવરી નદીના પાણીની વહેંચણી કરી નથી. શું એવું કહી શકાય

કે બંને રાજ્યો, આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર, ગોદાવરી નદીની વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતાઓ પ્રત્યે સજાગ ન હતા? અમે એવું માનતા નથી. આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્રે ગોદાવરી બેસિનની વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતાઓને ધ્યાનમાં રાખી હોવી જોઈએ – મુખ્ય ગોદાવરી મહારાષ્ટ્રમાં વહે છે, મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચે સામાન્ય સરહદ બનાવે છે, આંધ્રપ્રદેશમાં વહે છે અને ફરીથી આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચે સામાન્ય સરહદ બનાવે છે અને ત્યારબાદ આંધ્રપ્રદેશ અને મધ્યપ્રદેશ વચ્ચે સામાન્ય સરહદ બનાવે છે અને અંતે આંધ્રપ્રદેશમાં વહે છે – જ્યારે તેઓએ તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના રોજ કરાર કર્યો હતો. મહારાષ્ટ્રને ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટ સુધી, પૂર્ણા પરના સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટ સુધીના તમામ પાણીનો પોતાના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. આ તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની કલમ I પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૪૬. કરારની કલમ II બે ભાગમાં છે. કલમ II(i) જોગવાઈ કરે છે કે ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટની નીચે અને પૂર્ણા પરના સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટની નીચે અને મંજરા પરના નિઝામસાગર ડેમ સાઇટની નીચે અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી, મહારાષ્ટ્ર નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જેમાં પ્રસંગોપાત મંજૂર થયેલ અથવા ક્લિયર કરાયેલ ઉપયોગ ઉપરાંતનો વધારાનો ઉપયોગ પણ સામેલ છે.

૪૭. કલમ II(ii) આંધ્રપ્રદેશને FRL+૧૦૯૧ ફીટ અને MWL+૧૦૯૩ ફીટ સાથે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટ બનાવવામાં સક્ષમ બનાવે છે. આ કલમ હેઠળ આંધ્રપ્રદેશને પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના બાકીના તમામ પાણીનો તેના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે તે યોગ્ય માને તે રીતે ઉપયોગ કરવાની છૂટ આપવામાં આવી છે. ચર્ચા મુખ્યત્વે આ બે કલમો, એટલે કે કલમ II(i) અને કલમ II(ii) પર કેન્દ્રિત રહી છે. બંને રાજ્યો દ્વારા આ કલમોનું અર્થઘટન અલગ અલગ થાય છે. આંધ્રપ્રદેશ કહે છે કે કલમ II(i) હેઠળ મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણીમાંથી છે જ્યારે મહારાષ્ટ્ર કહે છે કે આ કલમ તેને પોચમપાદ સાઇટ સુધી ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવા માટે હકદાર બનાવે છે જે કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતું પાણી અથવા ડેમના પાણીના સંગ્રહ કે પોંડિજની અંદરનું પાણી હોઈ શકે છે. આવો ઉપયોગ કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણી સુધી સીમિત નથી. આપણે "ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી" અને "પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી" શબ્દપ્રયોગોનો અર્થ નક્કી કરવાનો છે. આપણે એ પણ જોવાનું છે કે શું તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારે બંને પક્ષકાર રાજ્યો વચ્ચે ગોદાવરી બેસિનના પાણીની વહેંચણી પાણીના સ્ત્રોતોના દ્વિભાજન (ડાઇકોટોમી), એટલે કે ડેમ/સંગ્રહનો જળવિસ્તાર ક્ષેત્ર અને વહેતા પાણી પર કરી છે કે કેમ.

૪૮. કલમ II(i) માં "ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી" શબ્દોમાં બે મહત્વપૂર્ણ શબ્દપ્રયોગો છે, એક, 'ગોદાવરી બેસિન' અને બીજું, 'ના

વિસ્તારમાં'. એવોર્ડમાં અન્ય બે શબ્દપ્રયોગો "ગોદાવરી નદી બેસિન" અને "ગોદાવરી ડ્રેનેજ બેસિન" સાથે "ગોદાવરી બેસિન" શબ્દપ્રયોગનો અર્થ ગોદાવરી નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતો સમગ્ર વિસ્તાર થાય છે તેમ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. ટ્રિબ્યુનલે તેને યોગ્ય રીતે સ્પષ્ટ કર્યું કારણ કે નદી બેસિનનો સામાન્ય અર્થ નદી અને તેની ઉપનદીઓ દ્વારા વહેતો સમગ્ર વિસ્તાર થાય છે. પ્રશ્ન એ છે કે, શું તારીખ ०૬.१०.१૯૭૫ ના કરારના પક્ષકારોનો "ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી" શબ્દોના ઉપયોગ દ્વારા આશય કલમ II(i) માં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમ સાઇટ્સની નીચેના અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના કેચમેન્ટ એરિયામાંથી ગોદાવરી નદીમાં વહેતા પાણીનો હતો અથવા આ શબ્દોનો ઉપયોગ કેચમેન્ટ એરિયામાંથી વહેતા તમામ પાણીની સાથે મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં આવતા પોચમપાદ ડેમના જળવિસ્તાર ક્ષેત્રને સમાવવા માટે કર્યો હતો. જો આંધ્રપ્રદેશ જે દલીલ કરે છે કે મહારાષ્ટ્રને ૬० ટી.એમ.સી. પાણી માત્ર ગોદાવરી બેસિનના વહેતા પાણીમાંથી જ મંજૂર કરાયું છે તે સાચું હોત તો કરારમાં "ગોદાવરી બેસિનના પાણીમાંથી" શબ્દોનો ઉપયોગ થયો હોત, ન કે "ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી". "ગોદાવરી બેસિનના પાણીમાંથી" ના વિરોધાભાસમાં "ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી" શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને, પક્ષકારોનો આશય ગોદાવરી બેસિનના ભૌગોલિક વિસ્તારમાં રહેલા પાણીનો છે અને તે ગોદાવરી બેસિનના વહેતા પાણી સુધી સીમિત નથી.

૪૯. અમે શ્રી ટી.આર. અંધિયારુજના સાથે સંમત છીએ કે જો આંધ્રપ્રદેશનો આશય એવો હોત કે મહારાષ્ટ્ર તેના ક્ષેત્રમાં પોચમપાદ જળાશયના પાણીનો

ઉપયોગ ન કરે, તો આવી મર્યાદા સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવી હોત. જ્યારે બે કે તેથી વધુ રાજ્યો વચ્ચે કરાર થાય છે, ત્યારે તેમની પાસે સક્ષમ કાનૂની અને તકનીકી નિષ્ણાતોની સહાય ઉપલબ્ધ હોય છે. રાજ્યોમાં મસૂદો તૈયાર કરવાની ક્ષમતાનો અભાવ હોતો નથી. આવો કરાર તાલીમબદ્ધ મગજો દ્વારા ઘડવામાં આવે છે. આંતર–રાજ્ય જળ વહેંચણી કરાર જેવા કરાર તેના અર્થઘટનને અટકળો પર છોડી દેતા નથી. અમારા મતે, કલમ II(i) માં મહારાષ્ટ્ર દ્વારા તેના ક્ષેત્રની અંદર પાણીના ઉપયોગ પર જથ્થા સિવાયની કોઈ સ્પષ્ટ મર્યાદાના અભાવે, આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા આ કલમનું કરવામાં આવેલું અર્થઘટન સ્વીકારી શકાય નહીં.

૫૦. તદુપરાંત, ગોદાવરી નદીની વહેંચણી બંને રાજ્યો દ્વારા એક વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં સંમત થઈ હતી, કારણ કે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા FRL+૧૦૯૧ ફીટ અને MWL+૧૦૯૩ ફીટ સાથે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના નિર્માણમાં મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના કેટલાક વિસ્તારો ડૂબમાં જતા હતા. પરંતુ તેના ક્ષેત્રના ડૂબાણ માટે મહારાષ્ટ્રની સંમતિ વિના, આંધ્રપ્રદેશ ૧૧૨ ટી.એમ.સી.ની ક્ષમતા ધરાવતો પોચમપાદ ડેમ બનાવી શક્યું ન હોત; બલ્કે તેની ક્ષમતા ૪૦ ટી.એમ.સી. સુધી મર્યાદિત રહી હોત. આમ જોતાં, કોઈ સ્પષ્ટ કલમના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે મહારાષ્ટ્રને માત્ર ગોદાવરી બેસિનના વહેતા પાણીમાંથી જ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો. અમે શ્રી કે. પરાસરનની એ રજૂઆત સ્વીકારવા પ્રેરાતા નથી કે પાણીની વહેંચણી પાણીના બે સ્ત્રોતોના દ્વિભાજન પર આધારિત છે. કલમ II(ii) ને ધ્યાનપૂર્વક વાંચતા, અમે જણાય છે કે આ કલમ આંધ્રપ્રદેશને

પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના બાકીના તમામ પાણીનો તેના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે તે યોગ્ય માને તે રીતે ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપે છે. "પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીનું તમામ બાકીનું પાણી" શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ એ દર્શાવે છે કે પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા ગોદાવરી બેસિનના ભૌગોલિક વિસ્તારના પાણીમાંથી નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીના ઉપયોગ પછી, પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીનું તમામ બાકીનું પાણી આંધ્રપ્રદેશના તેના ફાયદાકારક ઉપયોગ માટે રહે છે.

૫૧. આંધ્રપ્રદેશના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. પરાસરનની કલમ II(i) અને કલમ II(ii) માં પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીનો અર્થ પોચમપાદ ડેમના ફેલાયેલા વિસ્તાર સુધી થાય છે અને ડેમના સિમેન્ટ–કોંક્રિટના માળખા સુધી નહીં તે દલીલ અમને યોગ્ય લાગતી નથી. "ડેમ" શબ્દનો સામાન્ય અર્થ બાજુઓ પરના અબટમેન્ટ (ટેકા) સહિત પ્રવાહની આરપારનું માળખું થાય છે. ડેમ એ નદીના પાણીના કુદરતી પ્રવાહમાં એક અવરોધ અથવા વહેતા પાણીને રોકવા માટેનો એક બંધ છે. વહેતા પાણીને સીમિત રાખવા અને પાછળ રોકી રાખવા માટે જળમાર્ગ પર ડેમ બનાવવામાં આવે છે. વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝીસ; પરમાનેન્ટ એડિશન ૧૧ માં, મોર્ટન વિ. ઓરેગોન શોર્ટ લાઇન રાય. કું. ના નિર્ણયના સંદર્ભમાં "ડેમ" ને નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે:

> "ડેમ એ સબડ, માટી કે અન્ય સામગ્રીથી બનેલું માળખું છે, જે પ્રવાહની દિશાને કાટખૂણે સમગ્ર ચેનલમાં બાંધવામાં આવે છે અને સામાન્ય રીતે લંબાય છે, અને જેનો હેતુ બંધ દ્વારા પાણીના પ્રવાહને ધીમો કરવાનો અથવા અવરોધની અંદર તેને રોકી રાખવાનો હોય છે."

૫૧.૧. તે જ પુસ્તકમાં કોલવેલ વિ. મેઝ લેન્ડિંગ વોટર પાવર કું. ના સંદર્ભ સાથે, "ડેમ" શબ્દને નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કરાયો છે:

"ડેમ શબ્દનો ઉપયોગ બે અલગ અલગ અર્થમાં થાય છે. તેનો યોગ્ય અર્થ નદીમાં પાણીના પ્રવાહને રોકવા માટે ઊભું કરાયેલું માળખું થાય છે, પરંતુ સુસ્થાપિત વપરાશ દ્વારા તેના અવરોધથી બનેલા પાણીના તળાવ (પોંડેજ) ને દર્શાવવા માટે ઘણીવાર તેનો ઉપયોગ થાય છે. કેટલાક કાયદાઓમાં આ પરંપરાગત અર્થમાં શબ્દનો ઉપયોગ થયો છે, અને ઉલ્લેખિત ઊંચાઈ સુધી "ડેમ અને જળ-કામ" ઊંચું કરવાની સત્તા આપતા કાયદામાં સ્પષ્ટપણે આ અર્થમાં તેનો ઉપયોગ થયો છે."

૫૧.૨. ઇન્ડિયન સ્ટાન્ડર્ડ ગ્લોસરી ઓફ ટર્મ્સ રિલેટિંગ ટુ રિવર વેલી પ્રોજેક્ટ્સ, પાર્ટ ૮, ડેમ્સ એન્ડ ડેમ સેક્શન્સ [પ્રથમ સુધારો], પેરાગ્રાફ ૨.૨૭ માં "ડેમ" ને નીચે મુજબ દર્શાવાયો છે:

"નીચેના હેતુઓ માટે નદી અથવા કુદરતી જળમાર્ગ પર બાંધવામાં આવેલો બંધ:

(a) પાણી રોકવા અથવા જળાશય બનાવવા માટે;

(b) વીજ ઉત્પાદન અને અથવા સિંચાઈના હેતુ માટે તેમાંથી કંડ્યુઈટ કે ચેનલમાં પાણી વાળવા માટે;

(c) વીજ ઉત્પાદન માટે વાપરી શકાય તેવી હેડ ઊભી કરવા માટે;

(d) નદીના નેવિગેશનમાં સુધારો કરવા માટે;

(e) કાંપ/કચરો રોકવા માટે;

(f) પૂર નિયંત્રણ;

(g) ઘરગથ્થુ, નગરપાલિકા અને ઔદ્યોગિક વપરાશ;

(h) વન્યજીવ અને મત્સ્યઉછેરનું રક્ષણ,

(j) મનોરંજન, વગેરે."

૫૧.૩. ગ્લોસરી ઓફ ઈરિગેશન એન્ડ હાઈડ્રો–ઈલેક્ટ્રિક ટર્મ્સ એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ નોટેશન્સ યુઝ્ડ ઈન ઈન્ડિયા, ત્રીજી આવૃત્તિ, સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ઈરિગેશન એન્ડ પાવર દ્વારા પ્રકાશિત, "ડેમ" ને નીચે મુજબ દર્શાવે છે:

> "ડેમ: જળાશયમાં પાણી રોકવા માટે અથવા હાઈડ્રોલિક હેડ ઊભી કરવા માટે બાંધવામાં આવેલું માળખું."

૫૧.૪. સદર પ્રકાશનમાં "જળાશય" ને નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરાયું છે:

> "જળાશય: પાણીના સંગ્રહ, નિયંત્રણ અને નિયામન માટે કુદરતી કે કૃત્રિમ તળાવ, સરોવર કે બેસિન."

૫૧.૫. સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ઈરિગેશન એન્ડ પાવર દ્વારા પ્રકાશિત "ઈન્ટ્રોડક્શન ટુ ડેમ્સ", પ્રકાશન નં. ૨૨૦ માં જે. કોટિલન ના પુસ્તકના સંદર્ભ સાથે "ડેમ સાઈટ્સ – લાર્જ ડેમ્સ" પ્રકરણ હેઠળ ડેમ સાઈટ્સ અંગેની સ્થિતિ નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવી છે:

> "ડેમ એ પાણી રોકી રાખવા માટેનું માળખું છે. આ લેખમાં માત્ર હાઈડ્રોલિક ડેમનો જ સમાવેશ કરાયો છે; જ્યારે અન્ય ડેમનો પ્રશ્ન હોય, ત્યારે તેને "ટેલિંગ ડેમ", "ઔદ્યોગિક કચરા ડેમ" તરીકે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવશે.
>
> ૧. સામાન્ય રીતે, આ રોકાણ કુદરતી ખાડા/નીચાણવાળા ભાગમાં થાય છે. પરંતુ તે નદીના કિનારે ઊભા કરાયેલા પાળા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કૃત્રિમ ઘેરાવામાં પણ થઈ શકે છે.
>
> તદુપરાંત, ઘેરાવો સંપૂર્ણ કૃત્રિમ હોઈ શકે છે: આ પહાડ પર બનાવીને ચારેય તરફ પાળાથી બંધ કરાયેલા પમ્પિંગ દ્વારા ભરાતા બેસિનનો કિસ્સા

છે; આ કિસ્સામાં, આપણે "ડેમ" ને બદલે "પાળો (એમ્બેન્કમેન્ટ)" કહીએ છીએ.

સામાન્ય રીતે, ડેમ નદી પર બનાવવામાં આવે છે.

પરંતુ તે મૃત ખીણમાં પણ બનાવી શકાય છે જ્યાં માત્ર પાણીનો ઝરણું વહે છે; ત્યારબાદ જળાશય પમ્પિંગ અને/અથવા ગ્રેવિટી ડાયવર્ઝન દ્વારા ભરાય છે.

તે જળાશયની પરિમિતિ પરના પાસને પણ બંધ કરી શકે છે, તો તેને "મુખ્ય ડેમ" કે જે કુદરતી ખાડાને બંધ કરે છે તેનાથી વિપરીત "ગૌણ ડેમ" કહેવાય છે.

૩. ડેમ સામાન્ય રીતે ઉપરના ભાગના પાણીને રોકે છે, તેનો હેતુ થોડા કલાકો માટે નીચાણવાળા ભાગના પાણીને રોકવાનો પણ હોઈ શકે છે. એટલે કે, એક અસાધારણ ભરતીના મોજાં (એન્ટી-સ્ટોર્મ ડેમ)."

૫૧.૬. તે જ પુસ્તકમાં "ડેમની ભૂમિકા-હેતુ અને પ્રતીકો" પ્રકરણ હેઠળ, પેરાગ્રાફ ૨.૧.૨ માં નીચે મુજબ જણાવાયું છે:

"૨.૧.૨ જળાશયનું નિર્માણ ઉદ્દેશ્ય નીચેના હેતુઓને પૂર્ણ કરવા માટે જળાશય ભરવા અથવા ખાલી કરવા પર કાર્ય કરીને નદીની કુદરતી કે વિક્ષેપિત સ્થિતિમાં ફેરફાર કરવાનો છે: પૂરને ઘટાડવું ઓછા પાણીની સપાટી ઊંચી લાવવી ૧૧ અને ૧૨ માં વર્ણવેલ તમામ કિસ્સાઓ માટે ઓછા પાણી કરતાં વધુ પ્રવાહની ખાતરી આપવી. નદીના ઉપરના ભાગના તંત્રમાં વિક્ષેપો ઘટાડવા: મુખ્ય હાઈડ્રોઈલેક્ટ્રિક પ્લાન્ટના તુરંત નીચાણવાળા ભાગમાં પ્રવાહની સતતતા અને નિયમિતતા પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે જળાશય જરૂરી છે; આવા ડેમ કે જળાશયને "ડેમ" અથવા "કોમ્પેન્સેટિંગ જળાશય" કહેવામાં આવે છે."

૫૨. અર્થઘટનનો એ સુદ્રઢ સિદ્ધાંત છે કે જો કોઈ એક શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરારમાં એક કરતા વધુ જગ્યાએ થયો હોય, તો જ્યાં સુધી અન્યથા વ્યક્ત ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી તે શબ્દપ્રયોગનો બધી જગ્યાએ સમાન અર્થ થવો જોઈએ. જ્યારે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારને ધ્યાનપૂર્વક વાંચવામાં આવે, ત્યારે જોઈ શકાશે કે કલમ V માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે મહારાષ્ટ્ર અને આંધ્રપ્રદેશ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે પોચમપાદ 'ડેમ સાઈટ' ની નીચે પ્રત્યેક ૩૦૦ ટી.એમ.સી. પાણીના વધારાના જથ્થાનો ઉપયોગ કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે. જો પોચમપાદ ડેમ સાઈટનો અર્થ પોચમપાદ ડેમના ફેલાયેલા વિસ્તાર તરીકે કરવામાં આવે, તો કલમ V નો કોઈ અર્થ રહેતો નથી અને તે અનિષ્ટ (અબ્સર્ડિટી) તરફ દોરી જાય છે. કલમ V માત્ર ત્યારે જ કાર્યક્ષમ બને છે જ્યારે પોચમપાદ ડેમ સાઈટનો અર્થ ડેમનું કોંક્રિટ માળખું સમજવામાં આવે. અમને કોઈ શંકા નથી કે કરારમાં ડેમ સાઈટનો અર્થ તમામ કલમોમાં સમાન છે અને તેનો અર્થ ડેમનું કોંક્રિટ માળખું થાય છે. તેથી, અમારા મતે, કલમ II(i) કે જે જોગવાઈ કરે છે કે મહારાષ્ટ્ર તેમાં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમ સાઈટ્સની નીચે અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધીના ગોદાવરી બેસિનના વિસ્તારના પાણીમાંથી નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેટલા પાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, તે મહારાષ્ટ્રને પોચમપાદ સાઈટ સુધી ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપે છે જે કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતું પાણી અથવા જળવિસ્તાર ક્ષેત્ર હોઈ શકે છે. આવો ઉપયોગ કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણી સુધી સીમિત નથી. કલમ II(i) માં

પક્ષકારોનો મુખ્ય આશય અને આ કલમનો સાર મહારાષ્ટ્રના ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવાના અધિકાર પર, તેમાં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમની નીચેથી પોચમપાદ ડેમ સાઈટ સુધીના વિસ્તારમાં નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી. સુધીની મર્યાદા મૂકવાનો છે અને કોઈ પણ સંજોગોમાં તે મર્યાદા વટાવવાની નથી. મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેવા પાણીનો ઉપયોગ વહેતા પાણીમાંથી જ હોવો જોઈએ તેવું કોઈ સીમાકન કરવામાં આવ્યું નથી. કરાર પર પહોંચતી વખતે, બંને રાજ્યોએ બોજ અને લાભોને સમાન બનાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હોવો જોઈએ. અમે માનતા નથી કે અમે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા દલીલ કરાયા મુજબ કલમ II(i) માં ગર્ભિત રીતે આવું સીમાકન વાંચી શકીએ.

૫૩. વાસ્તવિક બાબત તરીકે, આંધ્રપ્રદેશ પોચમપાદ ડેમ સાઈટનું સ્થાન ચોક્કસ અક્ષાંશ અને રેખાંશ પર સમજતું હતું, જળાશય નહીં. આ પણ દર્શાવે છે કે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારમાં પોચમપાદ ડેમ સાઈટનો અર્થ માળખું છે, ન કે ફેલાયેલો વિસ્તાર.

૫૪. ઓરિએન્ટ પેપર્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ માં, આ અદાલતનો સંબંધ ઓરિસ્સા સિંચાઈ અધિનિયમ, ૧૯૫૯ ની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને તેની કલમ ૪(ડી) અને ૨૮ સાથે હતો. કલમ ૪(ડી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત સિંચાઈ કાર્યમાં જળાશય જે વિસ્તારમાં આવેલો છે તે વિસ્તારનો સમાવેશ થશે નહીં, પરંતુ માત્ર રાજ્ય અથવા સ્થાનિક સત્તામંડળ દ્વારા બાંધવામાં આવેલા, જાળવવામાં આવેલા અથવા નિયંત્રિત જળાશય, ટાંકી, એનિકટ, ડેમ, વિયર, કેનાલ, બૅરેજ, ચેનલ,

પાઈપ, કૂવા, ટ્યુબવેલ અને આર્ટીશિયન કૂવાઓનો જ સમાવેશ થશે તેવી દલીલ સાથે કામ કરતી વખતે, આ અદાલતે કલમ ૪(ડી) નો સંદર્ભ આપ્યો અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

> "૧૪. અધિનિયમની કલમ ૪(ડી) હેઠળ સિંચાઈ કાર્ય વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે જેમાં જળાશય, ટાંકી વગેરેના હેતુ માટે સરકાર દ્વારા રોકાયેલી તમામ જમીન અને સદર જમીન પર રાજ્ય સરકાર દ્વારા અથવા વતી રોકાયેલા અન્ય માળખાઓનો સમાવેશ થાય છે. જળાશયને માત્ર પ્રવાહમાં પાણી રોકી રાખવાના સાધન તરીકે સમજી શકાય નહીં. માત્ર એક વિસ્તારમાં વહેતા પ્રવાહને નિયંત્રિત કરીને જ જળાશયમાં પાણી સંગ્રહિત કરી શકાય છે. આ રીતે જોતાં, સિંચાઈ કાર્યમાં આવા હેતુ માટે વપરાતી જમીનનો સમાવેશ થશે. આ કેસમાં સત્તામંડળો દ્વારા નોંધાયેલ તારણ આ વલણ સાથે સુસંગત છે. "જળાશય" નો અર્થ માત્ર જમીનનો બાંધવામાં આવેલો ભાગ જ હોય તે જરૂરી નથી પરંતુ તેમાં એવા વિસ્તારનો સમાવેશ થાય છે જ્યાં સરકાર દ્વારા બાંધવામાં આવેલા ડેમ દ્વારા પાણી રોકવામાં આવે છે; તેથી જો તે વિસ્તારમાં આવતા આવા બિંદુએથી પાણી ઉપાડવામાં આવે તો એવું ઠરાવવું જોઈએ કે અપીલકર્તા વોટર રેટ ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે. તેથી, અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલમાં કોઈ દમ નથી કે અપીલકર્તા દ્વારા જે બિંદુએથી પાણી ઉપાડવામાં આવે છે તે જળાશય વિસ્તારની અંદર નથી અથવા પાણી સરકારી સ્ત્રોત કે જળ કાર્યમાંથી ઉપાડવામાં આવતું નથી. અધિનિયમની કલમ ૨૮ હેઠળ, સિંચાઈ અધિકારી ખાનગી સ્ત્રોતથી અલગ સરકારી સ્ત્રોતમાંથી પાણી પુરવઠા માટે ફરજિયાત મૂળભૂત વોટર રેટ નક્કી કરવા માટે સક્ષમ છે."

૫૪.૧. ઓરિએન્ટ પેપર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જળાશયનો અર્થ માત્ર જમીનનો બાંધવામાં આવેલો ભાગ જ હોય તે જરૂરી

નથી પરંતુ તેમાં એવા વિસ્તારનો સમાવેશ થાય છે જ્યાં ડેમ દ્વારા પાણી રોકવામાં આવે છે. આ સામાન્ય રીતે જળાશય દ્વારા જે સમજાય છે તે છે પરંતુ, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, અદાલતને બંને રાજ્યો વચ્ચેના કરારમાં આવતા "ડેમ સાઇટ સુધી" શબ્દોના અર્થઘટન સાથે સંબંધ છે જે કરાર ત્યારે કરવામાં આવ્યો હતો જ્યારે વિવાદ અગાઉથી જ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પેન્ડિંગ હતો અને આંધ્રપ્રદેશ ૧૧૨ ટી.એમ.સી. સાથે પોચમપાદ ડેમ બનાવવાનો આશય ધરાવતું હતું જે મહારાષ્ટ્રના કેટલાક વિસ્તારોને ડૂબાડશે. તેથી, આ શબ્દોને કરાર અને તેની શરતોના સંદર્ભમાં સમજવાના રહેશે. સમગ્ર સંદર્ભમાં એવું માનવું ખૂબ મુશ્કેલ છે કે કરારમાં ડેમ સાઇટનો અર્થ ડેમનો ફેલાયેલો વિસ્તાર આપવામાં આવ્યો છે. આમ, વર્તમાન કેસની તથ્યલક્ષી પરિસ્થિતિમાં, ઓરિએન્ટ પેપર્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ લાગુ પડતું નથી.

૫૫. સામાન્ય રીતે, ડેમની અંદર ડેમ હોઈ શકે નહીં. એ પણ સત્ય છે કે સામાન્ય રીતે એક રાજ્યના પ્રોજેક્ટનું સરોવર/પોંડેજ બીજા રાજ્યના પ્રોજેક્ટના સરોવર/પોંડેજની અંદર હોઈ શકે નહીં. પરંતુ આ અદાલતને બંને રાજ્યો વચ્ચેના ચોક્કસ જળ વહેંચણી કરાર સાથે સંબંધ છે જેને ટ્રિબ્યુનલે મંજૂર કર્યો છે. પક્ષકારોએ કોઈ મૌખિક નિષ્ણાત એન્જિનિયરિંગ અને હાઇડ્રોગ્રાફિક પુરાવા રજૂ કર્યા નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, આપણે બંને રાજ્યો વચ્ચેના કરાર અને ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા એવોર્ડના બળે નિર્મિત અધિકારો અને ફરજોનો વ્યાપ જોવાનો રહેશે. અન્ય કોઈપણ કરારની જેમ, આંતર-રાજ્ય કરારની શરતો સામાન્ય રીતે તેમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા વાસ્તવિક શબ્દોમાંથી જ

શોધી કાઢવી જોઈએ. અમે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારનું વિશ્લેષણ અગાઉથી જ કર્યું છે અને અમે મહારાષ્ટ્ર વતી કરવામાં આવેલી દલીલમાં તથ્ય જણાય છે કે કલમ II(i) માં, મહારાષ્ટ્ર પર તેના ક્ષેત્રમાં માત્ર કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણીમાંથી જ ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવા માટે કોઈ મર્યાદા લાદવામાં આવી નથી. મહારાષ્ટ્રે એ સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે તે તેના ક્ષેત્રમાં નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ ન કરે અને તે પોચમપાદ જળાશયમાં પાણીના કુદરતી અને સતત પ્રવાહમાં દખલ ન કરે.

૫૬. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરાયેલા આખરી આદેશ (એવોર્ડ) ની કલમ VII અને કલમ III(C) પણ અમે જે વલણ અપનાવ્યું છે તેને ટેકો આપે છે. કલમ VII જોગવાઈ કરે છે કે પોતાની સરહદોની અંદર પાણીના ઉપયોગને નિયંત્રિત કરવાનો, અથવા ટ્રિબ્યુનલના આદેશ સાથે અસંગત ન હોય તે રીતે તે રાજ્યની અંદર પાણીના લાભો મેળવવાનો કોઈપણ રાજ્યનો અધિકાર કે સત્તા કે ક્ષમતા ઓછી થશે નહીં. કલમ III(C) કહે છે કે ગોદાવરી નદી પ્રણાલીના કોઈપણ પ્રવાહ પરના કોઈપણ જળાશયમાં સંગ્રહિત પાણીને બાષ્પીભવન અને તે જળાશયમાંથી અન્ય કુદરતી કારણોસર થતા પાણીના નુકસાનના પ્રમાણ સિવાય પ્રવાહના પાણીના ઘટાડા તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં.

૫૭. વૈકલ્પિક રીતે, જો અમે આંધ્રપ્રદેશનું એ વલણ સ્વીકારીએ કે કલમ II(i) માં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમ સાઇટ્સની નીચેથી પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.ની મર્યાદા સુધી પાણીનો ઉપયોગ

માત્ર કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણીમાંથી જ થઈ શકે છે અને પોચમપાદ ડેમના પોંડેજ/જળવિસ્તાર ક્ષેત્રમાંથી નહીં, તો વિચારણા માટે ઊભો થતો પ્રશ્ન એ છે કે, શું આંધ્રપ્રદેશ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩૧ હેઠળ દાખલ કરાયેલા દાવામાં બબલી બૅરેજ ઊભો કરવા સામે મહારાષ્ટ્ર વિરુદ્ધ મનાઈહુકમ મેળવવા માટે હકદાર છે કે કેમ.

૫૮. યુ.એસ. સુપ્રીમ કોર્ટે વોશિંગ્ટન રાજ્ય વિ. ઑરેગોન રાજ્ય માં બે સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદિત કર્યા છે, એક, રાજ્યો વચ્ચેની હરીફાઈનો ઉકેલ તે મોટી અને વ્યાપક રીતે લાવવો જોઇએ જે જ પક્ષકારોની ગરિમાને શોભે છે અને બીજું, જ્યારે રાજ્યો સામેલ હોય ત્યારે મનાઈહુકમના દાવામાં ફરિયાદી પર સાબિતીનો બોજ ખૂબ ભારે હોય છે. ઉપરના સિદ્ધાંતો કાયદામાં સુદ્રઢ સિદ્ધાંતો છે અને, અમારા મતે, આ પ્રકારના દાવા પર તેમને લાગુ ન કરવા માટે કોઈ કારણ નથી. અમે દ્રઢ મતે માનીએ છીએ કે એક રાજ્ય દ્વારા બીજા રાજ્ય સામે દાખલ કરવામાં આવેલા મનાઈહુકમના દાવામાં, ફરિયાદી રાજ્ય પરનો બોજ ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચેના દાવામાં મનાઈહુકમ માંગનારા દ્વારા સામાન્ય રીતે ઉઠાવવામાં આવતા બોજ કરતાં ઘણો વધારે હોય છે. ફરિયાદી રાજ્યે એ સ્થાપિત કરવું પડશે કે અધિકારો પર થનારું અતિક્રમણ નોંધપાત્ર અને ગંભીર માત્રાનું છે. રાજ્યો વચ્ચેની બાબતમાં, મનાઈહુકમ માત્ર એટલા માટે ન મળે કે ફરિયાદી રાજ્યના કોઈ અધિકારનો ભંગ થયો છે પરંતુ ઉચ્ચ સમાનતા (હાઈ ઈક્વિટી) નો કેસ બનવો જોઈએ જે મનાઈહુકમ આપવા માટે અદાલતના અંતરાત્માને ઢંઢોળે. મહારાષ્ટ્ર દ્વારા બબલી બૅરેજના નિર્માણમાં કરવામાં આવેલા ખોટા કૃત્યના આક્ષેપ પર

આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા તે કક્ષાનો બોજ અને ગંભીર માત્રાની નોંધપાત્ર ઈજા તથા ઉચ્ચ સમાનતાનો કેસ સાબિત કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ તે અંગે અમે વિચારણા કરીશું.

૫૯. આંધ્રપ્રદેશના જણાવ્યા અનુસાર, પોચમપાદ પ્રોજેક્ટમાં તેના સંગ્રહના યોગદાનના ત્રણ સ્ત્રોતો છે: (i) પૈઠણ ડેમની નીચે ગોદાવરી બેસિનના મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાંથી, (ii) મંજરા ઉપનદીમાંથી યોગદાન અને (iii) આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યની અંદરના કેચમેન્ટમાંથી. આંધ્રપ્રદેશનો કેસ એવો છે કે બબલી બૅરેજના નિર્માણ દ્વારા જળવિસ્તાર ક્ષેત્રમાં દખલગીરી આદિલાબાદ, નિઝામબાદ, કરીમનગર, વારંગલ, નાલગોંડા, ખમ્મમ અને મેદક જિલ્લાના રહેવાસીઓને સિંચાઈ અને પીવાના હેતુ માટે પાણી મેળવવાથી નોંધપાત્ર રીતે વંચિત કરશે. તદુપરાંત, બબલી બૅરેજનું નિર્માણ આંધ્રપ્રદેશ પર પ્રતિકૂળ અસર કરે છે

(a) પોચમપાદ ડેમના FRL અને બબલી બૅરેજની ઊંચાઈને ધ્યાનમાં લેતાં કારણ કે પાણી તેની સપાટી જાળવી રાખશે, તેથી ૬૫ ટી.એમ.સી. સુધીનો રિવર્સ ફ્લો (વિપરીત પ્રવાહ) થશે

(b) મહારાષ્ટ્ર ૫૮ કિમીની લંબાઈમાં સ્થાપિત પંપ સેટની મદદથી બબલી બૅરેજમાંથી પાણી ઉપાડશે અને તે ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.થી વધુ પાણી ઉપાડવા માટે સક્ષમ બનશે, જેથી તેના ૬૦ ટી.એમ.સી.ના અધિકારથી વધારો થશે;

(c) મહારાષ્ટ્ર બિન-ચોમાસાના પ્રવાહોનો પૂરતો ઉપયોગ કરશે, જો મહારાષ્ટ્ર દ્વારા રજૂ કરાયેલ ૭૫% નિર્ભરતા માત્ર ૨.૭૩ ટી.એમ.સી. હોય તો પણ,

મહારાષ્ટ્ર વર્ષના ૭૪% ભાગમાં ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.થી વધુ પાણી મેળવવાની સ્થિતિમાં છે અને

(d) મહારાષ્ટ્ર ૨૫% ખાધવાળા બાકીના વર્ષો દરમિયાન પોચમપાદ સંગ્રહમાંથી પાણીનો ઉપયોગ કરશે જ્યાં બિન–ચોમાસાનું ઉત્પાદન ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.થી ઓછું છે. આંધ્રપ્રદેશ ફરિયાદ કરે છે કે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ પછી મહારાષ્ટ્રમાં મંજૂર કરાયેલા મુખ્ય, મધ્યમ અને નાના પ્રોજેક્ટ્સની યાદી મુજબ તમામ પ્રોજેક્ટ્સનો મહારાષ્ટ્ર દ્વારા કુલ ઉપયોગ ૬૩.૦૧૮ ટી.એમ.સી. થશે. આ સંબંધમાં આંધ્રપ્રદેશ મહારાષ્ટ્ર દ્વારા દાખલ કરાયેલા વધારાના સોગંદનામા પર આધાર રાખે છે.

૬૦. આંધ્રપ્રદેશ વધુમાં ફરિયાદ કરે છે કે આપેલા વર્ષમાં ગોદાવરી બેસિનના મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાંથી પૂરતું યોગદાન ન હોય ત્યારે, પોચમપાદ ડેમમાં અન્ય બે સ્ત્રોતોમાંથી, એટલે કે મંજરા ક્ષેત્રમાંથી યોગદાન અને આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યની અંદરના કેચમેન્ટમાંથી યોગદાન હોઈ શકે છે જેના પરિણામે મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં પોચમપાદનો સંગ્રહ થશે. મહારાષ્ટ્રમાં ડૂબાણ વિસ્તારની અંદર કોઈપણ નિર્માણ અને તેમાંથી પાણી મેળવવાથી મહારાષ્ટ્ર એવા સ્ત્રોતમાંથી પાણી મેળવશે જેના પર તેનો કોઈ અધિકાર નથી.

૬૧. બીજી તરફ, મહારાષ્ટ્ર કહે છે કે તે ૧૯૭૫ અગાઉ લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓ દ્વારા તેના ક્ષેત્રમાં આવેલ પાણીનો ઉપયોગ કરતું હતું જે હવે પોચમપાદ સંગ્રહનો ભાગ છે. બબલી બૅરેજનું નિર્માણ અંશતઃ આ લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓની જરૂરિયાતો પ્રસ્થાપિત કરવા માટે છે. એવું જણાવાયું છે

કે હાલના બબલી બૅરેજ સુધી ગોદાવરી નદી પર ૧૩ લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓ હયાત, મંજૂર અને ક્લિયર થયેલી હતી અને તેઓ આશરે ૨.૬ ટી.એમ.સી. નો ઉપયોગ કરતી હતી. આ ૧૩ લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓમાંથી; ૬ પોચમપાદના ડૂબાણમાં હતી. આ યોજનાઓ તેના પ્રારંભથી સાત થી દસ વર્ષ માટે સફળતાપૂર્વક ચલાવવામાં આવી હતી પરંતુ નદીમાં પૂરતું પાણી ઉપલબ્ધ ન હોવાના કારણે પાછળથી તે પૂર્ણ રીતે ચલાવી શકાઈ ન હતી. તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર પછી, મહારાષ્ટ્રે ૧૯૯૫ માં તેના ક્ષેત્રની અંદર ગોદાવરી નદી પર બબલી બૅરેજ માટે આયોજન કર્યું હતું. બબલી બૅરેજનું આયોજન ૭૯૯૫ હેક્ટરના જીવન રક્ષક સિંચાઈ અને ૫૮ ગામો તથા ત્રણ શહેરોના પીવાના પાણી માટે કરવામાં આવ્યું હતું. મહારાષ્ટ્ર અસ્વીકાર કરે છે કે પોચમપાદ ડેમનો જળવિસ્તાર ક્ષેત્ર મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં ૫૫ કિમી છે. મહારાષ્ટ્ર દાવો કરે છે કે જળવિસ્તાર ક્ષેત્ર મહારાષ્ટ્ર ક્ષેત્રમાં ૩૨ કિમીથી વધુ નથી. બબલી બૅરેજ પ્રોજેક્ટ માટે કરાર હેઠળ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ફાળવવામાં આવેલા ૬૦ ટી.એમ.સી.માંથી ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. પાણીની જરૂર છે. ૨૮ મી ઓક્ટોબરથી લઈને પછીના વર્ષના જૂનના અંત સુધીના સમયગાળા દરમિયાન મહારાષ્ટ્ર વધુમાં વધુ ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. પાણી ઉપાડી શકે છે જેમાંથી પોચમપાદ જળાશય અને બબલી બૅરેજના સામાન્ય ડૂબાણમાંથી માત્ર ૦.૬ ટી.એમ.સી. છે. મહારાષ્ટ્રે આંધ્રપ્રદેશના આક્ષેપનો અસ્વીકાર કર્યો છે કે તે ૫૮ કિમી લંબાઈમાં સ્થાપિત પંપ સેટની મદદથી બબલી બૅરેજમાંથી પાણી ઉપાડશે અને ૨.૭૪

ટી.એમ.સી.થી વધુ પાણી ઉપાડવા માટે સક્ષમ બનશે અને જેથી તેના ૬૦ ટી.એમ.સી.ના અધિકારથી વધારો થશે.

૬૨. મહારાષ્ટ્રે તેના અધિકારો અને દલીલોને બાધ આવ્યા વિના એવી રજૂઆત કરી છે કે તે દર વર્ષે ૧ લી માર્ચે ૦.૬ ટી.એમ.સી. પાણી છોડીને આંધ્રપ્રદેશને તેની ભરપાઈ કરવા તૈયાર છે. મહારાષ્ટ્રે રજૂઆત કરી છે કે બબલી બૅરેજનું સંચાલન સેન્ટ્રલ વોટર કમિશન અને આંધ્રપ્રદેશ તથા મહારાષ્ટ્ર રાજ્યોના પ્રતિનિધિઓની બનેલી સમિતિ દ્વારા સુપરવાઇઝ કરી શકાય છે. આ સમિતિ સુપરવિઝન કરશે કે દર વર્ષે ૨૮ મી ઓક્ટોબરે દરવાજા નીચે મૂકવામાં આવે અને તે પછીના વર્ષના જૂનના અંત સુધી કાર્યરત રહે અને ૧ લી માર્ચે આંધ્રપ્રદેશને ૦.૬ ટી.એમ.સી. પાણીનો પ્રવાહ આપવા માટે દરવાજા ઊંચા કરવામાં આવે. આમ, ૦.૬ ટી.એમ.સી. નો ઉપયોગ પણ મહારાષ્ટ્ર દ્વારા કરવામાં આવશે નહીં.

૬૩. લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓ સંબંધમાં, મહારાષ્ટ્રે ૩૦.૦૧.૨૦૦૮ ના રોજ દાખલ કરાયેલા સુધારેલા લિખિત નિવેદનના પેરાગ્રાફ ૧૨(ii) માં નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

> "મુખ્ય ગોદાવરી નદી પરના વિષ્ણુપુરી બૅરેજની નીચે અને આંધ્રપ્રદેશ સાથેની રાજ્ય સરહદ વચ્ચે ગોદાવરીના બંને કિનારે ૯૭ કિમીના વિસ્તારમાં મહારાષ્ટ્રમાં નાંદેડ જિલ્લાની વિશાળ જમીન અને વસ્તી છે જેમને ૫૮ ગામો માટે સિંચાઈ અને પીવાના પાણી પુરવઠાની તીવ્ર જરૂરિયાત છે. પાણીની આ તીવ્ર જરૂરિયાત અને અન્ય કોઈ વૈકલ્પિક સાધનો ઉપલબ્ધ ન હોવાથી, પીવાના પાણી અને શિયાળુ સિંચાઈ માટે મુખ્ય ગોદાવરી નદીમાંથી પાણી ઉપાડવા માટે ૧૯૭૨ થી ૧૯૭૫

દરમિયાન મહારાષ્ટ્ર દ્વારા લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓ બનાવવામાં આવી હતી. મહારાષ્ટ્રમાં પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના ડૂબાણમાંથી પાણી ઉપાડવામાં આવ્યું હોવા છતાં આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા આવી યોજના સામે કોઈ વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો ન હતો."

૬૩.૧. ત્યારબાદ પરિચ્છેદ ૧૩ માં, નીચે મુજબનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે:

"આ લિફ્ટ ઈરિગેશન યોજનાઓ નિર્માણ પછી શરૂઆતના વર્ષોમાં વ્યાજબી સંતોષ સાથે કાર્યરત હતી. આ સ્થળોએ પાણી ઉપાડવાનું આયોજન શિયાળા અને ઉનાળાની સિંચાઈ માટે અને સમગ્ર વર્ષ માટે પીવાના પાણી પુરવઠા માટે કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ, દૈનિક નદીના પ્રવાહમાં વધઘટમાંથી નિશ્ચિત રીતે જરૂરી પાણી પુરવઠો મેળવવામાં મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. ૫૮ ગામોના સ્થાનિક લોકો દ્વારા તેમની જરૂરિયાતો અનુસાર સિંચાઈ અને પીવાના પાણીનો નિશ્ચિત પુરવઠો મેળવવા માટે એક નિયમનકારી યોજના પૂરી પાડવા માટે તીવ્ર આંદોલન અને દબાણ હતું. આ જરૂરિયાતને સક્ષમ કરવા માટે, ૧૯૯૫ માં જરૂરી પુરવઠો સુનિશ્ચિત કરવા અને નિયમિત કરવા માટે બબલી ખાતે નાનું પોંડેજ બનાવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું."

૬૩.૨. પેરાગ્રાફ ૧૪ માં, નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

"..........તેથી બબલી બૅરેજના દરવાજા ચોમાસાના સમયગાળા દરમિયાન ઓક્ટોબરના ઉત્તરાધ સુધી ખુલ્લા રાખવાનો પ્રસ્તાવ છે, જાણે ત્યાં કોઈ બૅરેજ નથી અને ૬૦ ટી.એમ.સી.ના મંજૂર હિસ્સામાંથી મહારાષ્ટ્રમાં જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે શિયાળા અને ઉનાળા દરમિયાન જરૂરી નાનું પોંડેજ બનાવવા માટે ત્યારબાદ નીચે લાવવામાં આવે છે. બબલી ખાતે બૅરેજ ક્રેસ્ટ લેવલ નદીના પટની સપાટી પર છે અને તેથી, ચોમાસાના સમયગાળા દરમિયાન આંધ્રપ્રદેશના પોચમપાદ ડેમ સુધી

ગોદાવરી નદીના પ્રવાહમાં કોઈ અવરોધ રહેશે નહીં. શિયાળા અને ઉનાળા દરમિયાન બનાવવા માટે પ્રસ્તાવિત બબલી ખાતેનું નાનું પોંડેજ (૨.૭૪ ટી.એમ.સી.) એ ૧૧૨ ટી.એમ.સી.ના પોચમપાદ સંગ્રહનો નગણ્ય અંશ છે જેમાંથી માત્ર ૦.૬ ટી.એમ.સી. સામાન્ય સંગ્રહ છે. ડિસેમ્બરના મધ્ય સુધીમાં, પોચમપાદ સંગ્રહ મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રથી સંપૂર્ણપણે પાછો હટી જાય છે અને તેથી સંચાલન દરમિયાન બબલી ખાતેનું પોંડેજ આંધ્રપ્રદેશના પોચમપાદ સંગ્રહમાં દખલ કરતું નથી કે અતિક્રમણ કરતું નથી....."

૬૩.૩. પેરાગ્રાફ ૧૭ (xiiiA)(iii), (iv), (v)(a), (b), (c) અને (d) માં, મહારાષ્ટ્રે નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

"૧૭(xiiiA)(iii) ઓક્ટોબરના મધ્ય પછી, ચોમાસા પછીના કે શુષ્ક હવામાનના ગોદાવરી નદીના પ્રવાહને રોકીને ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. નું નાનું પોંડેજ બનાવવા માટે બબલી બેરેજ ખાતેના દરવાજા નીચે લાવવામાં આવશે જેથી નદીના કિનારે રહેલા લોકોની પીવાના પાણી સહિતની પ્રાથમિક પાણી પુરવઠા જરૂરિયાતો માટે વ્યક્તિગત ખેડૂતોના પંપોને પાણી ઉપાડવામાં સક્ષમ બનાવી શકાય અને રવિ અને ઉનાળુ સિંચાઈને સ્થિર કરી શકાય તથા સુનિશ્ચિત કરી શકાય જેનો કેટલોક ભાગ ગોદાવરી નદીના આ ભાગમાં વિવિધ લિફ્ટ દ્વારા અગાઉથી જ હયાત છે.

(iv) FRL+૧૦૯૧ ફીટ (૩૩૦.૫૬ મીટર) પર પોચમપાદના ૧૧૨ ટી.એમ.સી. જીવંત સંગ્રહમાંથી પોચમપાદ અને બબલીનો ઓવરલેપિંગ સંગ્રહ નિર્માણ પછી માત્ર ૦.૬ ટી.એમ.સી. ના પ્રમાણમાં જ છે. પોચમપાદ જળાશયના ઉપરના છેડા પરનો આ ૦.૬ ટી.એમ.સી. નો ઓવરલેપિંગ નાનો સંગ્રહ કોઈપણ સંજોગોમાં ખૂબ ઝડપથી કાંપથી ભરાઈ જશે જેથી ઓવરલેપિંગ સંગ્રહ નગણ્ય બની જશે.

(v) એ દલીલ કે બબલી બેરેજ ક્રેસ્ટ લેવલ અને રાજ્ય સરહદે નદીના પટની સપાટી વચ્ચે, પોચમપાદનો ૬૫ ટી.એમ.સી. નો સંગ્રહ છે જેને

મહારાષ્ટ્ર દ્વારા રિવર્સ ફ્લો દ્વારા પંપ કરી શકાય છે તે આધારવિનાની અને તથ્યહીન છે, કારણ કે

(a) મહારાષ્ટ્ર સરકાર પાણી ઉપાડવા માટે બબલી ખાતે કોઈ પંપ સ્થાપિત કરી રહી નથી કે કેનાલ બનાવી રહી નથી, પરંતુ માત્ર વ્યક્તિગત ખેડૂતો માટે તેમની પોતાની નાની સિંચાઈ જરૂરિયાતો માટે પાણી ઉપાડવા પોંડિજ બનાવી રહી છે.

(b) પોચમપાદ સંગ્રહની સપાટી ઓક્ટોબરથી મે દરમિયાન બબલી બૅરેજ ક્રેસ્ટ લેવલ પર રહેશે નહીં પરંતુ ડિસેમ્બરના અંત સુધીમાં બબલી બૅરેજ સિલ લેવલ કરતાં નીચે જતી રહેશે જ્યારે પાણી બિલકુલ ઉપાડી શકાશે નહીં. તેથી, સદ્ધાંતિક રીતે પણ, ડિસેમ્બર પછી બબલી બૅરેજમાં રિવર્સ ફ્લોની કોઈ શક્યતા નથી.

(c) બબલી બૅરેજની ગેરહાજરીમાં મહારાષ્ટ્ર પોચમપાદ સંગ્રહ દ્વારા રોકાયેલા ગોદાવરી નદીના આ ભાગમાં જરૂરી ક્ષમતાના પંપ મૂકીને નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે તેના ૬૦ ટી.એમ.સી.ના મંજૂર હિસ્સાનો ઉપયોગ કરી શક્યું હોત જેની સામે આંધ્રપ્રદેશ વાંધો ઉઠાવી શક્યું ન હોત.

(d) બબલી બૅરેજ ખાતે મહારાષ્ટ્રે ૭૯૯૫ હેક્ટરની જીવન રક્ષક સિંચાઈ અને ૫૮ ગામો તથા ૩ શહેરો માટે પીવાના પાણી માટે આયોજન કર્યું છે જેના માટે તેના ૬૦ ટી.એમ.સી. હિસ્સામાંથી માત્ર ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. પાણીની જરૂર પડે છે. પોચમપાદના ૬૫ ટી.એમ.સી. પાણીના ઉપયોગનો સમગ્ર આક્ષેપ આધારવિનાનો છે કારણ કે જ્યારે સપાટી સિલ લેવલ સુધી પહોંચે ત્યારે નવેમ્બરથી ડિસેમ્બરના સમયગાળા દરમિયાન આવો જથ્થો ઉપાડી શકાતો નથી. વર્તમાન બબલી બૅરેજ યોજનામાં આશય માત્ર આશરે ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. નું નાનું પોંડિજ બનાવવાનો છે, જે આશરે ૯ મહિનાના સમયગાળા દરમિયાન વ્યક્તિગત ખેડૂતો દ્વારા ઉપાડવામાં આવશે.

૬૫ ટી.એમ.સી. પાણી આશરે ૩.૫ લાખ હેક્ટર સિંચાઈ માટે જરૂરી બનશે જે બબલી સાઇટ પર ઉપલબ્ધ નથી. તદુપરાંત, ૬૫ ટી.એમ.સી. પાણી ઉપાડવા માટે, આશરે ૧૬૨૩૫૦ એચ.પી. ની પમ્પિંગ ક્ષમતા જરૂરી બનશે અને આ પમ્પિંગ ક્ષમતાનો ઉપયોગ કરવા માટે આશરે ૧૨૧.૧૧ મેગાવોટ વીજળી જરૂરી બનશે. મહારાષ્ટ્ર રાજે બબલી ખાતે આવા કોઈ પંપ સ્થાપિત કરવાનું આયોજન કર્યું નથી."

૬૪. વર્તમાન દાવો દાખલ કરીને આ અદાલત સમક્ષ આવતા પહેલાં, આંધ્રપ્રદેશે ૨૦૦૫ માં બબલી બૅરેજ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. બંને રાજ્યો દ્વારા વિવાદનો સૌહાર્દપૂર્ણ ઉકેલ ન આવી શકતાં, સેન્ટ્રલ વોટર કમિશન ('CWC') એ મધ્યસ્થતા કરી. આ દરમિયાન, આ અદાલત સમક્ષ એક જાહેર હિતની અરજી પણ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેમાંની એક પ્રાર્થના મહારાષ્ટ્રને બબલી બૅરેજનું નિર્માણ અટકાવવા માટે દિશાનિર્દેશો આપવા માટે અને બંને રાજ્યો વચ્ચે થયેલા તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારને અમલી બનાવવા માટે યોગ્ય કાર્યવાહી કરવા કેન્દ્ર સરકારને સૂચના આપવા માટેની હતી. ૧૦.૦૪.૨૦૦૬ ના રોજ આ અદાલતે મુદ્દાનો ઉકેલ લાવવાના હેતુથી બંને રાજ્યોના અધિકારીઓ અને અન્ય લોકોની બેઠક બોલાવવા જળ સંસાધન મંત્રીને વિનંતી કરી અને જો જરૂરી જણાય તો મંત્રી આ બાબતમાં મધ્યસ્થતા કરવા વડાપ્રધાનને વિનંતી કરી શકે છે.

૬૫. ૨૬.૦૪.૨૦૦૬ ના રોજ, ચેરમેન, CWC એ ટેકનિકલ કમિટીની બેઠક બોલાવી. મહારાષ્ટ્રે તે દિવસે નીચેના તથ્યો પર પ્રકાશ પાડતું પ્રેઝન્ટેશન રજૂ કર્યું:

"બબલી બેરેજનો સંગ્રહ નદીના કિનારા સુધી જ સીમિત છે. બબલી બેરેજનું સિલ લેવલ અને FRL અનુક્રમે ૩૨૭ મીટર અને ૩૩૮ મીટર છે અને ૧૫ મીટર x ૧૧ મીટર સાઈઝના ૧૩ દરવાજા સ્થાપિત કરવાનું પ્રસ્તાવિત છે. શ્રીરામ સાગર પ્રોજેક્ટ અને બબલી બેરેજનો કુલ સંગ્રહ અનુક્રમે ૧૧૨ ટી.એમ.સી. અને ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. છે અને ૦.૬૦ ટી.એમ.સી. નો સમાન સંગ્રહ છે જે SRSP ના સંગ્રહના માત્ર ૦.૫૪% છે. બબલી બેરેજનો કમાન્ડ એરિયા ૭૯૯૫ હેક્ટર છે."

૬૬. આંધ્રપ્રદેશ વતી જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ૫૦ ટકાથી વધુ સમય પોચમપાદ ડેમ તેની ડિઝાઇન ક્ષમતા સુધી ભરાયો નથી અને બબલી બેરેજ દ્વારા સંગ્રહિત કરવાનું પ્રસ્તાવિત પાણી તેના સંગ્રહમાં વધુ ઘટાડો કરશે જે કાયદેસર રીતે આંધ્રપ્રદેશનું છે અને આંધ્રપ્રદેશ પોચમપાદ ડેમના ડૂબાણ વિસ્તારમાં બબલી બેરેજના નિર્માણ માટે સંમત થઈ શકે નહીં. ૨૬.૦૪.૨૦૦૬ ની બેઠકમાં, ત્રણ વૈકલ્પિક પરિસ્થિતિઓ ઉભરી આવી જે નીચે મુજબ છે:

૧. મહારાષ્ટ્રે ૪૨ ટી.એમ.સી. ઉપરાંત આંધ્રપ્રદેશ સાથે સંમત થયેલા ૬૦ ટી.એમ.સી. પાણીના ઉપયોગ માટેની તેમની યોજના અને બબલી બેરેજના નિર્માણની જરૂરિયાત આપવી.

૨. શ્રી રામ સાગર ડેમ તેની ડિઝાઇન ક્ષમતા સુધી ભરાઈ જાય પછી જ દરવાજા નીચે મૂકવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવું અથવા વૈકલ્પિક રીતે બંને રાજ્યો દ્વારા પરસ્પર સંમત તારીખે, જે પણ અગાઉ હોય.

૩. ડિસેમ્બરથી ફેબ્રુઆરી દરમિયાન તેમની લઘુત્તમ જરૂરિયાત સુધી સંગ્રહ મર્યાદિત કરવા માટે બબલી બૅરેજની ઊંચાઈ ઘટાડવાની શક્યતા મહારાષ્ટ્ર સરકારે ચકાસવી.

૬૭. મહારાષ્ટ્ર ઉપરના સૂચનોની તપાસ કરવા અને આગામી બેઠકમાં વિચારણા માટે પ્રસ્તાવ રજૂ કરવા સંમત થયું.

૬૮. ૧૯.૦૫.૨૦૦૬ ના રોજ, ચેરમેન, CWC ના અધ્યક્ષપદ હેઠળ ટેકનિકલ કમિટીની બીજી બેઠક યોજાઈ હતી. ૧૯.૦૫.૨૦૦૬ ની બેઠકની મિનિટ્સમાં નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું:

"૧. યેલ્લી ગેજિંગ સાઇટ ખાતે ૭૫% નિર્ભર પ્રવાહ હાઇડ્રોલોજિક વર્ષ ધ્યાનમાં લેતાં ૧૫૩૦ MCM (૫૪.૦૩ ટી.એમ.સી.) અને ૨૮ મી ઓક્ટોબરથી મે ના અંત સુધીના ચોમાસા પછીના મહિનાઓ ધ્યાનમાં લેતાં ૭૮.૩૪ MCM (૨.૭૭ ટી.એમ.સી.) નોંધાયો હતો. આ આંકડાઓની ફરીથી ચકાસણી અને પુષ્ટિ કરવાની જરૂર છે.

૨. બબલી બૅરેજ ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. ક્ષમતા સાથે બનાવવો અને ૨૮ મી ઓક્ટોબરે દરવાજા નીચે મૂકવા. આ પ્રસ્તાવ આંધ્રપ્રદેશ સરકાર માટે સ્વીકાર્ય ન હતો કારણ કે તેઓ ભારપૂર્વક કહેતા હતા કે બબલી બૅરેજ શ્રી રામ સાગર પ્રોજેક્ટ (SRSP) ના ડૂબાણ વિસ્તારમાં અતિક્રમણ છે. તેઓને એવી આશંકા પણ હતી કે મહારાષ્ટ્ર સરકાર બૅરેજની ક્ષમતા કરતાં ઘણું વધારે પાણી વાપરી શકે છે, જે SRSP ના સંગ્રહ પર પ્રતિકૂળ અસર કરશે.

૩. મહારાષ્ટ્ર સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલો ૨ જો પ્રસ્તાવ બબલી બૅરેજના દરવાજાની ઊંચાઈ ઘટાડવા અંગેનો હતો. તેઓએ ફેબ્રુઆરી સુધી રવિ પાક માટેની જરૂરિયાત અને જૂન સુધી પીવાના પાણીની જરૂરિયાતને

ધ્યાનમાં રાખીને બબલી બૅરેજમાંથી લઘુત્તમ જરૂરિયાત ૩૦.૮૪ MCM (૧.૦૯ ટી.એમ.સી.) નક્કી કરી છે. આ ઉપરાંત, બબલી બૅરેજમાંથી છોડવા માટે જરૂરી SRSP નું રોકાયેલું પાણી ૧૭.૦૦ MCM (૦.૬ ટી.એમ.સી.) ના ક્રમનું છે અને બાષ્પીભવનનું નુકસાન ૦.૨૭ ટી.એમ.સી. ના ક્રમનું ગણી શકાય. ઉપરોક્ત કુલ જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે, બબલી બૅરેજની કુલ ક્ષમતા ૧.૯૬ ટી.એમ.સી. નક્કી કરવામાં આવી છે. આ સંગ્રહ માટે, બેઠકમાં મહારાષ્ટ્ર સરકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા એરિયા–કેપેસિટી કર્વ અનુસાર બબલી બૅરેજની FRL ૩૩૬.૫ મીટર છે, જેના પરિણામે દરવાજાની ઊંચાઈમાં ૧.૫ મીટરનો ઘટાડો થાય છે. આ પ્રસ્તાવ પણ આંધ્રપ્રદેશ સરકાર માટે સ્વીકાર્ય ન હતો."

૬૮.૧. મિનિટ્સમાં વધુમાં નોંધવામાં આવ્યું:

"મહારાષ્ટ્ર સરકારે રજૂઆત કરી હતી કે આ વિસ્તારમાં પીવાના પાણી પુરવઠા માટે બીજી કોઈ શક્યતા નથી કારણ કે, નવેમ્બર–ડિસેમ્બર મહિનાથી, SRSP માં સંગ્રહ નોંધપાત્ર રીતે ઘટી જાય છે અને જળ વિસ્તાર સરહદથી નીચે જાય છે. આ વિસ્તારના ખેડૂતોને તેમના રવિ પાકની સિંચાઈ માટે પાણીની જરૂર છે અને હાલમાં આ હેતુ માટે બીજી કોઈ વ્યવસ્થા નથી. મહારાષ્ટ્ર સરકારની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને અને આંધ્રપ્રદેશ સરકારના ઉદ્દેશ્યોને ધ્યાનમાં રાખીને, નીચે મુજબ વૈકલ્પિક ઉકેલ સૂચવવામાં આવ્યો હતો:

બૅરેજની ક્ષમતા ઘટીને મહારાષ્ટ્ર સરકારની ન્યૂનતમ જરૂરિયાત સુધી થવી જોઈએ, જે તેમના દ્વારા ૧.૦૯ ટી.એમ.સી. તરીકે આંકવામાં આવી છે. મહારાષ્ટ્ર સરકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા એરિયા કેપેસિટી સંબંધ પરથી, એ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ૩૩૪.૨૦ મીટરની FRL પર, બબલી બૅરેજ જળાશયની ક્ષમતા ૧.૦૩૮૧૨ ટી.એમ.સી. છે અને FRL ૩૩૪.૬૦ મીટર પર, ક્ષમતા ૧.૧૬૮૯૩ ટી.એમ.સી. છે. તેથી, જો FRL ૩૩૪.૫૦ મીટર રાખવામાં આવે, તો મહારાષ્ટ્ર સરકારની જરૂરિયાત પૂરી

થઈ શકે છે અને આનાથી દરવાજાની ઊંચાઈ ૩.૫ મીટર ઘટી જશે. બંને સંબંધિત રાજ્યો દ્વારા પરસ્પર સંમતિ સાધવા માટે, આવક અને SRSP ની સંગ્રહ સ્થિતિના આધારે ૨૮ મી ઓક્ટોબર પછી જ દરવાજા બંધ કરવામાં આવશે.

વર્તમાન પરિસ્થિતિઓમાં, મુદ્દાના સૌહાર્દપૂર્ણ ઉકેલ માટે વિચારણા માટે એક વ્યવહાર્ય વિકલ્પ તરીકે કમિટી દ્વારા આ ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. આંધ્રપ્રદેશ સરકાર અને મહારાષ્ટ્ર સરકારના અધિકારીઓએ વ્યક્ત કર્યું કે તેમને આ સંદર્ભમાં તેમની સંબંધિત સરકારોની મંજૂરીની જરૂર પડશે. ચેરમેને સૂચવ્યું કે જો પ્રતિભાવ હકારાત્મક હોય તો બીજી બેઠકની જરૂર રહેશે નહીં અને બંને રાજ્યો તરફથી પ્રતિભાવ મળ્યા પછી માનનીય કેન્દ્રીય જળ સંસાધન મંત્રીને ભલામણ રજૂ કરી શકાશે."

૬૮.૨. બંને રાજ્યો ત્યારબાદ પરસ્પર કોઈ ઉકેલ માટે સંમત થઈ શક્યા નહીં.

૬૯. આંધ્રપ્રદેશને ૨૬.૦૪.૨૦૦૬ અને ૧૯.૦૫.૨૦૦૬ ના રોજ યોજાયેલી બેઠકો સામે વાંધો છે કારણ કે તેના જણાવ્યા મુજબ ટેકનિકલ કમિટીએ આંધ્રપ્રદેશની ફરિયાદના સંદર્ભમાં મુદ્દાઓની તપાસ કરી ન હતી. આંધ્રપ્રદેશના જણાવ્યા અનુસાર, CWC એ ૧૧.૦૭.૨૦૦૫ અને ૦૫.૧૦.૨૦૦૫ ના રોજ યોજાયેલી આંતર-રાજ્ય બેઠકોમાં સ્પષ્ટપણે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે આંધ્રપ્રદેશની સંમતિ વિના, મહારાષ્ટ્ર પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના ડૂબાણ વિસ્તારની અંદર બબલી બેરેજનું નિર્માણ કરવા માટે હકદાર નથી.

૭૦. તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર હેઠળ મહારાષ્ટ્રના અધિકારના મુદ્દાની તપાસ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં કરવામાં આવી છે. હવે પ્રશ્ન એ છે કે, જો

અમે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારનું મૂકવામાં આવેલું અર્થઘટન સ્વીકારીએ તો પણ, શું મહારાષ્ટ્ર સામે મનાઈહુકમ આપવો જોઈએ.

૭૧. બંને રાજ્યો વચ્ચેના વિવાદના વિષય પર તીવ્ર મતભેદ છે. આંધ્રપ્રદેશ મહારાષ્ટ્ર પર વિશ્વાસ કરતું નથી અને મહારાષ્ટ્ર જે કહે છે તેનું પાલન કરશે તે અંગે ગંભીર શંકા ધરાવે છે. આ સંબંધમાં, આંધ્રપ્રદેશના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. પરાસરને મહારાષ્ટ્રના વિવિધ કૃત્યો અમારા ધ્યાન પર લાવ્યા. દાવાની પેન્ડન્સી દરમિયાન, શ્રી કે. પરાસરને રજૂઆત કરી કે મહારાષ્ટ્રે ૦૩.૦૩.૨૦૦૬ ના રોજ CWC દ્વારા આપવામાં આવેલા દિશાનિર્દેશોથી વિપરીત નિર્માણકાર્ય ફરી શરૂ કર્યું. ૦૪.૦૪.૨૦૦૬ ના રોજ યોજાયેલી આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્રના મુખ્યમંત્રીઓની બેઠકમાં, એવો નિર્ણય લેવાયો હતો કે એક ટેકનિકલ કમિટી બબલી બેરેજ પ્રોજેક્ટમાં સામેલ વિવિધ મુદ્દાઓની વિગતોમાં જશે અને ટેકનિકલ કમિટી તેનો અહેવાલ રજૂ ન કરે ત્યાં સુધી, મહારાષ્ટ્ર દ્વારા વધુ નિર્માણકાર્ય કરવામાં આવશે નહીં. મહારાષ્ટ્ર દ્વારા આનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું. ૨૬.૦૪.૨૦૦૭ ના રોજ, આ અદાલતે એક વચગાળાના આદેશ દ્વારા મહારાષ્ટ્રને બબલી બેરેજના નિર્માણ સાથે આગળ વધવાની મંજૂરી આપી પરંતુ નિર્દેશ આપ્યો કે તે આગળના આદેશો સુધી પ્રસ્તાવિત ૧૩ દરવાજા સ્થાપિત કરશે નહીં. આ અદાલત દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે મહારાષ્ટ્રને પોતાના જોખમે નિર્માણ આગળ વધારવાની છૂટ આપવામાં આવી હોવાથી, તે તેના દ્વારા કરવામાં આવતા નિર્માણના કારણે કોઈ સામ્યતા (ઇક્વિટી) નો દાવો કરશે નહીં. આ અદાલતના વચગાળાના આદેશથી વિપરીત અને તેના ભંગમાં,

આંધ્રપ્રદેશ કહે છે કે મહારાષ્ટ્રે દરવાજા સ્થાપિત કરવાની કાર્યવાહી કરી. તેણે પ્રસ્તાવિત ૧૩ દરવાજાને બદલે ૧૪ દરવાજા પણ સ્થાપિત કર્યા. મહારાષ્ટ્ર દરવાજા સ્થાપિત કરવા સાથે આગળ વધતાં (૫ નં.), આંધ્રપ્રદેશને કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન દાખલ કરવાની ફરજ પડી હતી.

૭૨. આ સંબંધમાં આંધ્રપ્રદેશની ફરિયાદોમાં કંઈક તથ્ય હોઈ શકે છે. આંધ્રપ્રદેશે સૂચવ્યું છે કે તેની ચિંતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં પોચમપાદના જળવિસ્તાર ક્ષેત્રમાંથી મહારાષ્ટ્રને ૧.૦૯ ટી.એમ.સી. પૂરું પાડવાની તેને મંજૂરી આપવી અને સ્થાપિત દરવાજા દૂર કરવા માટે મહારાષ્ટ્રને સૂચના આપવી યોગ્ય રહેશે. અમારા મતે, જો આંધ્રપ્રદેશની આશંકાઓને દૂર કરવામાં આવે અને સમિતિના સ્વરૂપમાં સુપરવાઈઝરી પદ્ધતિ મૂકીને તેના ડરને શમાવવામાં આવે, તો આંધ્રપ્રદેશને ગંભીર માત્રાની કોઈ નોંધપાત્ર ઈજા થશે નહીં.

૭૩. ચોમાસા પછીના ઉત્પાદન ડેટા (ઓક્ટોબર ૨૯ થી મે ૩૧) પર મતો અને વિરોધી મતો છે. આંધ્રપ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ચોમાસા પછીના ઉત્પાદન ડેટાના સંદર્ભમાં, રજૂઆત કરે છે કે બબલી બેરેજ ખાતે મહારાષ્ટ્ર માટે ઉપલબ્ધ ઉત્પાદન ૩૭ વર્ષની શ્રેણીના પ્રોજેક્ટના ૭૫ ટકા વર્ષોમાં ૧૫૩૭.૨૦ MM^3 (એટલે કે ૫૪.૨૯ ટી.એમ.સી.) થી ૭૭.૩૯ MM^3 (એટલે કે ૨.૭૩ ટી.એમ.સી.) ની શ્રેણીમાં છે. આ મહારાષ્ટ્રને ૭૪ ટકા વર્ષોમાં ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.થી વધુ મેળવવા માટે સક્ષમ બનાવે છે કારણ કે પાણી પોંડેજમાંથી ઉપાડવામાં આવશે અને ફરી ભરાશે. બિન–ચોમાસાના ૭/૮

મહિના દરમિયાન પાણી ઝરણાં સ્વરૂપે વહે છે અને, તેથી, સિંચાઈ માટે પાણી ઉપાડવામાં આવશે અને ૨૫ ટકા નિષ્ફળતાના બાકીના વર્ષોમાં પણ નિયમિત ધોરણે ભરાશે જ્યાં બિન–ચોમાસાનું ઉત્પાદન ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.થી ઓછું હોય અથવા એવા વર્ષોમાં જ્યાં બિન–ચોમાસાના પ્રવાહો બિલકુલ ન્યૂનતમ હોય, મહારાષ્ટ્ર પોચમપાદના રોકાયેલા સંગ્રહમાંથી અથવા રિવર્સ ફ્લો દ્વારા પાણી ઉપાડવા માટે સક્ષમ બનશે. આંધ્રપ્રદેશ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે મહારાષ્ટ્રે પોચમપાદ પ્રોજેક્ટની ૭૫ ટકા નિર્ભરતાને અવગણી છે. ૨૮ મી ઓક્ટોબરે બબલી બૅરેજના દરવાજા નીચે લાવ્યા પછી, ૭૫ ટકા વર્ષો દરમિયાન પોચમપાદમાં બિન–ચોમાસાના પ્રવાહો અવરોધાય છે. બબલી બૅરેજ ૭૫ ટકા નિર્ભરતા પર બાંધવામાં આવેલા આંધ્રપ્રદેશના પ્રોજેક્ટમાં પાણીના પ્રવાહના અધિકારને ઘટાડવાની અસર ધરાવે છે.

૭૪. મહારાષ્ટ્ર, બીજી તરફ, કહે છે કે આંધ્રપ્રદેશે એ તથ્યને અવગણ્યું છે કે બબલી બૅરેજ ૨૮ મી ઓક્ટોબર પછી જ સંચાલનમાં આવે છે અને તે તારીખ પછી બબલી બૅરેજ ખાતે ૭૫ ટકા નિર્ભરતા ઉત્પાદન માત્ર ૨.૭૩ ટી.એમ.સી. છે. મહારાષ્ટ્ર દાવો કરે છે કે તેણે ૧૯૬૮ થી ૨૦૦૪ સુધી ૨૯ મી ઓક્ટોબરથી ૩૧ મી મે સુધીના વાસ્તવિક ૭૫ ટકા ઉપલબ્ધ પ્રવાહોની ગણતરી કરી છે જે ૭૫ ટકા નિર્ભર ઉત્પાદન પર માત્ર ૨.૭૩ ટી.એમ.સી. આવે છે. તેથી, ઉપયોગ ૨.૭૩ ટી.એમ.સી.થી વધુ હોઈ શકે નહીં. મહારાષ્ટ્ર એ પણ દાવો કરે છે કે સમયાંતરે ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. નો ઉપયોગ કરવાનો તેના માટે કોઈ પ્રસંગ નથી કારણ કે ૨૮ મી ઓક્ટોબર પછીનો કુલ પ્રવાહ માત્ર ૨.૭૩ ટી.એમ.સી. છે.

મહારાષ્ટ્ર એ પણ કહે છે કે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા પોચમપાદ જળાશયનું પાણી ૬૫ ટી.એમ.સી. સુધી વિપરીત દિશામાં ઉપાડવાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી. બાલેગાંવ બૅરેજ સંબંધમાં, મહારાષ્ટ્ર દાવો કરે છે કે બાલેગાંવ બૅરેજની ક્ષમતા આશરે ૧.૫ ટી.એમ.સી. છે જેમાંથી ૦.૬ ટી.એમ.સી. બબલી બૅરેજનો રોકાયેલો સંગ્રહ છે અને બાકીનો ૦.૯ ટી.એમ.સી. ઉપરના ભાગમાં વિષ્ણુપુરી બૅરેજ પ્રોજેક્ટના મંજૂર ઉપયોગમાંથી સરભર કરવામાં આવે છે.

૭૫. અમે ચોમાસા પછીના ઉત્પાદન ડેટા (ઓક્ટોબર ૨૯ થી મે ૩૧) પર બંને રાજ્યોની રજૂઆતો પર ધ્યાનપૂર્વક વિચારણા કરી છે. ૧૯૬૮ થી ૨૦૦૪, ઓક્ટોબર ૨૯ થી મે ૩૧ ના સમયગાળા માટે યેલ્લી ગેજિંગ સાઇટ ખાતે CWC દ્વારા ડિસ્ચાર્જ ડેટા વાસ્તવમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યો છે જે દર્શાવે છે કે ૭૫ ટકા નિર્ભર પ્રવાહ પર, આ સમયગાળા માટેનું કુલ ઉત્પાદન ૨.૭૩૩ ટી.એમ.સી. (૭૭.૩૯ MM3) છે. અમને ૩૬ વર્ષ માટે CWC દ્વારા અવલોકન કરાયેલા ડિસ્ચાર્જ ડેટાને ફગાવી દેવાનું કોઈ વ્યાજબી કારણ જણાતું નથી.

૭૬. અમે મહારાષ્ટ્ર – આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય સરહદ સુધી પૈઠણ ડેમની નીચે ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ પછી મંજૂર કરાયેલા મુખ્ય, મધ્યમ, નાના (રાજ્ય ક્ષેત્ર), નાના (સ્થાનિક ક્ષેત્ર) પ્રોજેક્ટ્સની યાદીની પણ તપાસ કરી છે. આ યાદી પર ધ્યાનપૂર્વક જોતાં જણાય છે કે આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય સરહદ સુધી પૈઠણ ડેમની નીચે ગોદાવરી નદીમાં ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ પછી મંજૂર કરાયેલા વિવિધ પ્રોજેક્ટ્સ માટે, કુલ ઉપયોગ ૬૩૦૧૮ એમસી ફીટ (૬૩.૦૧૮ ટી.એમ.સી.) છે અને ચોખ્ખો ઉપયોગ ૫૯૧૧૨.૭૦ એમસી ફીટ (૫૯.૧૧૨૭૦ ટી.એમ.સી.) છે. આંધ્રપ્રદેશ

સાચું છે કે ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ પછી મંજૂર કરાયેલા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે પાણીનો કુલ ઉપયોગ ૬૩.૦૧૮ ટી.એમ.સી. છે. જોકે, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ પછી મંજૂર કરાયેલા પ્રોજેક્ટ્સનો મહારાષ્ટ્ર દ્વારા ચોખ્ખો ઉપયોગ ૫૯.૧૧૨૭૦ ટી.એમ.સી. છે. કોઈપણ સંજોગોમાં, મહારાષ્ટ્રે એ સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે તે તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની કલમ II(i) માં તેના ઉપયોગ પર લાદવામાં આવેલી મર્યાદાને વટાવે નહીં.

૭૭. CWC ના ચેરમેન દ્વારા બોલાવવામાં આવેલી ટેકનિકલ કમિટીની બેઠકની ૧૯.૦૫.૨૦૦૬ ની મિનિટ્સમાં, એવું જણાવાયું છે કે બબલી બૅરેજનો પ્રોજેક્ટ અહેવાલ કમિશનના સ્ટાન્ડર્ડ માર્ગદર્શિકા મુજબ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. બબલી બૅરેજનો પ્રોજેક્ટ અહેવાલ જેને CWC માંથી મંજૂરી મેળવવામાં આવી છે તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ચોમાસા પછીની ઋતુ દરમિયાન નવેમ્બરથી માસિક ઉત્પાદન ૨.૬૪ ટી.એમ.સી. છે. પ્રોજેક્ટ અહેવાલ એ પણ દર્શાવે છે કે મહારાષ્ટ્ર માટે ૨.૭૩ ટી.એમ.સી.થી વધુ ઉપાડવાનો કોઈ અવકાશ નથી.

૭૮. મહારાષ્ટ્રનો આ દાવો કે બબલી બૅરેજ પોચમપાદ સંગ્રહમાંથી વધુમાં વધુ ૦.૬ ટી.એમ.સી. રોકશે તે આ અદાલત સમક્ષ સુધારેલા લિખિત નિવેદનમાં પ્રથમ વખત ઉઠાવવામાં આવેલી નવી દલીલ નથી. વાસ્તવિક બાબત તરીકે, આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા દાવો દાખલ કરવા અગાઉ, સદર પાસા પર મહારાષ્ટ્ર દ્વારા CWC ના ચેરમેન દ્વારા ૨૬.૦૪.૨૦૦૬ ના રોજ બોલાવવામાં આવેલી ટેકનિકલ કમિટીની બેઠકમાં પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો. તે બેઠકની મિનિટ્સ નોંધે છે,

"બબલી બૅરેજનો સંગ્રહ નદીના કિનારા સુધી જ સીમિત છે. બબલી બૅરેજનું સિલ લેવલ અને FRL અનુક્રમે ૩૨૭ મીટર અને ૩૩૮ મીટર છે અને ૧૫ મીટર x ૧૧ મીટર સાઈઝના ૧૩ દરવાજા સ્થાપિત કરવાનું પ્રસ્તાવિત છે. શ્રી રામ સાગર પ્રોજેક્ટ અને બબલી બૅરેજનો કુલ સંગ્રહ અનુક્રમે ૧૧૨ ટી.એમ.સી. અને ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. છે અને ૦.૬૦ ટી.એમ.સી. નો સમાન સંગ્રહ છે જે SRSP ના સંગ્રહના માત્ર ૦.૫૪% છે. બબલી બૅરેજનો કમાન્ડ એરિયા ૭૯૯૫ હેક્ટર છે."

૭૯. તદુપરાંત, ચોમાસાના મહિનાઓ દરમિયાનનો વરસાદ એ ગોદાવરી નદીના પ્રવાહમાં મુખ્ય યોગદાન છે. ચોમાસું નદીના પ્રવાહમાં આશરે ૯૦ ટકા યોગદાન આપે છે. ચોમાસાના મહિનાઓ દરમિયાન, બબલી બૅરેજના દરવાજા ઊંચા રાખવામાં આવશે. આમ, ચોમાસા દરમિયાન પોચમપાદ ડેમ તરફ નદીનો પ્રવાહ કોઈપણ પ્રકારે પ્રતિકૂળ અસર પામશે નહીં. મહારાષ્ટ્ર દ્વારા બબલી બૅરેજના નિર્માણને ધ્યાનમાં લીધા વિના ચોમાસા દરમિયાન પ્રવાહમાં કોઈ ઘટાડો થશે નહીં. માત્ર બિન–ચોમાસાની ઋતુ સંબંધમાં જ મુશ્કેલી છે જે પ્રવાહના આશરે ૧૦ ટકા યોગદાન આપે છે અને તે પણ યોગ્ય રીતે વ્યાખ્યાયિત અને ફેલાયેલું હોતું નથી. જો આ મુશ્કેલીને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો આંધ્રપ્રદેશને કોઈ ઈજા થશે નહીં, ગંભીર ઈજા તો દૂરની વાત છે કારણ કે સાત જિલ્લાઓના (આદિલાબાદ, નિઝામબાદ, કરીમનગર, વારંગલ, નalgોંડા, ખમ્મમ અને મેદક) રહેવાસીઓ પીવાના પાણી અને સિંચાઈ માટેના પાણીથી વંચિત રહેશે નહીં જે આંધ્રપ્રદેશની મુખ્ય ચિંતા છે. બીજી તરફ, જો બબલી બૅરેજ કેટલીક શરતોને આધીન કાર્યરત કરવામાં આવે અને આ શરતોનું ચુસ્તપણે પાલન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે કેટલીક સુપરવાઇઝરી પદ્ધતિ મુકવામાં આવે, તો

મહારાષ્ટ્ર ૫૮ ગામો અને ત્રણ શહેરોની પીવાના પાણીની જરૂરિયાત પૂરી કરવા અને ૭૯૯૫ હેક્ટર માટે સિંચાઈ માટે પાણી પૂરું પાડવા માટે સક્ષમ બની શકે છે. આ બાબતને આ દ્રષ્ટિકોણથી પણ જોવાની જરૂર છે.

૮૦. અમે માનીએ છીએ કે આંધ્રપ્રદેશની આશંકાઓ શુદ્ધ અને વાસ્તવિક છે. જોકે, અમારા મતે, આ આશંકાઓને મોટા પ્રમાણમાં દૂર કરી શકાય છે અને સંબોધિત કરી શકાય છે. એ નોંધવું સંબંધિત છે કે વર્તમાન વિષય સંબંધમાં, આંધ્રપ્રદેશે ખૂબ કડક અને સખત વલણ અપનાવ્યું છે પરંતુ પ્રાણહિત પ્રોજેક્ટ (ડૉ. બી.આર. આંબેડકર પ્રાણહિત ચેવેલ્લા સુજલા સ્રવંતી પ્રોજેક્ટ) સંબંધમાં આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્રે આ પ્રોજેક્ટની કાર્યક્ષમ, ઝડપી અને આર્થિક તપાસ અને અમલીકરણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે ખૂબ સહયોગી વલણ અપનાવ્યું છે. મે ૨૦૧૨ માં જ બંને મુખ્યમંત્રીઓએ પ્રાણહિત નદી સંબંધિત ૧૯૭૯ ના એવોર્ડ અને ૧૯૮૦ ના આગળના એવોર્ડમાં દર્શાવ્યા મુજબની તમામ સંબંધિત વિગતો સંબંધિત તમામ બાબતોનો ચાર્જ સંભાળવા અને કામકાજ કરવા માટે આંતર-રાજ્ય બોર્ડની રચના કરવા માટે કરાર કર્યો છે. એવું કોઈ કારણ નથી કે સુપરવાઇઝરી સમિતિ મહારાષ્ટ્રે પ્લીડિંગ્સ દ્વારા અને સુનાવણી દરમિયાન આ અદાલતને આપેલી પ્રતિબદ્ધતાઓના પાલનની દેખરેખ ન રાખી શકે.

૮૧. અગાઉની ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે અમારા તારણોનો નિષ્કર્ષ નીચે મુજબ આપી શકીએ છીએ:

(i) તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર અને ટ્રિબ્યુનલના ૧૯૭૯ ના એવોર્ડ હેઠળ ગોદાવરી પરના પૈઠણ ડેમ સાઇટની નીચે અને પૂર્ણા પરના

સિદ્ધેશ્વર ડેમ સાઇટની નીચે અને મંજરા પરના નિઝામસાગર ડેમ સાઇટની નીચે અને ગોદાવરી પરના પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા ૬૦ ટી.એમ.સી. પાણીનો ઉપયોગ માત્ર મહારાષ્ટ્રના ક્ષેત્રમાં વહેતા પાણી સુધી સીમિત નથી.

(ii) તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની કલમ II(i) માં પક્ષકારોનો મુખ્ય આશય અને આ કલમનો સાર મહારાષ્ટ્રના ગોદાવરી નદીના પાણીનો ઉપયોગ કરવાના અધિકાર પર, તેમાં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમની નીચેથી પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધીના વિસ્તારમાં નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી. સુધીની મર્યાદા મૂકવાનો છે અને કોઈ પણ સંજોગોમાં તે મર્યાદા વટાવવાની નથી. કરારમાં એવું કોઈ સીમાકન કરવામાં આવ્યું નથી કે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.થી વધુ નહીં તેવા પાણીનો ઉપયોગ માત્ર કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણીમાંથી જ હોવો જોઈએ.

(iii) મહારાષ્ટ્રની આ પ્રતિબદ્ધતા કે બબલી બૅરેજ પ્રોજેક્ટ માટે કરાર હેઠળ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ફાળવવામાં આવેલા ૬૦ ટી.એમ.સી.માંથી ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. પાણીની જરૂર છે, જેમાંથી પોચમપાદ જળાશય અને બબલી બૅરેજના સામાન્ય ડૂબાણમાંથી માત્ર ૦.૬ ટી.એમ.સી. છે, જો તેને સ્વીકારવામાં આવે અને તેનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે, તો અનુકૂળ રીતે એવું ઠરાવી શકાય કે બબલી બૅરેજ મહારાષ્ટ્રને પોચમપાદ પ્રોજેક્ટના સંગ્રહમાંથી ૬૫ ટી.એમ.સી. પાણી ઉપાડવા અને ઉપયોગ

કરવા માટે સક્ષમ બનાવશે નહીં, જેમ કે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે.

(iv) વૈકલ્પિક રીતે, જો આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારનું મૂકવામાં આવેલું અર્થઘટન સ્વીકારવામાં આવે કે કલમ II(i) માં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમ સાઇટ્સની નીચેથી પોચમપાદ ડેમ સાઇટ સુધી મહારાષ્ટ્ર દ્વારા નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે ૬૦ ટી.એમ.સી.ની મર્યાદા સુધી પાણીનો ઉપયોગ માત્ર કેચમેન્ટ એરિયામાંથી નદી દ્વારા વહેતા પાણીમાંથી જ થઈ શકે છે અને પોચમપાદ ડેમના પોંડેજ/જળવિસ્તાર ક્ષેત્રમાંથી નહીં, તો પણ રેકોર્ડ પર આવેલા તથ્યોના આધારે, ગંભીર માત્રાની નોંધપાત્ર ઈજા અને ઉચ્ચ સમાનતાનો એવો કેસ જે અદાલતના અંતરાત્માને ઢંઢોળે, તે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા મનાઈહુકમ આપવાને વ્યાજબી ઠેરવવા માટે સાબિત કરવામાં આવ્યો નથી.

૮૨. ઉપરના પ્રકાશમાં, અમે ઠરાવીએ છીએ કે આંધ્રપ્રદેશ દાવામાં માગ્યા મુજબની રાહતો મેળવવા માટે હકદાર નથી.

૮૩. જોકે, ત્રણ સભ્યોની એક સુપરવાઇઝરી સમિતિની રચના કરવામાં આવે છે. સમિતિમાં સેન્ટ્રલ વોટર કમિશનમાંથી એક પ્રતિનિધિ અને બંને રાજ્યો, આંધ્રપ્રદેશ અને મહારાષ્ટ્રમાંથી એક-એક પ્રતિનિધિ રહેશે. સેન્ટ્રલ વોટર કમિશનના પ્રતિનિધિ સમિતિના અધ્યક્ષ રહેશે. સમિતિ તેની કચેરી માટે સ્થળ પસંદ કરશે જે મહારાષ્ટ્ર દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવશે. મહારાષ્ટ્ર સમિતિનો તમામ ખર્ચ ભોગવશે. સુપરવાઇઝરી સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો નીચે મુજબ રહેશે:

(i) સમિતિ બબલી બૅરેજના સંચાલનની સુપરવિઝન કરશે.

(ii) સમિતિ સુનિશ્ચિત કરશે કે;

(a) મહારાષ્ટ્ર તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરાર હેઠળ નવા પ્રોજેક્ટ્સ માટે મહારાષ્ટ્રને આપવામાં આવેલી ૬૦ ટી.એમ.સી. ની ફાળવણીમાંથી બબલી બૅરેજની ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. પાણીની સંગ્રહ ક્ષમતા જાળવી રાખે.

(b) ચોમાસાની ઋતુ દરમિયાન, એટલે કે ૧ લી જુલાઈથી ૨૮ મી ઓક્ટોબર દરમિયાન બબલી બૅરેજના દરવાજા ઊંચા રહે અને તારીખ ૦૬.૧૦.૧૯૭૫ ના કરારની કલમ II(i) માં દર્શાવેલ ત્રણ ડેમની નીચે ચોમાસાની ઋતુ દરમિયાન ગોદાવરી નદીના કુદરતી પ્રવાહમાં પોચમપાદ ડેમ તરફ કોઈ અવરોધ ન થાય.

(c) બિન–ચોમાસાની ઋતુ દરમિયાન એટલે કે ૨૯ મી ઓક્ટોબરથી પછીના વર્ષના જૂનના અંત સુધી, બબલી બૅરેજ માટે મહારાષ્ટ્ર જે પાણીનો ઉપયોગ કરે છે તેનો જથ્થો ૨.૭૪ ટી.એમ.સી.થી વધે નહીં જેમાંથી માત્ર ૦.૬ ટી.એમ.સી. પોચમપાદ જળાશય અને બબલી બૅરેજનો સામાન્ય ડૂબાવ બનાવે છે.

(d) મહારાષ્ટ્ર સમયાંતરે ૨.૭૪ ટી.એમ.સી. નો ઉપયોગ ન કરે.

(e) મહારાષ્ટ્ર દર વર્ષે ૧ લી માર્ચે આંધ્રપ્રદેશને ૦.૬ ટી.એમ.સી. પાણી છોડે.

(f) મહારાષ્ટ્ર બાલેગાંવ બૅરેજની ક્ષમતા ૧.૫ ટી.એમ.સી. જાળવી રાખે. આમાંથી ૦.૯ ટી.એમ.સી. ઉપરના ભાગમાં વિષ્ણુપુરી પ્રોજેક્ટના મંજૂર ઉપયોગમાંથી સરભર કરવામાં આવે છે અને ૦.૬ ટી.એમ.સી. બબલી બૅરેજનો રોકાયેલો સંગ્રહ રહે છે.

૮૪. દાવો અને આઈ.એ. નં. ૧૩ અને ૧૫ નો ખર્ચ અંગેના કોઈ આદેશ વિના ઉપર મુજબ નિકાલ કરવામાં આવે છે.

ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૧૩૪/૨૦૦૬, ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૨૧૦/૨૦૦૭ અને ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૨૦૭/૨૦૦૭

૮૫. અમે ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૨૦૭/૨૦૦૭ માં અરજદારો માટેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એ.કે. ગાંગુલીને સાંભળ્યા છે. અમે ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૨૦૭ અને ૨૧૦/૨૦૦૭ માં દાખલ કરાયેલી લિખિત રજૂઆતો પર પણ વિચારણા કરી છે. જોકે, મહારાષ્ટ્ર સામે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા દાખલ કરાયેલા ઓરિજિનલ સ્યુટમાં વિચારણા અને નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં આ રિટ પિટિશનો પર ગુણદોષ પર વિચારણા કરવી જરૂરી જણાતી નથી.

૮૬. આ રિટ પિટિશનો અને ૨૦૦૬ ની રિટ પિટિશન નં. ૧૩૪ માં આઈ.એ. નં. ૧ અને ૩, ૨૦૦૭ ની રિટ પિટિશન નં. ૨૧૦ માં આઈ.એ. નં. ૧ અને ૨ અને ૨૦૦૭ ની રિટ પિટિશન નં. ૨૦૭ માં આઈ.એ. નં. ૧ નો તદનુસાર નિકાલ કરવામાં આવે છે.

ઓરિજિનલ સ્યુટ નં. ૧/૨૦૦૬ માં કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન (સી) નં. ૧૪૨/૨૦૦૯

૮૭. ઓરિજિનલ સ્યુટમાં આપેલા અમારા ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન પર ગુણદોષ પર વિચારણા કરવા ઈચ્છુક નથી. તેનો તદનુસાર નિકાલ કરવામાં આવે છે.

ઓરિજિનલ સ્યુટનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

The translation of this judgment has been provided by M/s. Hyperlink E–Solutions Pvt. Ltd.

==

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.